

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**Η έννοια της αναπαράστασης της πραγματικότητας στα
Φιλοθέου Πάρεργα του Ν. Μαυροκορδάτου: Περιγραφές,
ήρωες και δράση**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Ιωάννα Μαρία Τσαρτσάρα, ΑΕΜ: 60109

Επιβλέπων Καθηγητής: Νικόλαος Μαυρέλος, Καθηγητής

Κομοτηνή, 2024

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

**Η έννοια της αναπαράστασης της πραγματικότητας
στα *Φιλοθέου Πάρεργα* του Ν. Μαυροκορδάτου:
Περιγραφές, ήρωες και δράση**

Ιωάννα Μαρία Τσαρτσάρα, ΑΕΜ: 60109

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Εργασία Ειδίκευσης υποβλήθηκε στο Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης για την απόκτηση του τίτλου μεταπτυχιακών σπουδών ειδίκευσης στην Νεοελληνική Φιλολογία

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Επιβλέπων καθηγητής: Νικόλαος Μαυρέλος, Καθηγητής, Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

2ο Μέλος: Αναστασία Αθήνη, Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών

3ο Μέλος: Ιωάννης Ξούριας, Αναπληρωτής Καθηγητής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Κομοτηνή, 2024

DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE
SCHOOL OF CLASSICS AND HUMANITIES
DEPARTMENT OF GREEK PHILOLOGY

POSTGRADUATE COURSE
«TEXTS AND CULTURE»

MASTER DISSERTATION

The concept of reality representation in *Philotheou Parerga* of N. Mavrokordatos: Descriptions, characters and action

Ioanna Maria Tsartsara, Registration Number: 60109

A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master in Modern Greek Philology, Department of Greek Philology, Democritus University of Thrace

COMMITTEE OF EXAMINERS

Supervisor: Nikolaos Mavrelas, Professor, Department of Greek Philology, Democritus University of Thrace

Member 2: Anastasia Athini, Professor, Department of Philology, University of Patras

Member 3: Ioannis Xourias, Associate Professor, Department of Philology, National and Kapodistrian University of Athens

Komotini, 2024

Η έγκριση της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας από το Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως (παρ. 2 του άρθρου 202 του ν. 5343/1932)

Βεβαιώνεται ότι η Ιωάννα Μαρία Τσαρτσάρα είναι συγγραφέας της παρούσας εργασίας και ότι έχει αναφέρει ή παραπέμπει σε αυτή, ρητά και συγκεκριμένα, όλες τις πηγές, από τις οποίες έκανε χρήση δεδομένων, ιδεών, προτάσεων ή λέξεων, είτε αυτές μεταφέρονται επακριβώς (στο πρωτότυπο ή μεταφρασμένες) είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνεται ότι αυτή η εργασία με τίτλο «Η έννοια της αναπαράστασης της πραγματικότητας στα *Φιλοθέου Πάρεργα* του Ν. Μαυροκορδάτου: Περιγραφές, ήρωες και δράση» είναι πρωτότυπη και προετοιμάστηκε από την κα. Ιωάννα Μαρία Τσαρτσάρα προσωπικά ειδικά για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κείμενα και Πολιτισμός» του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Η συγγραφή της εργασίας πραγματοποιήθηκε εξολοκλήρου από την κα. Ιωάννα Μαρία Τσαρτσάρα, υπό την καθοδήγηση και τις υποδείξεις του επιβλέποντα Καθηγητή κ. Νικολάου Μαυρέλου, και κατά τη διάρκεια εκπόνησης και συγγραφής της εργασίας τηρήθηκαν τα προβλεπόμενα από τον νόμο και τον αντίστοιχο εσωτερικό κανονισμό του Τμήματος. Έγιναν πλήρως σεβαστές οι Αρχές της Ακαδημαϊκής Ηθικής και του Κώδικα Δεοντολογίας, οι οποίες απαγορεύουν την παραποίηση των ερευνητικών/πνευματικών αποτελεσμάτων, την αναφορά ψευδών στοιχείων, την κατάχρηση της διανοητικής ιδιοκτησίας τρίτων και τη λογοκλοπή.

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

Ευχαριστίες

Εισαγωγικό σημείωμα

1. Ιστορικό πλαίσιο

1.1. Ο Πρώιμος Διαφωτισμός στην Ευρώπη

1.2. Ο Πρώιμος Νεοελληνικός Διαφωτισμός

1.3. Βιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα: Η ζωή και το έργο του Νικολάου Μαυροκορδάτου

1.4. *Φιλοθέου Πάρεργα*: Το έργο και η υπόθεσή του

2. Η έννοια της περιγραφής

2.1. Η περιγραφή στα *Φιλοθέου Πάρεργα*

2.1.1. Η περιγραφή της πόλης

2.1.2. Η περιγραφή του κήπου

2.1.3. Η περιγραφή της φυλακής

3. Η έννοια της αναπαράστασης της πραγματικότητας

3.1. Από την οπτική του Αριστοτέλη έως αυτή του Auerbach

3.2. Η σχέση της ιστορίας με την λογοτεχνία

3.3. Η δράση στα *Φιλοθέου Πάρεργα*

3.3.1. Η συνάντηση των ηρώων στον Ιππόδρομο της Κωνσταντινούπολης

3.3.2. Η μετάβαση στο σπίτι του Ιακώβου: Από την περιγραφή του κήπου και την παράθεση του δείπνου έως τη διήγηση και τη σύλληψη του Κορνηλίου

3.3.3. Η μεταφορά του Ιακώβου και του Φιλοθέου στην άλλη πλευρά της πόλης από έναν βαρκάρη και η κατάληξή τους στο σπίτι του Έλληνα λόγιου

3.3.4. Η περιήγηση στην Κωνσταντινούπολη που καταλήγει σε επίσκεψη του Κορνηλίου στη φυλακή

3.3.5. Η επιστροφή στο σπίτι του Ιακώβου, η διεξαγωγή φιλοσοφικών συζητήσεων και το τέλος του πρώτου τμήματος του έργου

4. Οι ήρωες των *Φιλοθέου Παρέργων*

5. Συμπεράσματα

Βιβλιογραφία

Περίληψη

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία επικεντρώνεται στην έννοια της αναπαράστασης της πραγματικότητας στο έργο του Νικολάου Μαυροκορδάτου, *Φιλοθέου Πάρεργα*. Το έργο συμπεριλαμβάνει μια μεγάλη ποικιλία λογοτεχνικών ειδών και τεχνικών, οι οποίες αναδεικνύουν τη νεοτερικότητά του. Ως δημιουργήματα της περιόδου του Πρώιμου Νεοελληνικού και Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, το κείμενο βρίθει καινοτομιών, που θα απασχολήσουν έντονα το λογοτεχνικό γίνεσθαι των επόμενων αιώνων. Μεταξύ των προδρομικών αυτών στοιχείων που παρουσιάζει το έργο είναι η ακριβής απεικόνιση τόσο της Κωνσταντινούπολης, του χώρου δηλαδή όπου διαδραματίζονται οι σκηνές του έργου, όσο και της περιρρέουσας ιδεολογικής, κοινωνικής και πολιτικής ατμόσφαιρας της εποχής. Με άλλα λόγια, μέσω των στατικών και μη περιγραφών, αλλά και των λόγων των ηρώων, όπως και των αντιλήψεων τους, είμαστε σε θέση να σχηματίσουμε μια αντιπροσωπευτική εικόνα για τη ζωή της πνευματικής ελίτ στην Κωνσταντινούπολη του 18^{ου} αιώνα. Σκοπός, λοιπόν, της έρευνας αυτής είναι η απόδειξη του ότι όσα αναφέρονται στα *Φιλοθέου Πάρεργα* αποτελούν είτε γεγονότα που είναι πιθανό να συνέβησαν, είτε πεποιθήσεις που ενστερνιζόταν ο συγγραφέας ή μέρος του πληθυσμού.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

1. *Φιλοθέου Πάρεργα*
2. Αναπαράσταση της πραγματικότητας
3. Περιγραφές

Abstract

This master's thesis focuses on the concept of the representation of reality in the work of Nikolaos Mavrokordatos, *Philotheou Parerga*. The work includes a wide variety of literary genres and techniques, which highlight its place in the early-modernity era. As a creation of the Early Modern Greek and European Enlightenment period, the text is full of innovations that would significantly influence the literary landscape of the following centuries. Among these pioneering elements in the work is the precise depiction of both Constantinople, the setting where the scenes of the work take place, and the surrounding ideological, social, and political atmosphere of the time. In other words, through the static and dynamic descriptions, as well as the discourses uttered by the characters and the views they express, we are able to form a representative image of the life of the intellectual elite in 18th-century Constantinople. The purpose of this research, therefore, is to demonstrate that what is mentioned in *Philotheou Parerga* either represents events with verisimilitude place or reflects beliefs held by the author or part of the population.

KEYWORDS

1. *Filotheou Parerga*
2. Representation of reality
3. Descriptions

Ευχαριστίες

Με την παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, που εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κείμενα και Πολιτισμός» με ειδίκευση στη Νεοελληνική Φιλολογία του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω πρωτίστως τον Επιβλέποντα Καθηγητή μου, κ. Νικόλαο Μαυρέλο, Καθηγητή του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας για την άριστη συνεργασία που είχαμε στο πλαίσιο της εκπόνησης αυτής της εργασίας, τον πολύτιμο χρόνο που διέθεσε για να μου δώσει χρήσιμες συμβουλές ή να διορθώσει αβλεψίες μου. Θα ήθελα ακόμη να τον ευχαριστήσω για το γεγονός ότι με σύστησε στον κόσμο του Νικολάου Μαυροκορδάτου και ειδικότερα του έργου του *Φιλοθέου Πάρεργα* από το προπτυχιακό ακόμα επίπεδο.

Επιπλέον, ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην κ. Αναστασία Αθήνη, Καθηγήτρια και στον κ. Ιωάννη Ξούρια, Αναπληρωτή Καθηγητή για την τιμή που μου έκαναν να είναι μέλη της επιτροπής στην μεταπτυχιακή διπλωματική μου εργασία και για τις παρατηρήσεις και διορθώσεις τους. Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια και τους φίλους μου, που με υπομονή και κουράγιο, πρόσφεραν την απαραίτητη ηθική συμπαράσταση για την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Εισαγωγικό σημείωμα

Η παρούσα διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία εστιάζει στην έννοια της αναπαράστασης της πραγματικότητας στο έργο του Νικολάου Μαυροκορδάτου, *Φιλοθέου Πάρεργα*. Εμφανίζει κάποιους φίλους που περπατούν στην κεντρική πλατεία της Κωνσταντινούπολης, όπου συναντούν τρεις άνδρες, τους οποίους αρχικά τους καταδιώκουν και στην συνέχεια εμπλέκονται σε μια σειρά καταγιστικών γεγονότων. Βασικός σκοπός της εργασίας είναι να διερευνηθούν τα στοιχεία εκείνα που περιλαμβάνονται στις περιγραφές, στα λόγια των ηρώων και τη δράση του μυθιστορήματος και αντιστοιχούν στην πραγματικότητα της εποχής εκείνης.

Πρωτίστως, όμως, πριν προχωρήσει ο εντοπισμός των στοιχείων αυτών κρίθηκε απαραίτητη μια σύντομη βιβλιογραφική αναφορά στο ιστορικό πλαίσιο της περιόδου συγγραφής του έργου, που συνδέεται με τις απαρχές πνευματικού κινήματος του Διαφωτισμού, αναδεικνύοντας τις βασικές παραμέτρους του στον ευρωπαϊκό χώρο, και στην νεοελληνική παραγωγή. Αναφέρονται ορισμένα βιογραφικά στοιχεία σχετικά με την ζωή και το έργο του συγγραφέα, όπως και η υπόθεση του κειμένου. Το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας αναφέρεται στην έννοια της περιγραφής υποδεικνύοντας τα αντίστοιχα αποσπάσματα, στα οποία εντοπίζεται η συγκεκριμένη λογοτεχνική τεχνική στα *Φιλοθέου Πάρεργα*.

Το τρίτο και το τέταρτο αντιστοίχως κεφάλαιο είναι αφιερωμένα στους ήρωες και την αναπαράσταση της πραγματικότητας. Στο τρίτο, λοιπόν, κεφάλαιο παρουσιάζονται οι ήρωες που κάνουν την εμφάνισή τους στο έργο. Συγκεκριμένα, βλέπουμε τις πράξεις, τις αντιλήψεις και το κοινωνικό τους υπόβαθρο και αντιλαμβανόμαστε τοιουτοτρόπως πώς έχει διαμορφωθεί η προσωπικότητά τους. Το τέταρτο κεφάλαιο σχετίζεται με την οπτική αρχικά του Αριστοτέλη και έπειτα του Auerbach ως προς την αναπαράσταση της πραγματικότητας, αλλά και τη σχέση που έχει η ιστορία με την λογοτεχνία, ενώ ακολουθεί και η εκτενής παράθεση και επεξήγηση της δράσης του έργου. Τέλος, στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που εξάγονται από την ανάπτυξη των προαναφερθέντων θεματικών.

1. Ιστορικό πλαίσιο

1.1. Ο Πρώιμος Διαφωτισμός στην Ευρώπη

Κατά τα τέλη του 17^{ου} και καθ' όλον τον 18^ο αιώνα πραγματοποιούνται στην δυτική Ευρώπη μείζονος σημασίας διαφοροποιήσεις σε όλους τους τομείς της ζωής - οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό- που μέλλουν να αλλάξουν μια για πάντα τον ρου της ιστορίας. Ακολουθεί το ξέσπασμα της Βιομηχανικής Επανάστασης στο πεδίο της οικονομίας, το οποίο ξεκινά από την Αγγλία και φτάνει στο αποκορύφωμά του την δεκαετία του 1780. Η ριζική αναδιάρθρωση των παραγωγικών μέσων και συνεπώς και των σχέσεων παραγωγής φέρνουν τους αγροτικούς πληθυσμούς από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα, όπου εντάσσονται στο εργατικό δυναμικό των εργοστασίων. Έτσι, δίνεται στο εμπόριο και την αστική τάξη, που ασχολείται με αυτό, ο χώρος να αναπτυχθεί και να φτάσει ψηλά. Κατά αυτό τον τρόπο, η εποχή των οικονομικών δομών των γαιοκτημόνων φτάνει στο τέλος της και εγκαινιάζεται αυτός του καπιταλισμού (Αθήνη – Ξούριας 2015, 14-15).

Αυτά τα νέα δεδομένα φέρνουν την κυριαρχία του οικονομικού φιλελευθερισμού και την παραγκώνιση του κρατικού παρεμβατισμού, ενώ ενισχύουν και το ιμπεριαλιστικό κίνημα με τους θρησκευτικούς πολέμους να μαίνονται στην Ευρώπη, με την Αγγλία και την Γαλλία και να ευθύνονται ιδίως για το έκρυθμο κλίμα. Στον πολιτικό, πάλι, τομέα αφού η απόλυτη - «Ελέω Θεού» μοναρχία έχει καθιερωθεί εδώ και αιώνες, αποτελεί μετά την Γαλλική Επανάσταση πλέον γεγονός η αποκαθήλωση της μοναρχίας. Η διεύρυνση των δικαιωμάτων των αριστοκρατών στην άσκηση εξουσίας, σε συνδυασμό με τη δυσαρέσκεια από πλευράς των ανερχόμενων αστών -που ήδη κατείχαν την οικονομική ισχύ- για τον αποκλεισμό τους από την πολιτική εξουσία οδηγεί το 1789 στην κορύφωση αυτής της κατάστασης, που ονομάστηκε Γαλλική Επανάσταση. Το κίνημα πίσω από την Επανάσταση αυτή κοινοποιεί ιδέες, όπως η ισονομία, η ισοπολιτεία, η ίση κατανομή του πλούτου, η ανεξιθρησκεία, το δικαίωμα ανεξαρτήτως καταγωγής στην παιδεία ακόμη και την αυτοδιάθεση των εθνών (Αθήνη – Ξούριας 2015, 14-15).

Η προετοιμασία, βέβαια, της συγκεκριμένης κατάστασης έχει τις ρίζες της στην περίοδο του Πρώιμου Διαφωτισμού (1660-1670), όταν ξεσπά και η Διαμάχη μεταξύ Αρχαίων και Νεότερων, όπως ονομάστηκαν αντιστοίχως οι λόγιοι που τάσσονταν

υπέρ της συνέχισης της αρχαίας παράδοσης και αυτοί που υποστήριξαν την εστίαση στο παρόν. Απόρροια της στάσης των πρώτων ήταν ο Νεοκλασικισμός, ο οποίος σε γενικότερα πλαίσια δεν απέφερε καρπούς, με το έργο του Ρακίνα να αποτελεί εξαίρεση, ενώ έφερε και ως αντίδραση το ρεύμα του Μπαρόκ (Δημαράς 1989, 24). Παράλληλα, επανάσταση λαμβάνει χώρα και στην φιλοσοφική και κριτική σκέψη, με το έργο του Σπινόζα (*Περί βελτίωσης της κατανόησης* 1662, *Αρχές της Καρτεσιανής φιλοσοφίας* 1663 και *Θεολογικοπολιτική Πραγματεία* 1670), αλλά και την *Ars Critica* του Le Clerc το 1697, το *Λεξικό ιστορίας και κριτικής* του Bayle και την επικράτηση της επαγωγικής μεθόδου (Μαυρέλος 2019, 1).

Συμπληρωματικά, όπως αναφέρει ο Jonathan Israel στο *Enlightenment Contested: Philosophy, Modernity, and the Emancipation of Man (1670-1752)*, έχοντας προηγηθεί το σχίσμα μεταξύ Καθολικών και Προτεσταντών το 1650 ανατράπηκαν οι μέχρι τότε ισορροπίες στην σχέση της Εκκλησίας με την Πολιτεία και τους ανθρώπους (Israel 2006, 60-70). Δηλώνεται λοιπόν ξεκάθαρα η εντυπωσιακή ανάπτυξη της Νέας Φυσικής και Φιλοσοφίας -από τον Καρτέσιο και τον Γαλιλαίο- που πρόσθεσε νέα δεδομένα στην διαμάχη, καθώς επιδεινώθηκε η ένταση ανάμεσα σε εκκλησιαστική και θεολογική αρχή παρά την προσπάθεια για ανεκτικότητα μεταξύ των Εκκλησιών. Δημιουργήθηκε έτσι αυτομάτως και η επείγουσα ανάγκη για μια νέα διανοητική σύνθεση καθολικά αποδεκτή που να συνασπίζει την θεολογία, την κουλτούρα και την κοινωνία.

Συνεπώς, όπως είναι φυσικό ο αντίκτυπος του σχίσματος ήταν αδιαμφισβήτητος στην Πρώιμη περίοδο του Διαφωτισμού με αρκετές δημοσιοποιημένες θρησκευτικές μεταστροφές. Επισημαίνεται, ωστόσο, πως η προσπάθεια της Νέας Καρτεσιανής φιλοσοφίας και επιστήμης για τάση επαναπροσδιορισμού, μέσω της αποδυνάμωσης της κυριαρχίας της Αριστοτελικής φιλοσοφίας, δεν έφερε το προσδοκώμενο αποτέλεσμα συνοχής και σαφήνειας, αλλά επέφερε εντονότερη διαμάχη μεταξύ υποστηρικτών του Αριστοτέλη και καρτεσιανών μεταρρυθμιστών, που εξαπλώθηκε σταδιακά στις Ευρωπαϊκές χώρες. Τονίζεται επιπροσθέτως η κυριαρχία της θεολογικής διαμάχης στην καρδιά του Πρώιμου Διαφωτισμού, δεδομένου ότι αποτέλεσε και αφορμή για επικοινωνία μεταξύ του Issac Newton και του John Locke, με συζητήσεις προσέγγισης της ορθολογιστικής πλευράς της θρησκείας. Το 1740 άλλωστε κατέρρευε ήδη η επιθυμία σύνθεσης επιστήμης και θεολογίας, οδηγώντας σε κρίση την πίστη, που εκφράστηκε μέσω της μείωσης και της αποσταθεροποίησης της θρησκείας στην μοντέρνα Δύση. Προβάλλεται, ακόμη, η εικασία πως σε όλες αυτές

τις διανοητικές διαμάχες των σπουδαίων επιστημόνων και φιλοσόφων του Πρώιμου Διαφωτισμού βασίζεται και η ρήξη του Bayle με τους Ορθολογιστές, οι οποίοι στόχευαν στην σταθερότητα μιας συνύπαρξης πίστης με λογική αρχή και ελευθερία. Στην ευθραυστότητα αυτή της συναρμολόγησης της θρησκείας δημιουργείται ο κορμός του βασικού Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.

Γίνεται συνεπώς αντιληπτό ότι η άποψη σημαντικών επιστημόνων, φιλοσόφων και θεολόγων στα προειρημένα σε συνδυασμό με την συσχέτιση φιλοσοφίας και θρησκείας ήταν εκ των πλέον φλεγόντων ζητημάτων της πνευματικής περιόδου. Ταυτόχρονα όμως αξιοσημείωτη είναι και η διαρκής εναντίωση προς τις απόψεις του Bayle, που πρωτοστατεί ως παρουσία αυτή την χρονική περίοδο του Πρώιμου Διαφωτισμού. Ο συγκεκριμένος αν και είχε στραφεί για ένα διάστημα στον Καθολικισμό, το αίσθημα της απόγνωσης που προκλήθηκε από το σχίσμα, τον οδήγησε σε αμφισβήτηση και μετάνοια για την θρησκευτική μεταστροφή του (Israel 2006, 60-63). Αργότερα, εντούτοις ενδιαφέρθηκε για την Καρτεσιανή φιλοσοφία ενώ το 1675 δίδαξε Αριστοτελική φιλοσοφία στην Γαλλία και έπειτα το 1681 εγκαταστάθηκε στην Ολλανδία. Ο μεγάλος σεβασμός προς τον ίδιο προήλθε μετά την έκδοση του βιβλίου του *Dictionnaire historique et critique*, το οποίο και γνώριζε εκδοτική επιτυχία κατά την περίοδο του Πρώιμου Διαφωτισμού (Israel 2006, 63-64).

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και η διαφωνία ανάμεσα σε Bayle και Ορθολογιστές (Rationaux) ώστε να ολοκληρωθεί η εικόνα. Αναλυτικότερα, οι Ορθολογιστές πίστευαν και προωθούσαν την άποψη πως η βάση για την σωστή κατανόηση της πίστης είναι η λογική. Η ιδέα της ορθολογιστικής ιδεολογίας περιείχε το δόγμα ότι η λογική αποδεικνύει την αλήθεια του Χριστιανισμού. Η βασική αιτία διαφωνίας των δυο αντιμαχόμενων πλευρών υπόκειται στο γεγονός ότι Bayle ευθέως αρνιόταν τις ιδέες για ορθολογιστική βάση της πίστης και ισχυριζόταν πως η πίστη μπορεί να σταθεί και χωρίς την λογική. Η επιμονή στην λογική μετέτρεπε, για τους Ορθολογιστές, την φιλοσοφία του Bayle σε προβληματική με συνέπεια να χρησιμοποιούν το ιδεολογικό τους σύστημα και τον φειδαλισμό για να τον υπονομεύσουν και να διαβρώσουν την αξία που είχε αποκτήσει (Israel 2006, 65-70).

1.2. Ο Πρώιμος Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Όσον αφορά τώρα το έτος που αποτελεί την τομή για τις απαρχές αυτού του κινήματος στα καθ' ημάς, οι απόψεις δίστανται ανάμεσα στους μελετητές της περιόδου. Ως πρωιμότερο θεωρείται το 1664, όταν ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος δημοσίευσε στην Πάντοβα την διατριβή του πάνω στο *Περί αναπνοής του Αριστοτέλη*, υπό τον τίτλο *Pneumaticum instrumentum circulandi sanguinis sive de motu et usu pulmonum, Disseratio Philosophico-Medico, Authore Alexandro Mavrocordato Constantinopolitano, Philosophie et Medicinae Doctore, Bononiae, ex Typographia Ferroniana, 1664* («Αναπνευστικόν όργανον της κυκλοφορίας του αίματος, ήτοι περί κινήσεως και χρείας των πνευμόνων»). Πρόκειται για ένα έργο ιατρικής που σχολιάζει το βιβλίο του φιλοσόφου, συνδέοντας την ιατρική με την φιλοσοφία. Βγάζει, κατά αυτό τον τρόπο, εκτός την μεταφυσική εισάγοντας στο πλαίσιο της λογισύνης τον επιστημονικό τρόπο σκέψης, που περιλαμβάνει την παρατήρηση, το πείραμα και την καταγραφή-εξαγωγή συμπερασμάτων. Κατά τον Μαυρέλο, η θεώρηση αυτή αποδεικνύει ότι ο Ελληνικός Διαφωτισμός συμβαίνει συγχρόνως με τον Ευρωπαϊκό και δεν καθυστερεί, όπως πιστεύεται, καθώς χωρίζει τους τομείς της γνώσεως με έναν τρόπο να μεν μετριοπαθή, αλλά πρωτοπόρο όχι μόνο για την ελληνική αλλά και για την ευρωπαϊκή πραγματικότητα της εποχής. Διαχωρίζει, με άλλα λόγια, την Ιστορία από την Θεολογία και την Ιατρική από την Θεολογία, πράγμα που δεν συνέβαινε με τέτοια ευρύτητα στη Δύση δίνοντας έτσι το εναρκτήριο λάκτισμα για την Νεοελληνική Διάνοηση (Μαυρέλος, 2019, 3).

Κατά τον ίδιο μελετητή, παράλληλα, εγκαινιάζεται και η εποχή των ιατροφιλοσόφων στην Ευρώπη (δεν έχουμε ακόμη των διαχωρισμό της ιατρικής από την φιλοσοφική επιστήμη). Οι συγκεκριμένοι συνέβαλαν τα μέγιστα για να επιτευχθεί η πρόοδος στον πνευματικό και τον πολιτικό τομέα. Έτσι, έχουμε -πέρα από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο- τον Κωνσταντίνο Ροδοκανάκη, που το ίδιο έτος, εισάγει στην Αγγλία, το πετυχημένο φάρμακο «Αλεξίκακο» μέσα από την πραγματεία του, *Alexicacus, The Spirit of Salt* (1664), το οποίο παίζει σημαντικό ρόλο στο να γίνει προσωπικός γιατρός του βασιλιά Καρόλου Β΄, ενώ συνέβαλε και στην ανάπτυξη του παροικιακού ελληνισμού του Λονδίνου. Λίγα χρόνια αργότερα, οι Εμμανουήλ Τιμόνης και Ιάκωβος Πυλαρινός πρωτοπορούν τελειοποιώντας το εμβόλιο του δαμαλισμού, έπειτα από παρατήρηση των γυναικών που ασκούσαν πρακτική ιατρική

στην οθωμανική επικράτεια και την Κεφαλλονιά. Τέλος, ο γιατρός και κατάσκοπος, Μιχαήλ Σκένδος-Vanderbech, αρχικά φίλος και στη συνέχεια εχθρός του Νικολάου Μαυροκορδάτου -που αποπειράθηκε να τον δολοφονήσει όντας πολιτικός του αντίπαλος- δημοσιεύει ανώνυμα το 1723 ένα βιβλίο με πρακτικές συνταγές ιατρικής, το οποίο αντί εισαγωγής περιέχει ένα λίβελο εναντίον του βοεβόδα («Auctoris apologia adversus Mavrocordati sycophantias»). Καταφέρνει, με αυτό τον τρόπο, να συνδυάσει ιατρικές γνώσεις με πολιτική σκοπιμότητα (Μαυρέλος, 2019, 6-8). Γίνεται, λοιπόν, εμφανής η ιδεολογία της πρώιμης νεοτερικότητας, κατά την οποία δίνεται βάρος στην εξέλιξη, ώστε να φανερωθεί πως η αρχαιότητα δεν είναι αδύνατο να ξεπεραστεί.

Κατά τα άλλα, ζωτικής σημασίας για την πορεία του Διαφωτισμού στέκεται και η δημοσίευση του έργου του Ευγένιου Βούλγαρη, *Η Λογική εκ παλαιών τε και νεωτέρων*, το 1766. Ο συγγραφέας διετέλεσε, εκτός των άλλων, Αρχιεπίσκοπος Σλαβωνίου και Χερσώνος (1775-1779), ενώ έως το τέλος της ζωής του (1806) τοποθετήθηκε στη Μονή Αλεξάντερ Νέφσκι στην Αγία Πετρούπολη, έπειτα από πρόσκληση της Μεγάλης Αικατερίνης. Κατά τη διάρκεια του βίου του εκπόνησε πλούσιο όχι μόνο συγγραφικό, αλλά και μεταφραστικό έργο. Με τη *Λογική* του ο Βούλγαρης τάσσεται με το μέρος των Αρχαίων και βασιζόμενος στην φιλοσοφία της αρχαίας ελληνικής παράδοσης, περιπαίζει τους μεταγενέστερους. Το σύγγραμμα του αυτό τοποθετείται ανάμεσα στα ανάλογα έργα του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, όπως του Wolf και του Voltaire. Εύλογα, λοιπόν, θεωρείται από μία πλειάδα ερευνητών, ως ο εισηγητής των διαφωτιστικών ιδεών στα καθ' ημάς. Το εκπαιδευτικό του πρόγραμμα, το οποίο συνέβαλε στην αναστύλωση της ελληνικής παιδείας στον ελληνοφώνο χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συνάντησε παρ' όλα αυτά αντιστάσεις. Αδιαμφισβήτητα, όμως, αποτέλεσε δίαυλο σύνδεσης της ελληνικής παιδείας με την ευρωπαϊκή διάνοηση, κρατώντας συγχρόνως την σχέση της με την ελληνορθόδοξη παράδοση (Χουλιάρη, 2017, 146-147). Είναι συνεπώς φυσικό, μια τέτοια σπουδαία προσωπικότητα των Γραμμάτων να ταυτίστηκε με την μεσαία φάση του ευρύτερου διαφωτιστικού κλίματος καθώς πέρα από πολυμαθής, υπήρξε ένας στοχαστής που κατάφερε να συγκεράσει τις παλαιότερες με τις νεότερες ιδέες.

Ούτως ή άλλως, όπως παραδίδει ο Μαυρέλος λαμβάνοντας υπόψιν του τον Israel, ο Ελληνικός Διαφωτισμός -και δη ο Πρώιμος- ήταν μετριοπαθής. Σε αντίθεση με άλλες χώρες, όπως η Γαλλία και η Ολλανδία δεν προώθησε ιδιαίτερα ριζοσπαστικές

ιδέες, ώστε να επιφέρει την ρήξη με την Εκκλησία. Βλέποντας, λοιπόν, τα πράγματα από ιστορική σκοπιά, το γεγονός αυτό, βέβαια, δεν μας παραξενεύει.

Συγκεκριμένα, το 1669 συντελείται η κατάληψη του Χάνδακα από τους Οθωμανούς -στις διαπραγματεύσεις μεταξύ των δυο πλευρών μάλιστα συμμετείχε και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ως βοηθός του διερμηνέα του σουλτάνου, Παναγιώτη Νικουσίου- με αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού πληθυσμού να βρίσκεται έτσι υπό την κυριαρχία τους. Ήδη μετά την Άλωση της Πόλης, η οθωμανική διοίκηση οργάνωσε τον υπόδουλο λαό με βάση το θρήσκευμα σε μιλέτια, κατά αυτό τον τρόπο αρχηγός αυτού των Ορθοδόξων-Ρούμ, ήταν ο Οικουμενικός Πατριάρχης (Αθήνη – Ξούριας 2015, 16-17).

Από αυτό το ευρύτερο περιβάλλον αρχίζουν σιγά σιγά να αναδύονται Έλληνες, είτε καταλαμβάνοντας θέσεις προκρίτων ή προεστών είτε προοδεύοντας ως έμποροι και πλοιοκτήτες. Αυτοί, όμως, που ιδίως ξεχώρισαν ήταν οι Φαναριώτες, οι οποίοι άσκησαν τεράστια επιρροή στην οθωμανική κρατική μηχανή κατά τον 18^ο αιώνα. Με τη γλωσσομάθεια, το ενδιαφέρον προς το ξένο, τον κοσμοπολιτισμό και τη φιλομάθειά τους, κατάφεραν όχι μόνο να εξασφαλίσουν προνομιούχες θέσεις προσφέροντας τις διπλωματικές τους υπηρεσίες στην Υψηλή Πύλη, αλλά και να προκαλέσουν την αναγκαία πνευματική στροφή και δεκτικότητα προς τα πολιτισμικά εκείνα στοιχεία της Δύσης που προετοίμασαν το έδαφος για την φώτιση του λαού. Η βασική τους αυτή επιδίωξη συντελέστηκε μέσω των νεοελληνικών γραμμάτων, τα οποία προώθησαν και εμπράκτως με την δημιουργία λογοτεχνικής παραγωγής στον εκεί γεωγραφικό χώρο. Η περίοδος αυτή ονομάστηκε «Αυγή των Φώτων» (Αθήνη – Ξούριας 2015, 17-18).

1.3. Βιογραφικά στοιχεία για τον συγγραφέα: Η ζωή και το έργο του Νικολάου Μαυροκορδάτου

Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 3 Μαΐου του 1680 και ήταν το πέμπτο από τα οχτώ παιδιά του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου και της Σουλτάνας Χρυσοσκουλαίου. Η καταγωγή του και από τις δύο πλευρές ήταν υψηλή. Ο παππούς του, από την πλευρά του πατέρα του, ήταν πλούσιος Χιώτης

έμπορος ενώ η γιαγιά του προερχόταν από γενουατική οικογένεια, από αυτή της μητέρας του πάλι, ο παππούς του ήταν Κωνσταντινουπολίτης έμπορος και η γιαγιά του κόρη Μολδαβού πρίγκιπα, που συγγένευε με τον Μεγάλο Στέφανο (Μαυροκορδάτος 2017, 19). Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος έκανε, με τη σειρά του, τη δική του οικογένεια. Παντρεύτηκε δύο φορές. Την πρώτη φορά με την Κασσάνδρα Καντακουζηνού, με την οποία και απέκτησε δύο παιδιά τον Σκαρλάτο και την Ροζάνδρα· τη δεύτερη με την Πουλχερία Τζούκη την οποία και έχασε στον τοκετό του πέμπτου παιδιού τους, που έφυγε και αυτό από τη ζωή λίγο αργότερα· είχαν αποκτήσει μαζί επίσης τη Μαρία, τον Αλέξανδρο, τον Κωνσταντίνο και τον Ιωάννη (Μαυροκορδάτος 2017, 19, 24). Τέλος, κατά την έναρξη της στερνής του θητείας ως οσποδάρης της Βλαχίας απέκτησε άλλα δύο παιδιά, τον Αλέξανδρο και την Σουλτάνα, από την τρίτη σύζυγό του, Σμαράγδα Παναγιωτάκη. Έμελλε ωστόσο να βιώσει προσωπικές τραγωδίες, όταν έχασε την κόρη του Μαρία το 1725 και τον γιο του Σκαρλάτο το 1726, ενώ μάλιστα είχε προηγηθεί και ο θάνατος του γιου του Αλέξανδρου στην εφηβεία. Κατά συνέπεια, προόριζε ως διάδοχο και συνεχιστή του έργου του τον γιο του Κωνσταντίνο, για τον οποίο είχε μάλιστα δημιουργήσει μια αντάξια του τίτλου που θα κληρονομούσε βιβλιοθήκη στο μοναστήρι του Vacaresti, ενώ δεν είχε παραλείψει να προβεί και στην σύνθεση μιας συλλογής πρακτικών νοθεσιών σχετικών με την τέχνη του κυβερνάν αποκλειστικά για εκείνον (Μαυροκορδάτος 2017, 28-29).

Αναφορικά με τον πατέρα του, Αλέξανδρο, αξίζει να σημειωθεί πως κατέλαβε μετά τον θάνατο του Νικούσιου, το 1673, την θέση του μεγάλου δραγουμάνου της Πύλης, ενώ μετέπειτα, τιμήθηκε από τον σουλτάνο με τον τίτλο του «εξ απορρήτων», για την διπλωματική δεινότητα στις διαπραγματεύσεις της Συνθήκης του Κάρλοβιτς, στις οποίες συμμετείχε το 1669, παίζοντας καθοριστικό ρόλο στην θετική τους έκβαση (Αθήνη – Ξούριας 2015, 23). Επρόκειτο για έναν άνθρωπο που αναρριχήθηκε στην οθωμανική διοίκηση χάρη στην πλούσια μόρφωση και την οξύνοια του χαρακτήρα του, στοιχεία που φρόντισε να καλλιεργήσει και ο γιος του.

Τελικώς, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος όντως έφτασε τον πατέρα του σε γνώσεις. Εκτός του ότι φοίτησε κοντά στον Χρυσάνθο Νοταρά -μετέπειτα Πατριάρχη Ιεροσολύμων- έγινε και πολύγλωσσος, όπως και εκείνος, γνωρίζοντας πέρα από την ελληνική -την οποία χειριζόταν άριστα τόσο στην νέα όσο και στην αρχαία μορφή της- την λατινική και την ιταλική, την γαλλική, την τουρκική, την αραβική, την περσική, την εβραϊκή και την ρουμανική. Ήταν, επίσης, μανιώδης αναγνώστης

διαβάζοντας βιβλία σε διαφορετικές γλώσσες, τα οποία εφοδιαζόταν χάρη στις διπλωματικές σχέσεις της οικογένειας του με το εξωτερικό. Δημιούργησε, μάλιστα, την μεγαλύτερη ιδιωτική βιβλιοθήκη στην νοτιοανατολική Ευρώπη. Είναι, ακόμη, γνωστό πως από μικρή ηλικία επέδειξε κάποιο συγγραφικό ταλέντο, συνθέτοντας διαλόγους στο ύφος του Λουκιανού στην αρχαία ελληνική, γλώσσα στην οποία έδειξε την προτίμησή του αργότερα στη ζωή του μέσα από τη επιστολογραφία του και το συγγραφικό του έργο. Σχετικά με την επιστολική του επικοινωνία αξίζει να αναφερθεί πως διατηρούσε επαφές με σπουδαίους λογίους της Ευρώπης και ήταν ενήμερος για την τρέχουσα βιβλιογραφία (Μαυροκορδάτος 2017, 21).

Ως προς την σταδιοδρομία του, έγινε από νωρίς φανερό πως ο Αλέξανδρος τον προόρισε για βοεβόδα των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, έχοντας ήδη ανοίξει τον δρόμο για αυτόν (Dinu 2021). Εντέλει ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος έλαβε το αξίωμα του πρώτου ηγεμόνα της Μολδαβίας το 1709, εγκαινιάζοντας τη μακρά παρουσία Φαναριωτών ηγεμόνων στην περιοχή. Πρωτύτερα, κατείχε την ιδιότητα του μεγάλου διερμηνέα του σουλτάνου -όπως και ο πατέρας του- από το 1698, σε ηλικία μόλις 18 χρόνων, μέχρι να του απονεμηθεί το αξίωμα του οσποδάρου. Παρέμεινε στον θρόνο της έως το 1715, με ένα μικρό διάλειμμα το 1710, όταν ανέλαβε την ηγεμονία ο πολιτικός του αντίπαλος, Δημήτριος Καντεμίρ. Διετέλεσε πέρα από ηγεμόνας της Μολδαβίας (1709-1710, 1711-1715) και της Βλαχίας (1715-1716, 1719-1730), ενώ για διάστημα δύο χρόνων (1716-1718) βρέθηκε σε φυλακή της Τρανσυλβανίας, έπειτα από την επέμβαση των Αυστριακών στο εσωτερικό της Βλαχίας. Εκεί συνέθεσε το μυθοπλαστικό του πόνημα *Φιλοθέου Πάρεργα* και το φιλοσοφικό του έργο *Περί καθηκόντων βίβλος*. Ακόμη, στο συγγραφικό του έργο ανήκουν μεταξύ άλλων τα: «Περί γραμμάτων σπουδής και βιβλίων αναγνώσεως», «Νουθεσίαι του αιιδίμου αυθέντου Νικολάου βοεβόδα προς τον υιόν αυτού Κωνσταντίνον βοεβόδα αυθέντην», «Εγχειρίδιον εν ω γνώμαι και φροντίσματα περί ήθη και πολιτείαν» και *Ψόγος νικοτιανής*, ενώ είχε συνθέσει και κάποιους διαλόγους (Μαυροκορδάτος 2017, 21-33).

1.4. *Φιλοθέου Πάρεργα*: Το έργο και η υπόθεσή του

Προτού περάσουμε στην πλοκή του έργου αξίζει όμως να λεχθεί πως τα *Φιλοθέου Πάρεργα* θεωρούνται το πρώτο νεοελληνικό μυθιστόρημα. Κατά τα άλλα, πρόκειται για ημιτελές σύνθεμα, καθώς όπως μαρτυράται και από τον υπότιτλό του, «Τμήμα α^{ον}», το έργο προοριζόταν να έχει συνέχεια. Είναι γραμμένο σε πρώτο πρόσωπο και στα αρχαία ελληνικά, ενώ κυκλοφόρησε σε χειρόγραφη μορφή κατά τον 18^ο αιώνα φτάνοντας μέχρι τα χέρια Γάλλων λογίων ήδη από το 1724. Το γεγονός αυτό είναι που ωθεί τους μελετητές στο να εικάζουν πως υπάρχει η πιθανότητα να έπεσε στα χέρια του Μοντεσκιέ, ασκώντας επιρροή στις *Περσικές Επιστολές* του, που δημοσιεύονται το 1721 (Μαυρέλος 2021, 150). Δημοσιεύτηκε, εντέλει, το 1800 στην Βιέννη από τον Γρηγόριο Κωνσταντά.

Αξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι ο Μαυροκορδάτος επισημαίνει από την εισαγωγή πως το έργο αποτελεί «πάρεργον», δίνοντας κατά αυτό τον τρόπο διττή σημασία στην λέξη. Πρόκειται, λοιπόν, ετυμολογικά για το έργο εκείνο που γίνεται πέρα από την κύρια εργασία του ατόμου, κάνοντας έτσι έναν σαφή υπαινιγμό για την περίοδο της φυλάκισής του, που ταυτίζεται με το διάστημα συγγραφής του κειμένου. Σημαίνει, όμως, και πως πρόκειται για ένα ανάλαφρο ανάγνωσμα που στοχεύει στην τέρψη, αποφεύγοντας να κοινοποιήσει σοβαρά φιλοσοφικά θέματα, που αποσκοπούν στην γνωριμία με τις επιστήμες. Εντέλει, όμως, καταλαβαίνουμε πως δεν ακολουθεί με ευλάβεια την σημασία του τίτλου του, καθώς δημιουργεί ένα σύνθεμα με συνδυασμό στοιχείων και από το διδακτικό και από το πιο ευχάριστο είδος (Μαυρέλος 2019, 147). Κατά αυτό τον τρόπο, ένα έργο που γράφτηκε σε μια εκ των σκοτεινότερων χρονικών περιόδων της ζωής του πολυάσχολου αυτού συγγραφέα αν και δεν ξεκίνησε με υψηλές λογοτεχνικές προσδοκίες κατάφερε να αντικατοπτρίσει την οξύνοια του νου και την δεινότητα της πέννας του συντάκτη του.

Τόσο η θρησκεία όσο και η φύση έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στο έργο. Θα λέγαμε πως αρκεί να έχουμε υπόψη μας το όνομα του αφηγητή (Φιλόθεος), που δηλώνεται άλλωστε από το τίτλο με τρόπο εμφατικό και καθιστά εμφανή την αγάπη προς τη θρησκεία ή τον Θεό, για να γίνει αντιληπτή η θέση της.

Η υπόθεσή του εκτυλίσσεται μια ηλιόλουστη μέρα του 1715 στην Κωνσταντινούπολη, κατά την διάρκεια της οποίας πραγματοποιούνται τυχαίες συναντήσεις περιπετειώδους χαρακτήρα, μέσα από τις οποίες παρατίθενται

συζητήσεις και διηγήσεις προσώπων διαφορετικών εθνικοτήτων, που έχουν διδακτικό και φιλοσοφικό περιεχόμενο. Πρόκειται για ένα αφήγημα που παραπέμπει σε ένα συνονθύλευμα ειδών, όπως το πικαρικό μυθιστόρημα, τη διήγηση-πλαίσιο και τα δειπνοσοφιστικά κείμενα της αρχαιότητας, αλλά και ιδεών των αρχαίων φιλοσόφων και του ουμανιστικού πνεύματος. Εκτός από ένθετες ιστορίες, εμπεριέχονται και άλλα δοκιμακού είδους κείμενα με πολιτικά και ηθικολογικά στοιχεία (Μαυρέλος 2006, 102-103). Επιπλέον, σχετικά με το έργο κερδίζει έδαφος η άποψη πως αποσκοπεί στην βελτίωση της εικόνας των Οθωμανών στη Δύση, πράγμα που ίσως συνδέεται και με την χρονική στιγμή της συγγραφής του (Μαυροκορδάτος 2017, 34, 50-61).

Σε γενικότερο πάντως πλαίσιο, ο 18^{ος} αιώνας ρίχνει το κέντρο βάρους στον άνθρωπο και την ψυχολογία που αυτός έχει στις πόλεις, όπου ζει απελευθερωμένος από την φύση που παρουσιάζεται χειραγωγημένη από τον άνθρωπο μέσω της περιγραφής κήπων αλλά και του αστικού τοπίου της πόλης, που συντίθεται όχι μόνο από άψυχα αντικείμενα, όπως τα κτίρια αλλά και έμψυχα σαν την κοσμοσυρροή της (πράγμα που ακολουθεί και ο Μοντεσκιέ στις *Περσικές επιστολές* του). Επιπλέον, με την περιγραφή του κήπου φέρνει στο προσκήνιο νεότερα στοιχεία δείχνοντας προς τα πού θα πάει το είδος μετέπειτα αρχικά στην Δύση και αργότερα και στα καθ' ημάς (Μαυρέλος 2019, 143-147).

Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος απεικονίζει μια πόλη που γνωρίζει καλά και στην οποία μπορεί να παρατηρήσει στοιχεία που εύκολα θα διέφευγαν από ένα άπειρο μάτι, δεδομένου ότι γεννήθηκε και γαλουχήθηκε σε αυτήν. Άρα η περιγραφή του αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα, γεγονός που δεν μπορούμε να πούμε με σιγουριά για έναν Δυτικό που γράφει ένα τέτοιου είδους έργο, σε πολλές περιπτώσεις μη έχοντας ποτέ επισκεφτεί τα μέρη που περιγράφει, όπως ο Μοντεσκιέ. Βέβαια στις απαρχές του Διαφωτισμού, ο συγγραφέας εμμένει στην εξωτερική εστίαση ως αφηγηματική τεχνική για τους πέραν του πρωταγωνιστή ήρωες, η ανάγκη λοιπόν για ψυχογράφημα των χαρακτήρων που εισάγει προχωρά μέχρι ενός σημείου (Μαυρέλος 2019, 143-147).

Ήδη αναφερθήκαμε στην νεότερικότητα που συστήνει στο αναγνωστικό κοινό ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, με το έργο του, ένα μυθιστόρημα πειραματικό που περιέχει στοιχεία ή τεχνικές όπως το “αινιγματικό” και το “αστυνομικό” στοιχείο σε πρώιμο στάδιο. Το αινιγματικό στοιχείο, από πλευράς του, μπορεί να θεωρηθεί ως τεχνική την οποία κάνοντας χρήση της ο συγγραφέας στοχεύει στην ανάμειξη και

διδασχί του αναγνώστη, ο οποίος κατευθύνεται ούτως ώστε να το προσλάβει με έναν συγκεκριμένο τρόπο.

Όπως και να έχει, τα *Φιλοθέου Πάρεργα* εισάγουν ενάμιση αιώνα πριν την εμφάνισή του, τον αφηγητή-flâneur που περπατά και παρατηρεί την πόλη και τους κατοίκους της. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για ένα προδρομικό τηρουμένων των αναλογιών ρεαλιστικό μυθιστόρημα πριν την εμφάνιση του κινήματος, βρισκόμενο στο μεταίχμιο της εποχής, μια αφήγηση μυστηριώδης και συνάμα περιπετειώδης, που εισβάλλει βαθιά στην ψυχοσύνθεση του ατόμου, βλέποντας πολλά αλλά αποκαλύπτοντας ελάχιστα. Παρότι, συμπεριλαμβάνει φαινομενικά άσχετα μεταξύ τους είδη (σχόλια ποιητικής, παρεμβάσεις αφηγητή και εγκιβωτισμένες πραγματείες) με τα οποία είχε καταπιαστεί κάποια στιγμή της ζωής του, πετυχαίνει να τα ταιριάζει έτσι ούτως ώστε να είναι μην προκαλούν παραξένισμα, αποτελώντας ένα ενιαίο σύνολο (Μαυρέλος 2015, 240-241). Ο Μαυροκορδάτος αποδεικνύει, λοιπόν, πως το *πάρεργο* δεν είναι συνώνυμο της χαμηλότερης αξίας, καθώς παντρεύει το παρελθόν με το μέλλον του πεζού λόγου από το οποίο προκύπτει ένα «πρωτότυπο σύμπλεγμα φιλοσοφίας και λογοτεχνίας» (Μαυρέλος 2015, 103, 112-113).

2. Η έννοια της περιγραφής

Ως περιγραφή ορίζεται κατά τον Genette η αναπαράσταση πραγμάτων, τοπίων, χώρων, ανθρώπων και γεγονότων μέσα από τον λόγο. Ειδικότερα, με τον αφηγηματικό αυτό τρόπο αποδίδονται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός αντικειμένου ούτως ώστε να δοθεί μια εικόνα του, ακόμα και σε περίπτωση που ο αναγνώστης ή ο ακροατής δεν έχουν γνώση επί αυτού. Δεδομένου ότι η περιγραφή εξυπηρετεί και πρακτικές ανάγκες της καθημερινής ζωής δεν εμφανίζεται αποκλειστικά στην λογοτεχνία, αλλά και σε άλλου είδους πρακτικά και όχι μόνο έντυπα. Σε κάθε έκφρασή της πάντως υπάρχει τόσο το «υποκείμενο» όσο και το «αντικείμενό» της. Το μεν πρώτο αντιπροσωπεύει τον περιγράφο που επιλέγει και ακολούθως οργανώνει τις πληροφορίες, την ίδια στιγμή που το δε αποτελεί αυτό που περιγράφεται. Όσον αφορά, τέλος, την ειδολογική της κατηγοριοποίηση, σύμφωνα με την παραδοσιακή θεώρηση, μια περιγραφή μπορεί να χαρακτηριστεί είτε ως στατική είτε ως δυναμική, με βάση το εάν το υποκείμενο ή το αντικείμενό της βρίσκονται εν κινήσει ή σε στάση (Genette 2007, 165-172).

Επιπροσθέτως, η περιγραφή στον λογοτεχνικό χώρο ξεκινά την πορεία της από την αρχαία ρητορική, αποτελώντας έναν εκ των τεσσάρων τρόπων σύνθεσης, που συνδεόταν στενά με τους επιδεικτικούς λόγους ή άλλες φορές πάλι αποτελούσε ανεξάρτητο ρητορικό είδος υπό τον όρο «έκφρασις». Είναι χαρακτηριστικό το ότι από τον 18^ο αιώνα και εξής συμπεριλαμβάνονταν στα λογοτεχνίζοντα κείμενα όλο και περισσότερες αναπαραστατικές και ρεαλιστικού τύπου περιγραφές. Όπως και να έχει η περιγραφή είναι συνδεδεμένη μεταξύ άλλων με τον αφηγηματικό τρόπο της αφήγησης, μιας και κάθε κειμενικό είδος ενσωματώνει κάποια αναπαράσταση αντικειμένων, προσώπων και χώρων. Υπάρχει, με λίγα λόγια, μία εναλλαγή ανάμεσα στα περιγραφικά και τα αφηγηματικά κάθε φορά μέρη (Genette 2007, 25-49).

Αξιοσημείωτο είναι ωστόσο ότι η περιγραφή αντιμετωπίστηκε από την παραδοσιακή κριτική ως κάτι το δευτερεύον και το περιττό μπροστά στην μεγαλοσύνη της αφήγησης, ενώ υπήρξαν και κριτικοί όπως ο Valéry που εξέφρασαν την άποψη ότι η περιγραφή οδηγεί τον αναγνώστη ακόμη και στο να νιώσει αποστροφή προς το κείμενο. Η σύγχρονη κριτική, εν αντιθέσει, μη ενστερνιζόμενη τις παλαιότερες απόψεις που είχαν αρνητικό πρόσημο, επικεντρώνεται στην μελέτη του αφηγηματικού τρόπου ως προς την λειτουργία, τη δομή, τις μορφές αλλά και τον τρόπο ένταξής της εντός του αφηγηματικού σκηνικού. Σε ορισμένες πάλι περιπτώσεις

η περιγραφή υπέδειξε την τάση να αυτονομηθεί ακόμη και να υποκαταστήσει την κραταιή αφήγηση, όπως και συνέβη στο γαλλικό Νέο μυθιστόρημα (Genette 2007, 11-14).

Αναντίρρητα, η περιγραφή δημιουργεί πρωτίστως ένα σκηνικό βάθος για την διεξαγωγή της δράσης όντας εντούτοις διακοσμητική ακόμη και αισθητική. Κατά τον 19^ο αιώνα, μάλιστα, την περίοδο της κυριαρχίας του ρεαλιστικού μυθιστορήματος επικρατεί η αντίληψη πως η περιγραφή εκτός από απόδειξη της συγγραφικής δεινότητας του εκάστοτε συντάκτη, αποκτά και επεξηγηματικό ή και συμβολικό χαρακτήρα. Αναλυτικά, η ατμόσφαιρα που δημιουργείται με την αρωγή της αποκαλύπτει και αιτιολογεί τόσο τον χαρακτήρα όσο και την ψυχολογία των προσώπων, την ίδια στιγμή που ο αναγνώστης εισάγεται στο κλίμα του έργου. Στο μεταξύ στη νεότερη λογοτεχνία η περιγραφή είναι σε θέση να επιτελέσει και άλλους σκοπούς με την τόνωση της σχέσης ανάμεσα στο κείμενο και τον εξωλογοτεχνικό κόσμο να είναι εκ των κυριότερων. Καθίσταται οπότε με αυτό τον τρόπο δυνατή η ανακάλυψη του βαθύτερου νοήματος της αφήγησης από πλευράς του αναγνώστη, το οποίο άλλωστε αποτελεί και το ζητούμενο (Genette 2007, 15-24).

Η σύγχρονη θεωρία της λογοτεχνίας και ιδίως οι κλάδοι της αφηγηματολογίας και της σημειολογίας ρίχνουν φως όχι μόνο στις νεότερες χρήσεις της περιγραφής, αλλά και σε κάποια από τα χαρακτηριστικά της που είχαν στο παρελθόν παραγκωνιστεί. Σημαντικό παράδειγμα αποτελεί η εξέταση της προοπτικής υπό το βλέμμα της οποίας πραγματοποιείται ούτως ή άλλως και η περιγραφή. Συγχρόνως, δεν αγνοείται και το γεγονός ότι ο αφηγηματικός αυτός τρόπος είναι έως έναν βαθμό αφαιρετικός, δεδομένου ότι το υποκείμενό της προχωρά στην επιλογή στοιχείων του αντικειμένου ανάλογα με τους στόχους του. Ας μη ξεχνάμε άλλωστε πως κάθε περιγραφή αποτελεί έμμεσο σχόλιο τόσο για το υποκείμενο όσο και για το αντικείμενό της (Genette 2007, 165-172).

Ομοίως, οι μελετητές ασχολούνται και με την σχέση ανάμεσα στην περιγραφή και τον αφηγηματικό χρόνο υπό το πρίσμα του ότι η πρώτη συνιστά μια τρόπον τινά παύση κατά τη διάρκειά του. Με άλλα λόγια, την στιγμή που η αφήγηση δίνει τη θέση της στην χρονική διάσταση κάθε μυθοπλασίας, η περιγραφή παγώνει τη χρονική διαδοχή της αφηγηματικής πράξης και ανακόπτει τη ροή του χρόνου, αποσκοπώντας στο να επεξεργαστεί το αντικείμενο της στο χώρο. Αξίζει επίσης να αναφερθεί σχετικά με τη θεματική πως ο Γάλλος θεωρητικός Philippe Hamon, βασιζόμενος στη φύση του εκάστοτε αντικειμένου και τον τρόπο με τον οποίο αυτό περιγράφεται,

προέβη στη διάκριση τριών βασικών ειδών: την περιγραφή ως αποτέλεσμα της όρασης, του λόγου και της πράξης. Μάλιστα κατά τον θεωρητικό, στη περιγραφή-πράξη είναι οι ίδιοι οι χαρακτήρες που εργάζονται πάνω στο αντικείμενο της περιγραφής, το οποίο στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι συνδεδεμένο με μια σειρά ενεργειών ή και πράξεων, δραματοποιείται και εντασσόμενο καθώς είναι στην αφηγηματική ροή, λαμβάνει μέρος και στην χρονική (Hamon 1981, 107-125).

2.1. Η περιγραφή στα *Φιλοθέου Πάρεργα*

2.1.1. Η περιγραφή της πόλης

Με το ξεκίνημα της πλοκής του έργου βρισκόμαστε ήδη στον άλλοτε Ιππόδρομο της Κωνσταντινούπολης, εκεί όπου πλέον βρίσκεται κανείς την Αγορά της Πόλης. Πρόκειται για το λεγόμενο At Meydani, τον χώρο όπου δραστηριοποιούνταν τα επαγγελματικά σωματεία της περιοχής (Μαυροκορδάτος 2017, 217). Αν και δεν λαμβάνουμε πολλές πληροφορίες, ούτε για τον χώρο ούτε για την φύση των καταστημάτων, γίνεται φανερό από το πολύβουο περιβάλλον πως είναι πολλά και συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον μεγάλου μέρους του πληθυσμού. Έχουμε, με αυτό τον τρόπο, μια προδρομική εικόνα της αστικοποίησης, που επρόκειτο να φτάσει στο ζενίθ της τους επόμενους αιώνες. Απομακρυνόμενοι σιγά σιγά από την κεντρική αυτή πλατεία της Πόλης, η περιγραφή παύει να είναι στατική με τους ήρωες να απολαμβάνουν τον περίπατό τους και κατόπιν να καταδιώκουν μερικούς αγνώστους (Μαυροκορδάτος 2017, 76-77).

Οι δύο αυτές ομάδες ανθρώπων γίνονται τελικά ένα και προχωρούν έπειτα από τις αρχικές αναγνωριστικές ερωτήσεις σε βαθύτερες συζητήσεις. Οι λόγοι αυτοί που αναπτύσσονται μεταξύ τους λαμβάνουν χώρα έξω στον περιβάλλοντα χώρο της πόλης, με τους πολίτες να τους προσπερνούν (Μαυροκορδάτος 2017, 78-83). Οι μεταξύ τους συνομιλίες, τελικά, διακόπτονται από την εμφάνιση του διερχόμενου Σμυρναίου κρυπτοχριστιανού, ο οποίος γνωρίζοντάς τους αμφοτέρους, τους προσκαλεί στο σπίτι του (Μαυροκορδάτος 2017, 82-83). Από την άφιξη των καλεσμένων έως και την σκηνή με την αφήγηση του βαρκάρη μεσολαβούν αρκετά συμβάντα, που πρόκειται να αναλυθούν στο αμέσως επόμενο υποκεφάλαιο.

Με την σκηνή του λεμβούχου παρακολουθούμε τους δύο ήρωες να αφήνουν πίσω τους το σπίτι, όπου έως εκείνη τη στιγμή βρισκόντουσαν, και να κατευθύνονται το δειλινό προς τον κοντινότερο γιαλό, ώστε να επιβιβαστούν σε μια λέμβο που θα τους μεταφέρει στην απέναντι ακτή. Δεδομένου ότι ο Ιάκωβος και ο Φιλόθεος πηγαίνουν να επισκεφτούν έναν γνωστό του πρώτου, ο οποίος έχει εγκατασταθεί σε απέναντι προάστιο της Κωνσταντινούπολης, λαμβάνουμε εμμέσως την πληροφορία πως έχουν κινήσει για τον Γαλατά (Μαυροκορδάτος 2017, 222). Στοιχεία σχετικά με την πόλη συγκεντρώνουμε, βέβαια, και μέσω της αφήγησης του λεμβούχου. Ο ηλικιωμένος άντρας κάνει λόγο για φωτιές που έχουν πλήξει πολλάκις μεγάλο τμήμα της Πόλης, με αποτέλεσμα να χτίσει ξανά αρκετές φορές το σπίτι του, το οποίο βρισκόταν κοντά στο γιαλό και περιστοιχιζόταν από έναν μικρό κήπο. Μάλιστα, πολλοί από τους γείτονές του μη μπορώντας να αντέξουν το οικονομικό κόστος δεν προχώρησαν στην επανοικοδόμηση του σπιτιού τους και έτσι το δικό του σπίτι έχει μείνει μόνο του στην περιοχή. Εκτός, όμως, από αυτές τις πυρκαγιές και τα επακόλουθά τους πληροφορούμαστε και για επιδημία λοιμού που είχε ως αποτέλεσμα να χάσει ομιλητής ολόκληρη την οικογένειά του. Έτσι, λοιπόν, μέσω της αφήγησης του βαρκάρη εισπράττουμε ορισμένες πληροφορίες για την εικόνα της πόλης και τις δυσκολίες που χρειάστηκε να αντιμετωπίσει (Μαυροκορδάτος 2017, 110-114).

Η ποιότητα της περιγραφής της πόλης είναι αδιαμφισβήτητη. Τα πλούσια στοιχεία τόσο αναφορικά με τον τόπο όπου πρόκειται να εκτυλιχτεί η πλοκή, όσο και τους ανθρώπους του επιβεβαιώνουν την κρίση αυτή. Ακόμη, τα δεδομένα, που μας παραδίδονται από την εποχή εκείνη, πιστοποιούν αυτά που περιγράφονται, δίνοντάς μας έτσι την δυνατότητα να δημιουργήσουμε στο μυαλό μας μία αληθοφανή εικόνα της Πόλης, του χώρου δηλαδή όπου παρελαύνουν οι ήρωες, κινώντας τα νήματα της υπόθεσης. Μια εικόνα που ανταποκρίνεται μάλιστα με τρόπο ζωντανό στην τότε πραγματικότητα, την οποία γνώριζε άλλωστε εκ των έσω ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ως ένας εξ αυτών που γαλουχήθηκε και έδρασε στα όριά της. Εκτός, όμως, από τη ζωντανή ιστορική πραγματικότητα, ο Μαυροκορδάτος προσθέτει κάτι το ιδιαίτερα νεότερικό στην περιγραφή του, την ανθρώπινη ψυχολογία.

2.1.2. Η περιγραφή του κήπου

Με την έλευση των φιλοξενούμενων στον κήπο γινόμαστε αποδέκτες μιας πληθωρικής και διεξοδικής περιγραφής αυτού, δίχως να λείπουν και τα σχετικά σχόλια για τον ιδιοκτήτη του, αλλά και για τον σουλτάνο. Ο αφηγητής κλείνει την συγκεκριμένη περιγραφή αντιτασσόμενος, στην λανθασμένη επικρατούσα αντίληψη για τους Οθωμανούς, ότι επρόκειτο δηλαδή για έναν λαό βάρβαρο, καταδεικνύοντας την έλλειψη εκπαίδευσης για την εξαγωγή της συγκεκριμένης κρίσης, φέρνοντας συνάμα στο προσκήνιο το ελληνικό πνεύμα, το οποίο και υποδεικνύει ως πρότυπο παιδείας.

Η στατική αυτή περιγραφή του τοπίου δίνεται με ιδιαίτερη ζωντάνια και αμεσότητα. Ενημερώνομαστε ακριβέστατα για όλα τα είδη φυτών και δέντρων που κοσμούν τον κήπο, όπως και για τους πρώιμους μα πλούσιους καρπούς που έχουν. Στο σημείο αυτό της περιγραφής παρεισφρεί ένα σχόλιο για τον ιδιοκτήτη αυτού του επίγειου παραδείσου, γνωστοποιώντας μας πως με την ύπαρξή του ο συγκεκριμένος δεν επιδιώκει άλλο από το να εισπράξει επευφημίες και να κερδίσει τον θαυμασμό των καλεσμένων του. Με άλλα λόγια, όμοια με αυτούς που προσέχουν ιδιαίτερα την εμφάνιση και την συμπεριφορά τους στην αρχή του έργου, για να δημιουργήσουν μια συγκεκριμένη εντύπωση (Μαυροκορδάτος 2017, 76-77, 84-85).

Είναι ευρέως γνωστό πως ο Αχμέτ Γ', ο σουλτάνος της χρονικής περιόδου που εδώ εξετάζουμε, προσπάθησε να εκσυγχρονίσει το κράτος φτιάχνοντας κήπους και δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην αρχιτεκτονική. Σε αυτό ακριβώς το σημείο έγκειται μία μεγάλη διαφορά με τις περιγραφές στα αρχαία ελληνικά περιπετειώδη μυθιστορήματα, από τα οποία απουσίαζε η έννοια της επιστήμης. Ο σουλτάνος ήταν μορφωμένος, γι' αυτό και πρέσβευε ένα πιο διαφωτιστικό στυλ από ότι οι προκάτοχοί του. Αξίζει να επισημανθεί ότι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ανατέλλει τότε η εποχή της Τουλίπας. Εξ ου ο σουλτάνος εντείνοντας τις προσπάθειες εξευρωπαϊσμού της χώρας, επιδιώκοντας την εξωστρέφειά της και όντας συνάμα λάτρης των λουλουδιών, παραγγέλνει από την Ολλανδία μια τεράστια ποσότητα τουλιπών (Μαυρέλος 2019, 154). Για την συγκεκριμένη πρακτική του δεν ξεφεύγει από την ισχνή επίκριση του Νικολάου Μαυροκορδάτου για την ασυνέπειά του προς αυτή την απάρνηση της πολυτέλειας και την άκρατη σπατάλη στην οποία προέβη. Όπως αναφέρεται στο κείμενο, προώθησε την ανακάλυψη και άλλων ειδών τουλιπών, μη

υπολογίζοντας λανθασμένα τα έξοδα και δείχνοντας «μεγαλοψυχία», επέτρεψε να δίδονται στα νέα είδη τα ονόματα των εφευρετών τους (Μαυροκορδάτος 2017, 84-87). Έρχεται, έτσι, το 1730 με βίαιο τρόπο το τέλος αυτής της περιόδου.

Κατά τον Κ. Θ. Δημαρά, πάντως, αυτό το συμποσιακού τύπου σκηνικό αν συσχετιστεί μάλιστα και με το *Συμπόσιο* του Πλάτωνα, στο οποίο γίνεται λόγος, το μυθιστόρημα *Φιλοθέου Πάρεργα* έχει συμποσιακό-φιλοσοφικό χαρακτήρα (Δημαράς 1989, 268). Πράγματι, οι ήρωες του μυθιστορήματος βρίσκονται στον κήπο αυτό και πραγματοποιούν ποικίλες φιλοσοφικού κυρίως περιεχομένου συζητήσεις, τις οποίες και ευχαριστιούνται από καρδιάς. Η ψυχική ηρεμία που επικρατεί στην αρχική σκηνή είναι στην πραγματικότητα η νηνεμία πριν την καταιγίδα μιας και λίαν συντόμως η ευημερία διαταράσσεται από την σύλληψη του Κορνηλίου, αλλά και την απεικόνιση της ψυχικής ταραχής του όταν μεταφέρεται στη φυλακή προς το τέλος του «Πρώτου Μέρους» των *Φιλοθέου Παρέργων*. Τα προειρημένα σε συνάρτηση με τις λεπτομερείς ψυχολογικές παρατηρήσεις που ξεσκεπάζουν τον εσωτερικό του κόσμο, είναι η έμπρακτη απόδειξη ότι όσα λέει ο αφηγητής με το ξεκίνημα του έργου αντανακλούν και το σχέδιο του Νικολάου, που δεν είναι άλλο από τα ψυχολογικά πορτρέτα των πρωταγωνιστών του. Εντούτοις, στο σημείο εκείνο κυριαρχεί η στερεοτυπική περιγραφή και τα λόγια των ηρώων έναντι της χρήσης μεταφορών και άλλων σχημάτων λόγου (Μαυρέλος 2023, 257-258).

Μολαταύτα, η σοβαρή πλευρά του μυθιστορήματος ακυρώνεται από το «περιπετειώδες» της αφήγησης. Η χρήση της ανωνυμίας, δηλαδή, και το περιπετειώδες περιστατικό της σύλληψης που οδήγησε τελικά τον Κορνήλιο στο δεσμωτήριο, αναιρούν παιγνιωδώς το «σοβαρό» πλατωνικό πλαίσιο του. Αξίζει επίσης να επισημανθεί πως η ιστορία του βίου του Κορνηλίου εγκιβωτίζει την «ύλη» του έργου δομώντας την με τρόπο τέτοιο, ώστε να προκύψει το κείμενο αυτό. Με την έννοια «ύλη» ορίζεται το γενικό μυθοπλαστικό θέμα, η αφορμή αφετηρίας της συζήτησης όπως και η ειδολογική ταυτότητα του έργου ως φιλοσοφικού διαλόγου. Ενισχυτικά, όμως, υπάρχουν και χαρακτηριστικές τεχνικές του μυθιστορήματος, όπως η προαναφερθείσα αποσιώπηση δεδομένων που διασπούν τη γραμμική ροή του σοβαρού αυτού είδους λόγου και η αθέτηση της υπόσχεσης του αφηγητή να φανερώσει στο τέλος του πρώτου μέρους του έργου, τα ερωτήματα που ταλάνιζαν καθ' όλη τη διάρκεια της αφήγησης τον αναγνώστη, καθώς έμεναν αναπάντητα.

Γυρνώντας σε μια δεύτερη περιγραφή του κήπου γίνεται γρήγορα εμφανές πως η φύση στο συγκεκριμένο σύνθεμα είναι όχι μόνο αστική αλλά και

«θεραπευμένη», καθώς έχουμε την περιγραφή ενός κήπου σε ένα οίκημα (Μαυρέλος 2019, 159), ο οποίος αποτελεί πράγματι ένα εξέχον αποτέλεσμα της γεωπονικής επιστήμης, όπως με μεγάλη έμφαση αποδίδεται. Ειδικότερα, την προϊούσα εικόνα συμπληρώνουν υάλινοι πίνακες εν είδει θερμοκηπίου, ενώ η εικόνα που παρουσιάζει ο κήπος χρωματίζεται περαιτέρω από την ύπαρξη λουλουδιών και καρποφόρων δέντρων όλες τις εποχές του χρόνου, όπως επισημαίνεται από τον αφηγητή χάρη στην εξελιγμένη αυτή κατασκευή που φαίνεται να είναι εφάμιλλη των ευρωπαϊκών μέτρων (Μαυροκορδάτος 2017, 84-89).

Παρατηρείται έτσι η αρχιτεκτονική κήπου υπό την ευρωπαϊκή οπτική, αλλά και η καθιερωμένη περιγραφή των παλαιότερων πεζών ειδών, όπως η «έκφραση». Ως «εκφράσεις» ορίζονταν, κατά την αρχαιότητα, οι περιγραφές τόπων, ανθρώπων, αντικειμένων και εποχών. Αργότερα, κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, καλλιεργείται και ως αυτόνομο λογοτεχνικό είδος, γράφονται δηλαδή ολόκληρα έργα που είναι απλά «εκφράσεις». Και στη νεότερη, όμως, εποχή «εκφράσεις» συναντάμε στους ρομαντικούς ποιητές, όπως και σε κάποια έργα που χρονολογούνται από τις απαρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας, με παράδειγμα να αποτελούν τα πέντε ιπποτικά μυθιστορήματα που σώζονται από την εποχή της Φραγκοκρατίας (Cuddon 2005, 167).

Επιστρέφοντας στο περιβάλλον του κήπου, τα σιντριβάνια που κοσμούν τον χώρο σε συνδυασμό με την πλούσια χλωρίδα που διαθέτει ο κήπος και την μουσική που προέρχεται από τα πετούμενα δημιουργούν ένα μαγευτικό σκηνικό. Υπό αυτή την έννοια, λοιπόν, διαφαίνεται και η γεωπονική φροντίδα για τη φύση με σκοπό την ικανοποίηση του εκλεπτυσμένου ανθρώπου. Έχοντας φυσικά ως φιλοσοφικό υπόβαθρο τα πλατωνικά συμπόσια, η σκηνή του κήπου συνδέεται συμβολικά με την εσωτερική γαλήνη του ανθρώπου οδηγώντας την όμως ένα βήμα παραπέρα (Μαυρέλος 2023, 257).

Ο Φιλόθεος, όμως, αυτή τη φορά με τη συντροφιά του Ιταλού, γνωστού του Ιακώβου, θα επιστρέψει στον κήπο του σπιτιού του τελευταίου, έπειτα από προτροπή του. Με το που αντικρίζουν τον κήπο, αν και το θέαμα δεν είναι νέο για τον Φιλόθεο, αμφότεροι ενθουσιάζονται από το σκηνικό που παρουσιάζει. Ο χώρος ζωγραφίζεται ως γεμάτος λουλούδια αποτελώντας μια πραγματική όαση για τους επισκέπτες, που ικανοποιούν πέρα από την όρασή τους -με το ονειρικό σκηνικό που έχουν μπροστά τους- και την όσφρηση -με τις υπέροχες μυρωδιές που αναδύει ο ανθηρός κήπος- όπως και την ακοή -με το χαρούμενο κελάηδισμα των πουλιών και ίσως και το κελάρυσμα του νερού που εκτινάσσει το σιντριβάνι.

Όπως και την προηγούμενη φορά που οι ήρωες βρίσκονταν στον κήπο, αφού πρώτα περπάτησαν για να απολαύσουν το φυσικό τοπίο, έστρωσαν ακολούθως τραπέζι για να γευματίσουν υπό την σκιά των δέντρων. Τέλος, αποσύρονται -όπως την προηγούμενη φορά είχαν κάνει ο Ιάκωβος, ο Κορνήλιος και ο Φιλόθεος- στον δαφνόνα, όπου ξαπλώνουν και ξεκινούν τις φιλοσοφικές τους συζητήσεις. Ο Ιάκωβος καταφθάνει, εν τέλει, αργότερα όπως είχε υποσχεθεί και με την υπόνοια πως οι συζητήσεις θα συνεχιστούν με ανανεωμένο ενδιαφέρον, να τονίζεται (Μαυροκορδάτος 2017, 168-213).

Συμπερασματικά, η περιγραφή της φύσης στο μυθιστόρημα είναι αποτέλεσμα της καλλιτεχνικής δημιουργίας ενός «τοπίου»-κήπου, με πρακτικό ωστόσο σκοπό, πριν την εμφάνιση του ρομαντικού ρεύματος στις αρχές του Διαφωτισμού. Η σύνδεση μεταξύ του κήπου και της ψυχολογίας του ατόμου, από την άλλη, αποτυπώνεται στον Μαυροκορδάτο ως «ευφορία των αισθήσεων», που σχετίζεται άρρηκτα με την αστική, εκτός κήπου, φύση. Αντιλαμβανόμαστε έτσι πως αν και η περιγραφή του κήπου παραπέμπει έως έναν βαθμό στην παράδοση της «έκφρασης», όπως αυτή εκφράστηκε στο Βυζάντιο, εισαγάγει πλήθος νεοτερικών στοιχείων. Η «θεραπεία» αυτή της φύσης έχει ως επακόλουθο την αποστασιοποίηση από την αρχαία και χριστιανική παράδοση, υποδεικνύοντας τον δρόμο που θα πάρει αργότερα το είδος στη Δύση (Μαυρέλος 2019, 147, 159).

2.1.3. Η περιγραφή της φυλακής

Στον δρόμο τους προς το σπίτι, όπου κατοικεί ο ξένος στον οποίο ο Ιάκωβος είχε υποσχεθεί περιήγηση στην πόλη, τους βρίσκει ένας ρακένδυτος άνδρας με ένα μήνυμα από τον Κορνήλιο, που καλεί επείγοντως τον πρώτο στη φυλακή όπου κρατείται (Μαυροκορδάτος 2017, 152-155). Η έκκληση αυτή ταραξίζει όπως είναι φυσικό τους ήρωες, οι οποίοι δεν χάνουν χρόνο και κατευθύνονται προς την φυλακή. Στο σημείο αυτό, χρήσιμη είναι η πληροφορία, που μας δίνει ο Bouchard, πως το μέρος κράτησής του δεν ταυτίζεται με την γνωστή φυλακή Yedikule, όπου κρατούνταν σημαντικές προσωπικότητες. Όπως μάλιστα γίνεται έκδηλο, από την διήγηση που ακολουθεί ο χτυπημένος από τη μοίρα ήρωας βρισκόταν σε δεσμοτήριο με φυλακισμένους του κοινού ποινικού δικαίου. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται ότι ο

Κορνήλιος κρατούνταν στη Σταμπούλ, φυλακή κοντά στον κήπο του Ιακώβου -όπως γνωστοποιείται στην συνέχεια. Η φυλακή αυτή, οπότε, δεν βρισκόταν μακριά από το At Meydani, την τοποθεσία δηλαδή από όπου ξεκίνησε η υπόθεση του έργου (Μαυροκορδάτος 2017, 226). Συνεπώς, γίνεται εφικτό να δημιουργήσουμε στο μυαλό μας έναν ιδεατό χάρτη του χώρου της Κωνσταντινούπολης, όπου η δράση του έργου ξετυλίγεται.

Με το που εισέρχονται στην φυλακή, χωρίς να το περιμένουν βρίσκουν κατευθείαν εμπρός τους τον Κορνήλιο. Η εικόνα που παρουσιάζει αυτός είναι χαρακτηριστική ενός ανθρώπου που έχει λυγίσει υπό το βάρος των δυσκολιών. Βρίσκεται με ακουμπισμένο το μέτωπό του στη γη, να αναστενάζει βαθιά. Οι ήρωες, από πλευράς τους, προσπαθούν να τον συνεφέρουν, κάτι το οποίο καταφέρνουν έπειτα από μεγάλη προσπάθεια. Με το που ανακτά τις αισθήσεις του ο Κορνήλιος κάνει φανερό πως θέλει να μιλήσει ιδιαίτερα με τον Ιάκωβο, οπότε και οι άλλοι δύο απομακρύνονται.

Στο σημείο αυτό δεν έχουμε επί της ουσίας περιγραφή του χώρου της φυλακής, μιας και είναι ελάχιστες οι λεπτομέρειες που δίνονται γι' αυτήν. Πέρα από στοιχεία τα οποία μπορούμε να εξαγάγουμε οι ίδιοι από τα όσα αναφέρονται, δεν λαμβάνουμε δεδομένα, τα οποία θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν στο να σχηματίσουμε μια εικόνα για την φυλακή. Στην πραγματικότητα, η περιγραφή επικεντρώνεται στην ψυχολογική κατάσταση του Κορνηλίου, με την σχετική εικόνα που μας μεταφέρεται, να μαρτυρά όλες τις λεπτές αποχρώσεις της απελπισίας και της απόγνωσης που αυτός βιώνει. Το γεγονός αυτό είναι εξαιρετικά καινοτόμο για την εποχή συγγραφής του έργου, δεδομένου ότι κείμενα με αυτού του είδους τα χαρακτηριστικά θα κάνουν την εμφάνισή τους τον επόμενο αιώνα με τα ρεαλιστικά και νατουραλιστικά έργα.

Ακολούθως, ο αφηγητής μας μαζί με τον ξένο θα πλησιάζουν έναν άλλον κρατούμενο, που βρίσκεται εν μέσω συζητήσεων με κάποιους συγκρατούμενούς του. Μας γνωστοποιείται, έτσι, έμμεσα ότι οι κρατούμενοι δεν βρίσκονται σε ξεχωριστά κελιά, παρά είναι περιορισμένοι σε έναν μεγαλύτερο χώρο όλοι μαζί (Μαυροκορδάτος 2017-154-157).

3. Η έννοια της αναπαράστασης της πραγματικότητας

3.1. Από την οπτική του Αριστοτέλη έως αυτή του Auerbach

Ας εξετάσουμε όμως το ζήτημα από τις απαρχές του και ειδικότερα από την αριστοτελική *Ποιητική*. Για τον Αριστοτέλη ο όρος «ποιητική», στη γενική του σημασία, περιλαμβάνει τις πρακτικές και καλές τέχνες, σε αντίθεση με την τέχνη της ζωής και την επιστήμη. Στην *Ποιητική* του, ωστόσο, ο όρος είναι πιο περιορισμένος. Ανήκει στο γένος της μιμήσεως, που αν και έννοια επάλληλη με τις καλές τέχνες, δεν καλύπτει όμως το σύνολο αυτού του γένους. Ειδικότερα, προβαίνει σε μια διττή διάκριση των τεχνών. Έτσι, κάνει λόγο για τις τέχνες που μιμούνται με τη βοήθεια του χρώματος και του σχεδίου και αυτές που το κάνουν με τη βοήθεια του στίχου, του τραγουδιού και του χορού (*Ποιητική* κεφ. 1 και 25).

Η δεύτερη κατηγορία συνιστά την τέχνη της ποίησης, η οποία διακρίνεται από την ζωγραφική βάσει του μέτρου της (λόγος, μελωδία, ρυθμός), και από την έμμετρη ιστορία ή φιλοσοφία (το ποίημα του Εμπεδοκλή), χάρη στο αντικείμενο που μιμείται (Beardsley 1989, 53-54). Στο ερώτημα ποια είναι η φύση της ποιητικής τέχνης, ο Αριστοτέλης απαντά πως είτε είναι κανονιστική, είτε περιγραφική. Με άλλα λόγια, για να κατανοήσουμε λόγου χάρη ένα είδος όπως η τραγωδία θα πρέπει να γνωρίζουμε αντικειμενικά όχι μόνο τα συγκεκριμένα γνωρίσματα της, αλλά και τις αιτίες που την κάνουν να είναι καλή, «τις αιτίες της καλλιτεχνικής αρτιότητας και του αντιθέτου της» (*Ποιητική* κεφ. 25, 1462b 17).

Η γνώση αυτή στηρίζεται σε ένα σύνολο κατηγοριών, με θεμέλιο ολόκληρης της σκέψης του να είναι τα τέσσερα αίτια (*Φυσικά* II, vii). Αυτά όπως αναλυτικά εξηγεί ο Αριστοτέλης στα *Μετά τα φυσικά* (V, D, ii), είναι πρώτον το «υλικό» αίτιο (το υλικό συστατικό από το οποίο γεννιέται κάτι («ενυπάρχον»)), δεύτερον, το «μορφικό» αίτιο (μορφή, είδος ή διάταξη ενός πράγματος), δηλαδή ο λόγος που εξηγεί τον ουσιαστικό χαρακτήρα («τί ἦν εἶναι») και τρίτον, το «ποιητικό» αίτιο. Σχετικό παράδειγμα αποτελεί ο γλύπτης και η δραστηριότητά του («ᾧθεν»), που παράγει την πρώτη μεταβολή. Τελικώς, το τέταρτο είναι το «τελικό» αίτιο, ο σκοπός («τέλος»), που για χάρη του υπάρχει κάτι («τό οὔ ἔνεκα») (Beardsley 1989, 48).

Εκτός από τη «μίμηση» του Αριστοτέλη θα ήταν παράλειψη να μη γίνει αναφορά και στο περίφημο έργο του Erich Auerbach, *Μίμησις: Η εικόνα της πραγματικότητας στη δυτική λογοτεχνία* (1946), το οποίο σκιαγραφεί την ιστορία της

δυτικής λογοτεχνίας με αφετηρία την αναπαράσταση της πραγματικότητας. Αναμφίβολα, το ζήτημα της αναπαράστασης απασχολούσε και συνεχίζει να απασχολεί. Αρκεί να δούμε πόσος λόγος έχει γίνει στην θεωρία της λογοτεχνίας για τη σχέση της λογοτεχνίας με τον κόσμο, το ζήτημα δηλαδή της αναφορικότητας.

Στο έργο του ο Γερμανός ρομανιστής, σε πρώτο στάδιο, υποστηρίζει πώς η δυτική λογοτεχνία έχει προσπαθήσει να αναπαραστήσει την πραγματικότητα από την αρχαία εποχή έως τη νεότερη, ενώ επικεντρώνεται και στον τρόπο που διάφοροι συγγραφείς σε έργα τους προσπαθούν να παρουσιάσουν την ανθρώπινη εμπειρία και το περιβάλλον τους με ρεαλισμό. Ακόμη, πέρα από την μίμηση της πραγματικότητας, ο Auerbach καταπιάνεται και με την ιστορική εξέλιξη, αναλύοντας την εξέλιξη της ρεαλιστικής αναπαράστασης μέσα από διαφορετικές εποχές και πολιτισμούς. Ξεκινώντας από τα ομηρικά έπη και φτάνοντας μέχρι τον 20^ο αιώνα, παρουσιάζει πώς οι μέθοδοι και οι στόχοι της μίμησης έχουν αλλάξει με τον χρόνο. Παράλληλα, χρησιμοποιεί συγκριτική ανάλυση για να δείξει τις διαφορές και τις ομοιότητες ανάμεσα σε κείμενα διαφορετικών περιόδων και πολιτισμών. Ένα από τα κλασικά παραδείγματα είναι η σύγκριση ανάμεσα στην *Οδύσσεια* του Ομήρου (Auerbach 2005, 12-41) και τη *Βίβλο* (Auerbach 2005, 192-227), επισημαίνοντας πώς τα δύο αυτά έργα αντιπροσωπεύουν διαφορετικές αντιλήψεις της πραγματικότητας.

Κοντά στα παραπάνω εξετάζει και τον τρόπο με τον οποίο το ύφος και η γλώσσα κάθε συγγραφέα συμβάλλουν στη μίμηση της πραγματικότητας. Ενδιαφέρεται εξάλλου ιδιαίτερα για τις τεχνικές αφήγησης, τη χρήση της λεπτομέρειας και την απεικόνιση των χαρακτήρων. Ταυτόχρονα, δίνει έμφαση στη σημασία του κοινωνικού και ιστορικού πλαισίου για την κατανόηση των λογοτεχνικών έργων, καθώς υποστηρίζει ότι η λογοτεχνία δεν μπορεί να διαχωριστεί από τον πολιτισμό και την εποχή της.

Ειδικότερα, για την περίοδο του 17^{ου} αιώνα, κατά την οποία γεννήθηκε και ο συγγραφέας μας, Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ο Auerbach επισημαίνει ότι η λογοτεχνία, και ιδίως το θέατρο, χαρακτηρίζεται από έντονη δραματικότητα και σύνθετες πλοκές. Οι συγγραφείς της εποχής αυτής δίνουν έμφαση στη δημιουργία έντασης και σύγκρουσης, με πλοκές που περιλαμβάνουν περίπλοκες καταστάσεις και ανατροπές (Auerbach 2005, 439-471). Η δραματική αυτή ένταση και η ύπαρξη σύνθετης πλοκής κάνει αισθητή την παρουσία της και στα *Φιλοθέου Πάρεργα*. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ήρωας του έργου, Κορνήλιος, που με την

αφήγηση της ιστορίας της ζωής του μας θυμίζει το παλιό περιπετειώδες μυθιστόρημα με την έννοια μάλιστα της κακής τύχης να παίζει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της αφήγησης. Πράγματι, η αφήγηση του Κορνηλίου διαφοροποιείται από την παράδοση του αρχαιοελληνικού αισθηματικού περιπετειώδους μυθιστορήματος, καθώς δεν έχει τόσο ευτυχές τέλος. Ειδικότερα, ο ήρωας μεταξύ άλλων ερωτεύεται, αλλά αφού έχει χάσει τους γονείς του, είναι κρυπτοχριστιανός και στο τέλος συλλαμβάνεται. Συμπληρωματικά, η τεχνική του συγγραφέα να βάλει τον ίδιο τον ήρωα να αφηγείται το παρελθόν του, με το παρόν να έχει δοθεί από τον αφηγητή, ταιριάζει με το είδος, όπως αυτός το περιέγραψε. Με άλλα λόγια, το μυθιστόρημα χαρακτηρίζεται ως περιπετειώδες ακολουθώντας την παράδοση του παρελθόντος, όντας όμως «ρεαλιστικότερο» όσον αφορά την παρουσίαση της ψυχολογίας, ενώ βρίσκεται στο σκηνικό και η αγωνία για το παρόν (Μαυρέλος 2007, 112).

Ο παράγοντας της κακής τύχης είναι πάντως αυτός που μας παραπέμπει στο ρεύμα του Μπαρόκ και τις επιρροές που άσκησε στον συγκεκριμένο αιώνα. Η λογοτεχνία της εποχής αυτής αντανακλά τα χαρακτηριστικά της Μπαρόκ αισθητικής, η οποία περιλαμβάνει υπερβολή, λεπτομερή περιγραφή, πλούσια διακόσμηση και έντονη συναισθηματική φόρτιση. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν, άλλωστε, αυτά τα στοιχεία για να δημιουργήσουν εντυπωσιακές και δυνατές εικόνες (Auerbach 2005, 439-471). Αυτό πετυχαίνει και ο συγγραφέας των *Φιλοθέου Παρέργων* με την προαναφερθείσα περιπετειώδη και υπερβολική σε ορισμένα σημεία διήγηση του βίου του Κορνηλίου, η οποία αναμφισβήτητα καταφέρνει να φορτίσει συναισθηματικά τον αναγνώστη καθιστώντας αδύνατο το να μη συμπάσχει με την πολυτάραχη πορεία του. Παρ' όλα αυτά, ο Μαυροκορδάτος διαφοροποιείται από το συγκεκριμένο ύφος ιδίως ως προς τη θεματική και τους χαρακτήρες του έργου του. Πράγματι, ο τύπος του ευγενούς ήρωα με τις υπέροχες περιπέτειες δεν φαίνεται να συμβαδίζει με αυτόν των ηρώων των *Φιλοθέου Παρέργων*. Αυτό συμβαίνει διότι οι ήρωες του είναι πολύπλευροι με τις περισσότερες πτυχές του χαρακτήρα τους να μένουν απόκρυφες έως και το «ατελές» τέλος του μυθιστορήματος. Παράλληλα, και η κεντρική ιδέα του κειμένου δεν αντιστοιχεί με τα αλληγορικά μυθιστορήματα της λογοτεχνικής παραγωγής του Μπαρόκ με τα παραμυθικά στοιχεία, ο *Δον Κιχώτης* (1605 και 1615) του Miguel de Cervantes και *Η Νέα Ατλαντίδα* (1626) του Francis Bacon.

Από την άλλη πλευρά, τόσο η θρησκεία όσο και τα ηθικά θέματα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη λογοτεχνική παραγωγή του 17^{ου} αιώνα. Πολλά είναι τα έργα που εξετάζουν θρησκευτικά και ηθικά ζητήματα, αντικατοπτρίζοντας τις

κοινωνικές και πολιτικές ταραχές της εποχής, όπως οι θρησκευτικοί πόλεμοι και η Μεταρρύθμιση. Τέτοια έργα είναι *Ο Χαμένος Παράδεισος* (1667) του John Milton και *Οι Στοχασμοί* (1670) του Blaise Pascal. Οι συγγραφείς συχνά χρησιμοποιούν τη λογοτεχνία για να προβληματιστούν πάνω στη σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τον Θεό, καθώς και στα ηθικά διλήμματα που αντιμετωπίζουν οι χαρακτήρες τους (Auerbach 2005, 527-561). Αυτό γίνεται τεκμαρτό και στο έργο του Νικολάου, καθώς μέσα σε αυτό γίνεται αναφορά σε πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα που αφορούσαν την επικαιρότητα της εποχής.

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση Σαμπατάι Σεβί, του Εβραίου ψευτομεσσία που υπήρξε εμπνευστής του μεγαλύτερου ίσως μεσσιανικού κινήματος στην εβραϊκή ιστορία έως ότου φυλακίστηκε από την οθωμανική αρχή και τελικώς αποκαθελώθηκε. Πέρα από αυτό όμως γίνεται λόγος και για την εξωτερική πολιτική του σουλτανικού κράτους, πως συμπεριφερόταν, με άλλα λόγια, και τι συναισθήματα έτρεφε αυτό για τους γειτονικούς και μη λαούς, όπως οι Βένετοι, οι Πολωνοί, οι Γάλλοι, οι Βρετανοί, οι Ολλανδοί, οι Γερμανοί και οι Ισπανοί. Τελικώς, παρατίθενται και στοιχεία για την σφαγή των Αρμενίων, το θέμα που είχε προκύψει με τους Ιησουίτες όπως και αυτό του αναβαπτισμού που απασχολούσαν την κοινή γνώμη. Ο ρόλος, επομένως, που διαδραματίζουν οι πολλοί και ποικίλοι ήρωες δεν είναι άλλος από το να φανερωθούν, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, οι επικρατούσες αντιλήψεις για τις διάφορες εθνοτικές ομάδες, αλλά και να θιχτούν με αφορμή τον συγχρωτισμό τους ζητήματα, που συνέχιζαν να μοιάζουν με ανοιχτές πληγές, όπως ήταν τα εκκλησιαστικά, αλλά και τα διαρκώς φλέγοντα πολιτικά.

Παρότι, η εποχή του Μπαρόκ χαρακτηρίζεται από υπερβολή και μια τάση προς τη διακόσμηση, οι συγγραφείς του 17^{ου} αιώνα καταφέρνουν να ενσωματώσουν «ρεαλιστικά» στοιχεία στα έργα τους. Ο Auerbach επισημαίνει ότι αυτός ο συνδυασμός «ρεαλισμού» και συμβολισμού επιτρέπει στους συγγραφείς να δημιουργήσουν έργα που είναι ταυτόχρονα εντυπωσιακά και βαθυστόχαστα (Auerbach 2005, 439-471). Βλέποντας τον παράγοντα αυτό σε αντιπαραβολή με τα όσα λαμβάνουν χώρα στα *Φιλοθέου Πάρεργα* γίνεται αντιληπτό πως το έργο μας δεν αποτελεί εξαίρεση, καθώς αποτυπώνεται με -μεγάλη θα τολμούσαμε να πούμε- πειστικότητα όχι μόνο το κλίμα της εποχής αλλά και ο τρόπος με τον οποίο ζούσαν και κινούνταν οι άνθρωποι στον συγκεκριμένο τόπο και χρόνο της Ιστορίας. Έχει ήδη άλλωστε αναφερθεί πως ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος ως κάτοικος της Κωνσταντινούπολης μεταφέρει πράγματι τα όσα συνέβαιναν εκεί με ακρίβεια και

γλαφυρότητα. Έτσι, είμαστε σε θέση να πληροφορηθούμε για τις ιδέες που διέπαν την ατμόσφαιρα των διανοούμενων έως και τις συνήθειες των απλών ανθρώπων. Εκτός βέβαια από τα παραπάνω μέσω του κειμένου θίγεται και μία πλειάδα φιλοσοφικών θεμάτων αποδεικνύοντας το υψηλό επίπεδο διανόησης, που υπήρχε στους κόλπους της ανώτερης τάξης. Ο Μαυροκορδάτος ωστόσο πετυχαίνει κάτι το σπουδαίο διοχετεύοντας μέσω ενός απλού κειμενικού είδους, όπως είναι το «πάρεργο», βαθύτερα νοήματα και μηνύματα στον αναγνώστη.

Εν τω μεταξύ, παρατηρείται συνάμα και ιδιαίτερη εστίαση στην ανθρώπινη φύση. Εκδηλώνεται λοιπόν μεγάλο ενδιαφέρον για την εξερεύνηση των ψυχολογικών και συναισθηματικών καταστάσεων των χαρακτήρων των έργων. Η ανάλυση των ανθρώπινων παθών, των εσωτερικών συγκρούσεων και των ηθικών διλημμάτων είναι κεντρικό θέμα σε πολλά έργα της εποχής. Στο ίδιο μοτίβο κινείται και ο συγγραφέας των *Φιλοθέου Παρέργων*, ο οποίος αντί να παραμείνει στο εξωτερικό περίβλημα προχωρά στο είναι της ανθρώπινης φύσης επεκτείνοντας μάλιστα την «ψυχανάλυση» του και στους απλούς περαστικούς πέραν των κεντρικών χαρακτήρων του συνθέματος.

Όσον αφορά τώρα τον 18^ο αιώνα, κατά τον οποίο έζησε και δραστηριοποιήθηκε συγγραφικά ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος κατά τα πρώτα του τριάντα χρόνια, ο Auerbach εστιάζει κυρίως στον τρόπο που οι συγγραφείς της περιόδου αυτής προσέγγισαν και ανέπτυξαν τη μίμηση της πραγματικότητας, με ιδιαίτερη έμφαση στα χαρακτηριστικά της. Έτσι, κάνει πρωτίστως λόγο για την σημαντική στροφή που σηματοδοτείται με την άνοδο του «ρεαλισμού» στη λογοτεχνία πριν την κυριαρχία του κινήματος κατά τον επόμενο αιώνα. Οι συγγραφείς, με άλλα λόγια, αρχίζουν να εστιάζουν περισσότερο στις καθημερινές εμπειρίες και στις ζωές των απλών ανθρώπων, αντί των ηρώων και των μεγαλειωδών γεγονότων των προηγούμενων εποχών. Είναι κατά αυτήν, επίσης, την περίοδο που ο Διαφωτισμός και οι ιδέες του θα γνωρίσουν άνοδο, προσδίδοντας έμφαση στη λογική, την επιστημονική σκέψη και την κριτική εξέταση των παραδοσιακών θεσμών και πεποιθήσεων. Η λογοτεχνία, επομένως, αντανακλά αυτές τις αξίες, παρουσιάζοντας τη ζωή με μεγαλύτερη ακρίβεια και αναλύοντας την ανθρώπινη συμπεριφορά μέσω της λογικής (Auerbach 2005, 501-532).

Συγχρόνως, φανερώνεται πως πολλά από τα έργα του 18^{ου} αιώνα περιέχουν έντονη κοινωνική κριτική, όπως οι *Επικίνδυνες Σχέσεις* (1782) του Pierre Choderlos

de Laclous και η *Μια Σεμνή Πρόταση* (1729) του Jonathan Swift. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν τη λογοτεχνία ως μέσο για να εξετάσουν και να επικρίνουν τις κοινωνικές δομές και τις αδικίες της εποχής τους, εξετάζοντας θέματα όπως η ταξική διαίρεση, η φτώχεια και η καταπίεση. Ο Μαυροκορδάτος, από πλευράς του, υποδεικνύει στα *Φιλοθέου Πάρεργα* τα κακώς κείμενα της δική τους περιόδου, μέσω του λόγου του βαρκάρη, που αντιπροσωπεύει τον απλό πολίτη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά και με τρόπο κεκαλυμμένο, όταν κάποιος από τους πιο μορφωμένους του ήρωες εκφράζει τις ενστάσεις του ως προς τον τρόπο διακυβέρνησης του σουλτανικού καθεστώτος. Ως προς τα κειμενικά είδη, από την άλλη πλευρά, το μυθιστόρημα είναι αυτό που αναδεικνύεται ως το κυρίαρχο λογοτεχνικό είδος του αιώνα. Ο Auerbach παρατηρεί την ανάπτυξη του μυθιστορήματος ως μέσου που επιτρέπει στους συγγραφείς να εξερευνήσουν τη ζωή με μεγάλη λεπτομέρεια και βάθος, με την ανάπτυξη μάλιστα της πλοκής και των χαρακτήρων να γίνεται βαθμιαία πιο περίπλοκη και ρεαλιστική. Το γεγονός αυτό έρχεται σε πλήρη συμφωνία με το έργο του Νικολάου, που με την αναπαράσταση του άστεως και τον επιδεικτικό -σε ορισμένα χωρία- «ρεαλισμό», αποδεικνύει ότι πρόκειται για ένα πειραματικό-νεότερικό μυθιστόρημα (Μαυρέλος 2015, 232).

Η εστίαση, συν τοις άλλοις, στη μοναδικότητα των ατόμων και στις ψυχολογικές τους διεργασίες γίνεται πιο έντονη. Οι συγγραφείς προσπαθούν να κατανοήσουν και να αναπαραστήσουν τις εσωτερικές ζωές των χαρακτήρων τους, δίνοντας έμφαση στις συναισθηματικές και ψυχολογικές τους διακυμάνσεις. Το ίδιο κάνει και ο συντάκτης του έργου μας, ο οποίος δηλώνει εξ αρχής πως δίνει έμφαση στην αποκάλυψη της ψυχολογίας των ηρώων ή γενικότερα των ανθρώπων, με στόχο να έρθουν στο φως οι “ένδον θησαυροί” του ατόμου (Μαυρέλος 2019, 149). Συνολικά, η ανάλυση του Auerbach για τον 18^ο αιώνα στο *Μίμησις* υπογραμμίζει τη μετάβαση προς έναν πιο «ρεαλιστικό» και αναλυτικό τρόπο αναπαράστασης της πραγματικότητας, εστιάζοντας στις κοινωνικές δομές, την ατομικότητα και την ψυχολογία των χαρακτήρων, ενώ παράλληλα αντανακλά τις ευρύτερες πολιτισμικές και ιδεολογικές αλλαγές της εποχής, παραπέμποντας σε μεγάλο βαθμό στα χαρακτηριστικά του έργου του Νικολάου, παρά το γεγονός ότι η συγγραφή των *Φιλοθέου Παρέργων* προηγείται των ευρωπαϊκών μυθιστορημάτων για τα οποία κάνει λόγο ο μελετητής. (Auerbach 2005, 503-561).

Κοντά στα παραπάνω γίνεται διακριτή η σύνδεση των προαναφερθέντων χαρακτηριστικών με τα *Φιλοθέου Πάρεργα*, τα οποία πρώτα απ’ όλα είναι ένα

μυθιστόρημα που αποτυπώνει την πραγματικότητα της εποχής που διαδραματίζεται. Η Κωνσταντινούπολη δηλαδή κατά τα έτη της διακυβέρνησης του σουλτάνου Αχμέτ Γ', υπό την οπτική γωνία ενός ευκατάστατου και μορφωμένου νεαρού, του Φιλοθέου, ο οποίος βέβαια είναι ένας Έλληνας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Θα μπορούσε έτσι να λεχθεί πως ως αναγνώστες έχουμε την δυνατότητα να παρακολουθήσουμε τη ζωή και την θέση ενός όχι μόνο αλλοεθνή, αλλά και αλλόθρησκου πολίτη του πολυπολιτισμικού αυτού κράτους. Σχηματίζουμε, λοιπόν, άποψη για τον τρόπο ζωής μιας μεγάλης πληθυσμιακής τότε μερίδας, στην οποία φυσικά συγκαταλέγονται εκτός από τους Έλληνες, οι Αρμένιοι, οι Εβραίοι και οι Πέρσες.

Συμπληρωματικά, οι χαρακτήρες του είναι ολοκληρωμένες προσωπικότητες με παρόν, παρελθόν και μέλλον, όπως και ποικίλες ψυχολογικές διακυμάνσεις. Τέτοιου είδους χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Κορνήλιος, δεδομένου ότι από φοβισμένος και απόμακρος με το που τον γνωρίζουμε στην αρχή του κειμένου, έρχεται σταδιακά πιο κοντά με τους υπολοίπους στην συγκέντρωση που λαμβάνει χώρα στον κήπο, φτάνοντας στο σημείο να μοιραστεί μέρος της πορείας της ζωής του, ενώ με την σύλληψη και την ακόλουθη φυλάκιση του τελείται η κορύφωση. Γενικότερα, πρόκειται για μια περίοδο κατά την οποία συντελείται τομή στο πεδίο του πνεύματος με τη διάδοση που γνωρίζουν οι ιδέες του Διαφωτισμού στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο με την Πόλη της εποχής της τουλίπας να συμπεριλαμβάνεται σε αυτόν.

3.2. Η σχέση της ιστορίας με τη λογοτεχνία

Σήμερα, η λογοτεχνική θεωρία έχει βάλει τη μίμηση στο στόχαστρο και εμμένει στην αυτονομία της λογοτεχνίας σε σχέση με την πραγματικότητα. Γεγονός αποτελεί ότι στη μεταμοντέρνα λογοτεχνία, η μίμηση συχνά χάνει κάθε αξία, καθώς το παιχνίδι με τα επίπεδα πραγματικότητας γίνεται το κύριο χαρακτηριστικό της αφήγησης. Συγγραφείς όπως ο Don DeLillo και ο Paul Auster δημιουργούν αφηγήσεις που θολώνουν τα όρια μεταξύ πραγματικού και φανταστικού. Ο Jean Baudrillard εισάγει συγχρόνως από πλευράς του την έννοια του υπερπραγματικού (hyperreality) στο έργο του "Simulacra and Simulation" (1981), όπου υποστηρίζει ότι

σε έναν κόσμο γεμάτο εικόνες και αναπαραστάσεις, η μίμηση δεν έχει πια νόημα, καθώς οι εικόνες δεν αντανακλούν την πραγματικότητα, αλλά τη δημιουργούν.

Με λίγα λόγια, στην υπεροχή της μορφής επί της ουσίας, της έκφρασης επί του περιεχομένου, της σημασίας επί της αναπαράστασης. Όπως η προθετικότητα του συγγραφέα, έτσι και η αναφορικότητα θεωρήθηκε μια ψευδαίσθηση που εμποδίζει την κατανόηση της ίδιας της λογοτεχνίας (Compragnon 2003, 143, 159). Το κύριο, επομένως, ζήτημα το οποίο πρέπει να «επιλυθεί» είναι οι τρόποι με τους οποίους η ιστορία εγγράφεται στη λογοτεχνία ή, διαφορετικά, ο τρόπος με τον οποίο η λογοτεχνία μιλά για τα ιστορικά γεγονότα και τις ιστορικές εμπειρίες. Αυτή η συζήτηση δεν μπορεί να γίνει -παρότι έχει θεωρηθεί αμφιλεγόμενη- με την απουσία της έννοια της αναπαράστασης.

Γι' αυτό τον λόγο, θα πρέπει να είμαστε υποψιασμένοι αναφορικά με το πώς «αναπαρίστανται» τα ιστορικά γεγονότα και τα ιστορικά βιώματα στην τέχνη και ειδικότερα στη λογοτεχνία. Ακόμη, εγείρεται το ερώτημα εάν προϋποτίθεται μια πραγματικότητα την οποία η τέχνη αναπαριστά. Η τελευταία αυτή ιδέα παραπέμπει στη θεωρία της βάσης -την παραγωγή και την αναπαραγωγή της πραγματικής ζωής- και του εποικοδομήματος. Το πρόβλημα είναι πως η πραγματικότητα κατανοείται έτσι ως αντικείμενο που μπορεί να παρασταθεί και, κατά συνέπεια, η «πραγματικότητα», «ο αληθινός κόσμος» και τα «ιστορικά γεγονότα» κατανοούνται με τα κριτήρια της επιστημονικής αλήθειας. Ταυτόχρονα, οι αναπαραστάσεις τους στην τέχνη κρίνονται ανάλογα με την αντιστοιχία ή την αναντιστοιχία που έχουν με την πραγματικότητα. Η διαφορά και συνάμα η πρωτοπορία του Μαυροκορδάτου ως προς αυτό υπόκειται στα «ρεαλιστικά» στοιχεία, που με κάθε τρόπο επιδιώκει να εντάξει στην υπόθεση του έργου του με κάθε τρόπο. Το πραγματικό πλαίσιο στο οποίο κινούνται οι μαυροκορδατικοί πλάνητες, αλλά και η επιστημονική πλευρά της κηπουρικής τέχνης, που παραδίδεται μέσω της περιγραφής του κήπου, επιτείνουν την εντύπωση της πιστής αναπαράστασης της πραγματικότητας, πείθοντας έτσι τον αναγνώστη.

Για να απαλυνθεί, λοιπόν, αυτός ο προβληματικός δυισμός επινοήθηκε η έννοια της μεσολάβησης. Σύμφωνα με αυτή η μεσολάβηση νοείται ως μια ενεργητική διαδικασία κατά την οποία οι αναπαριστώμενες «κοινωνικές πραγματικότητες» έχουν αλλάξει το αρχικό τους περιεχόμενο. Έννοιες δηλαδή όπως η ιδεολογία, αλλά και ψυχαναλυτικές έννοιες, όπως η απώθηση ή η υπεραναπλήρωση, επιδιώκουν να εξειδικεύσουν τους μηχανισμούς αυτής της μεσολάβησης. Η μεσολάβηση προσπαθεί οπότε να αποδώσει μια πιο περίπλοκη διαδικασία, σε σχέση με την παθητική

αναπαράσταση, αλλά διαιωνίζει τον αρχικό δυισμό. Κατά αυτό τον τρόπο, η πραγματικότητα και ο λόγος για την πραγματικότητα θεωρούνται κατηγορικά έννοιες ευδιάκριτες.

Σε τελική ανάλυση, η τέχνη και η ιστορική πραγματικότητα δεν είναι δύο ξεχωριστά πράγματα, ώστε να θεωρούμε ότι πρώτα γνωρίζουμε ποια είναι η ιστορική πραγματικότητα και μετά να προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο η τέχνη αναπαράστησε αυτήν την ιστορική πραγματικότητα. Αντίθετα, η τέχνη είναι συστατικό μέρος της. Συνεπώς, δεν μπορούμε να γνωρίσουμε μια εποχή αρκετά καλά, παρά μόνο στον βαθμό στον οποίο μελετούμε και την τέχνη της. Στην προκειμένη περίπτωση, αυτή που δημιουργήθηκε στην εποχή που μας ενδιαφέρει, καθώς και την τέχνη που συντέθηκε σε μεταγενέστερο χρόνο αλλά αναφέρεται στην εποχή που μας απασχολεί (Compaignon 2003, 342-347).

Αυτό που προκύπτει από τα παραπάνω είναι πως ο Μαυροκορδάτος καταφέρνει με το συγκεκριμένο έργο να πετύχει κάτι που δεν ήταν εύκολο εκείνο τον καιρό, να απεικονίσει όψεις της πραγματικότητας. Για την ακρίβεια, η αληθοφάνεια που διακρίνει την υπόθεση του μυθιστορήματος, τόσο ως προς τις καταστάσεις όσο και τις συμπεριφορές των προσώπων που παρουσιάζονται, αποτελεί μεγάλη καινοτομία. Σπουδαίο είναι πάντως και το πώς η ιστορική πραγματικότητα και η λογοτεχνία συνδέονται με την έννοια της δράσης σε αυτό. Η πιστή απεικόνιση όλων των ανθρώπων που κάνουν την εμφάνισή τους, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, στις σκηνές της αφήγησης και προέρχονται από διαφορετικά κράτη και στρώματα, στηρίζει την θέση ότι ένα λογοτεχνικό έργο είναι δυνατόν να ενσωματώσει στην πλοκή του την ιστορική πραγματικότητα παντρεύοντάς την με πλήθος άλλων στοιχείων.

3.3. Η δράση στα *Φιλοθέου Πάρεργα*

3.3.1. Η συνάντηση στον Ιππόδρομο της Κωνσταντινούπολης

Με το που ολοκληρώνεται το προοίμιο, στο οποίο και δηλώνεται στους αναγνώστες η ταυτότητα του έργου που επρόκειτο να ξετυλιχτεί, μεταβαίνουμε στην

δράση του έργου η οποία ξεκινά στον Ιππόδρομο της Κωνσταντινούπολης. Εκεί ο πρωταγωνιστής Φιλόθεος και οι φίλοι του περπατούν και συγχρόνως παρακολουθούν με ιδιαίτερη παρατηρητικότητα τους διερχόμενους πολίτες, που όπως είναι φυσικό σε μια κοσμοπολίτικη πόλη όπως η Κωνσταντινούπολη παρουσιάζουν ποικιλομορφία και εξάπτουν την περιέργεια των περιπατητών. Πρόκειται για ανθρώπους διαφόρων εθνικοτήτων και καταβολών, οι οποίοι βρίσκονται εκεί για κάθε είδους σκοπό, είτε εργασίας είτε τέρψης (Μαυροκορδάτος 2017, 74-76).

Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να λεχθεί πως γινόμαστε μάρτυρες μιας εικόνας που προοικονομεί την αστικοποίηση που θα εξαπλωθεί δριμύτατα κατά τον επόμενο αιώνα. Πράγματι, έπονται χρονικά σημαντικές πληθυσμιακές ανακατατάξεις στην Δύση, ενώ και στην Ανατολή, η Κωνσταντινούπολη ήταν ένα ισχυρό πληθυσμιακά και εμπορικά αστικό κέντρο. Έτσι, καθίσταται δυνατό να αποτυπώσει ο συγγραφέας τους ποικίλους τύπους ανθρώπων διαφορετικών εθνικοτήτων και στρωμάτων, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως.

Εκτός, όμως, από οποιοδήποτε είδος εμπορευμάτων, υπάρχουν και αυτοί που επωφελοόμενοι τον συνωστισμό των ανθρώπων στον Ιππόδρομο, πλασάρουν αν και εφόσον έχουν, «αξιοσημείωτο έργο της φύσης ή της τέχνης» (Μαυρέλος 2019, 143). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι παρότι στο προοίμιο γίνεται λόγος για την μελέτη της ανθρώπινης φύσης, δηλαδή της ψυχολογίας («ως έχει το ανθρώπινον») βρισκόμαστε στον αντίποδα, στο πλαίσιο δηλαδή μιας πόλης και του πολύβουου αστικού της τοπίου. Από αυτό βέβαια το οξύμωρο σχήμα απορρέει και το δίπολο μεταξύ φύσης και τέχνης. Από τη μια πλευρά, υπάρχει λοιπόν η φύση και από την άλλη η τέχνη, με την οποία ο άνθρωπος προσπαθεί να φτάσει την πρώτη. Η τέχνη γίνεται επομένως εργαλείο στα χέρια του ατόμου βοηθώντας το έτσι να φτάσει όσο και εφόσον είναι δυνατόν την τελειότητα της. Με αυτόν, όμως, τον παραλληλισμό μεταξύ φύσης και τέχνης θα λέγαμε πως μας παραπέμπει και στην μελέτη της φύσης, που λαμβάνει χώρα την εποχή εκείνη του Διαφωτισμού και της ανάπτυξης της επιστήμης (Μαυρέλος, 2019, 143-147). Θα προσθέταμε, λοιπόν, πως ίσως επιθυμεί να προβεί σε μια αντίστιξη ανάμεσα στην φύση και την τέχνη, αναπαριστώντας την προσπάθεια του ανθρώπου να επέμβει στην πρώτη. Ακόμη, είναι πιθανόν να αντιπαραβάλει έτσι την ηρεμία και την καθαρότητα της φύσης με την πολύβουη και αδιάκοπη κίνηση της πόλης (Μαυροκορδάτος 2017, 76-77).

Επιστρέφοντας όμως στην αναπαράσταση της πραγματικότητας γινόμαστε ένα με το ετερόκλητο πλήθος -όπως οι πρωταγωνιστές του έργου- που συρρέει στο At

Meydani, όπου και στεγάζονταν οι εμπορικές συντεχνίες της Πόλης (Μαυροκορδάτος 2017, 217), παρακολουθούμε τους παρευρισκόμενους ανθρώπους ανάλογα με την κοινωνική τάξη στην οποία υπάγονται να εκφράζουν όχι μόνο εμφατικότερα την παρουσία τους, αλλά και τον λόγο για τον οποίο είναι παρόντες στην αγορά. Ο αφηγητής, τότε, δίνει περισσότερες λεπτομέρειες για αυτό, αναφέροντας παραδειγματικά την επαγγελματική κατηγορία των πλανόδιων πωλητών, κάνοντας λόγο και για τις κάθε είδους μεθόδους που αυτοί χρησιμοποιούν χωρίς ενδοιασμούς, ούτως ώστε να καταφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα που δεν είναι φυσικά άλλο από την πώληση τηςπραμάτειας. Κατά αυτό τον τρόπο, οι άνθρωποι με χαμηλό κοινωνικό υπόβαθρο είναι αυτοί που προσπαθώντας να προσελκύσουν πιθανούς αγοραστές, κάνουν αισθητή την παρουσία τους, σε αντίθεση με τους ανώτερους κοινωνικά οι οποίοι ενδύονται τρόπον τινά ένα πέπλο μυστηρίου, καθώς όμως επιθυμούν να περάσουν απαρατήρητοι, καταφέρνουν τα ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα συγκεντρώνοντας τα βλέμματα πολλών επάνω τους (Μαυροκορδάτος 2017, 76-77).

Στο χωρίο αυτό εντοπίζεται, κατά συνέπεια, τόσο εξωτερική όσο και εσωτερική εστίαση και τονίζεται έτσι ο ανθρωπιστικός χαρακτήρας του έργου. Προκύπτει με τον τρόπο αυτό το ζήτημα της εστίασης, μιας και έχουμε ένα είδος προδρομικού «ψυχογραφήματος» των προσώπων που περνούν από το συγκεκριμένο σημείο, γεγονός που μας θυμίζει, πάντα τηρουμένων των αναλογιών, μεταγενέστερους συγγραφείς, όπως ο Φλωμπέρ και ο Ντοστογιέφσκι. Ο συγγραφέας, ως *flâneur* στο αστικό τοπίο του 19^{ου} αιώνα, από την πανοραμική οπτική του χαοτικού αστικού τοπίου εστιάζει σε συγκεκριμένους ανθρώπους, οι οποίοι προσπαθούν όπως και αυτός να εντοπίσουν στο πλήθος χαρακτηριστικά πρόσωπα, βασιζόμενοι αρχικά στην εξωτερική «όψη» (Μαυρέλος 2019, 148). Η τεχνική αυτή αποτελεί αδιαμφισβήτητα πρωτοπορία τόσο σε σχέση με το παρελθόν, μιας και δεν παραδίδεται κάποιο έργο με τα εξής χαρακτηριστικά, όσο και με τα σύγχρονα του Νικολάου Μαυροκορδάτου έργα, καθώς θα χρειαστεί να περάσουν αρκετά ακόμη χρόνια, για να κάνουν την εμφάνιση τους τέτοια είδους μυθιστορήματα.

Κατόπιν, χωρίζει περαιτέρω τους διερχόμενους πολίτες σε δυο ομάδες: σε αυτούς που υπογραμμίζουν την «εσωτερική ποιότητα» τους και σε αυτούς που είναι πράγματι άνθρωποι με ουσία. Η πρώτη ομάδα ενδιαφερόμενη υπερβολικά να περάσει στον περίγυρο της μια συγκεκριμένη εντύπωση, αυτή ενός ανθρώπου ευπαρουσίαστου μα συνάμα καλλιεργημένου χάνει την πραγματική ουσία του πράγματος. Ένας τέτοιου είδους άνθρωπος είναι ανασφαλής με τον εαυτό του και για

να το κρύψει θα επιζητήσει την ύπαρξη ακολούθων που μαγεμένοι από το κάλλος και την διάνοηση που εκπέμπει, πιθανότατα θα πειστούν. Πρόκειται για άτομα που και αυτά με τη σειρά τους, είναι καμωμένα από παρόμοια υλικά και τα οποία αισθανόμενα κάποιον μαγνητισμό, θα τυφλωθούν και θα τρέξουν στο κατόπι αυτού. Η άλλη, όμως, ομάδα δεν έχει τέτοιες ποταπές ανάγκες. Ξέρει πολύ καλά τον εαυτό της και δεν χρειάζεται να αναζητήσει συντροφιά για να την ανεβάσει σε ένα βάθρο, καθώς αυτού του είδους η προσοχή δεν της ταιριάζει. Αποτελείται από ανθρώπους σπουδαίους αλλά ταπεινούς. Αυτός είναι και ο λόγος που δημιουργούν στους άλλους την ανάγκη να τους μελετήσουν και να τους ξεκλειδώσουν θεωρώντας πως κρύβουν μέσα στην ταπεινότητα τους, αρετή (Μαυροκορδάτος 2017, 76-77).

Ο αφηγητής, μετά από αυτή την θεωρητική αναφορά του στον τρόπο εξέτασης του πλήθους, επικεντρώνεται στις επιμέρους περιπτώσεις και περνά έτσι από τη θεωρία στην πράξη, κάνοντας χρήση της απαγωγικής μεθόδου, αντίθετα από την επαγωγική μέθοδο που θα ακολουθούσε ο Μοντεσκιέ. Αμέσως μετά, η αφήγηση εστιάζει πιο κοντά και έτσι ξεκινά η λεπτομερέστατη, αλλά πιο χαλαρή πλοκή του έργου, υπό την έννοια των πολλαπλών εγκιβωτισμένων αφηγήσεων που έπονται (Μαυρέλος 2019, 149-150).

Η ύπαρξη των συγκεκριμένων στοιχείων είναι και αυτή που μας οδηγεί στο να σκεφτούμε πως πρόκειται για έναν «ρεαλισμό» πολύ πριν την συγκρότηση του ανάλογου κινήματος. Όπως είναι γνωστό το λογοτεχνικό και ευρύτερα αισθητικό κίνημα του ρεαλισμού γεννήθηκε στην Γαλλία κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, γύρω στο 1830-1850 (Cuddon 2005, 497), ενώ τα *Φιλοθέου Πάρεργα* γράφτηκαν κατά το διάστημα 1716-1718, οπότε η χρονική τους απόσταση ξεπερνάει τα εκατό και πλέον έτη. Παρ' όλα αυτά είναι αδιαμφισβήτητο πως ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος απεικονίζει μια πόλη που γνωρίζει καλά και στην οποία μπορεί να παρατηρήσει στοιχεία που εύκολα θα διέφευγαν από κάποιον που δεν είχε την ίδια εξοικείωση με αυτήν. Άρα η αναπαράστασή του αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα, πράγμα που θα αποτελούσε αναμφισβήτητη πρόκληση και θα δυσχέραινε το αντίστοιχο έργο ενός ετερόχθονα. Βέβαια όντας στις απαρχές του Διαφωτισμού, ο συγγραφέας εμμένει στην εξωτερική εστίαση ως αφηγηματική τεχνική για τους πέραν του πρωταγωνιστή ήρωες, η ανάγκη λοιπόν για ψυχογράφημα των χαρακτήρων που εισάγει προχωρά μέχρι ενός σημείου (Μαυρέλος 2019, 143-147).

Με αυτή την ανάλυση δίνεται έμφαση στα μηνύματα που ο πομπός εξωτερικεύει προς τον δέκτη του. Γίνεται, έτσι, αντιληπτό το πώς η λογοτεχνία

μπορεί να αναδείξει ανάλογα με την εστίαση της τι κρύβεται πίσω από τα σημεία. Δίνεται κατά αυτό τον τρόπο έμφαση στον ανθρωπιστικό χαρακτήρα, από τον οποίο εξάγονται ρεαλιστικά τα μύχια της ανθρώπινης φύσης, ενώ τονίζεται και η αντίθεση μεταξύ του φαίνεσθαι και του είναι των ανθρώπων (Μαυρέλος 2015, 232-238).

Ακολούθως, συνεχίζεται η βαθιά κατάδυση στην ανθρώπινη ψυχosύνθεση, την οποία και ακολουθεί σε όλο το έργο, εκτός των εγκιβωτισμένων πραγματειών, καθώς το ενδιαφέρον αυτού και της παρέας του έχει κεντριστεί από τρεις άνδρες με περσική ενδυμασία, που περπατούν με ταχύ βήμα και συζητούν σιγανά. Τότε, η φιλοπερίεργη συντροφιά αποφασίζει σιωπηρά να τους ακολουθήσει με σκοπό να γνωριστούνε μεταξύ τους. Γίνεται σύντομα σε αυτούς αντιληπτό, πως οι ενδιαφέροντες ξένοι συνομιλούν στα ιταλικά, πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με το ντύσιμό τους. Νιώθοντας ακόμη περισσότερο ενδιαφέρον, δεν κάνουν άλλο υπομονή και τους απευθύνουν ευγενικά τον λόγο στην ίδια γλώσσα. Οι δήθεν Πέρσες φανερά ξαφνιασμένοι από τον απρόσμενο αυτό χαιρετισμό, τον ανταποδίδουν με διστακτικότητα στην υποτιθέμενη γλώσσα καταγωγής τους και συνεχίζουν τον δρόμο τους. Η ελληνική, όμως, συντροφιά μη έχοντας ικανοποιήσει την περιέργειά της, εξακολουθεί να απευθύνεται σε αυτούς ωσότου εξαγάγει τις πληροφορίες που επιθυμεί. Αρχικά, εισπράττουν κάποιες απαντήσεις που δείχνουν αβεβαιότητα και φόβο, ταιριάζοντας έτσι με το ύφος ομιλίας τους και την γλώσσα του σώματός τους και ιδίως με την αποφυγή οπτικής επαφής με τους έτερους συνομιλητές (Μαυροκορδάτος 2017, 76-77).

Ενόσω, λοιπόν, η πλοκή ξεδιπλώνεται με την συντροφιά του κεντρικού ήρωα που έχει ξεχωρίσει από το πλήθος τους τρεις άνδρες, που τους έχουν κεντρίσει το ενδιαφέρον και τους οποίους έχουν αποφασίσει να ακολουθήσουν, ούτως ώστε να μάθουν περισσότερα σχετικά με αυτούς, αντιλαμβάνονται σύντομα πως η γλώσσα ομιλίας τους δεν συνάδει με την ενδυμασία τους. Αυτή η περίεργη από πλευράς των κατά τα το ένδυμα και το φαίνεσθαι μόνο Περσών συμπεριφορά μας βάζει να σκεφτούμε πως πιθανότατα τρέχουν μακριά από μια δυσμενή για τους ίδιους κατάσταση επιθυμώντας να βρουν καταφύγιο στην ανωνυμία του πλήθους. Μπορεί, τελικώς, να μη καταφέρνουν να περάσουν απαρατήρητοι, καμουφλάρουν όμως την αληθινή τους ταυτότητα ωσότου αποκαλυφθούν στη συνέχεια με τη θέλησή τους στην συντροφιά, φανερώνοντας πως όντως προσπαθούν να ξεφύγουν από κάποιον που τους κυνηγά. Ας μη ξεχνάμε και το γεγονός πως καθώς είναι ημιτελές το έργο μας αφήνει μετέωρους, πράγμα που είναι από μόνο του σωστός γρίφος.

Ο προαναφερθείς παράγοντας είναι αυτός που αποτελεί την χαριστική βολή για τους φιλοπερίεργους νέους, που παραμερίζουν τις συστολές τους και τους απευθύνουν εν τέλει τον λόγο. Μπορεί αρχικά να εισπράττουν διστακτικότητα από την άλλη πλευρά, σύντομα όμως απαλλάσσονται από αυτή και κάνουν και οι ίδιοι με τη σειρά τους ερωτήσεις, που αποδείκνυαν την ίδια ποσότητα ενδιαφέροντος προς τα πρόσωπα των υπολοίπων. Έτσι, ρωτούν να μάθουν για την καταγωγή, τη θρησκεία, αλλά και τον τρόπο ζωής, στα οποία αφού οι αποδέκτες απαντούν προσθέτουν και νέα θέματα. Οι νεαροί Έλληνες απαντούν κατευθείαν και με ιδιαίτερη ζωντάνια σε αυτές, ενώ οι ερωταποκρίσεις καλά κρατούν, χωρίς να είναι ωστόσο αυτή τη φορά προσωπικές. Με τα συγκεκριμένα ερωτήματα, γίνεται επανάληψη κοινοτοπιών που έχουν ειπωθεί από ρήτορες της ελληνιστικής εποχής, όπως ο Μένανδρος (Μαυροκορδάτος 2017, 217). Έτσι, έπειτα ζητούν να μάθουν πληροφορίες για την κεφαλή του κράτους και με τι είδους ελευθερίες αυτή διοικεί, για να λάβουν την εκτενή, γεμάτη φιλοφρονήσεις απόκριση που συνοψίζεται στο ότι ο σουλτάνος ενσαρκώνει το πρότυπο του ηγέτη.

Πιο αναλυτικά, βέβαια οι ξένοι θέλουν να ενημερωθούν σχετικά με το εάν ο σουλτάνος βρίσκεται την προκείμενη στιγμή εντός των συνόρων του κράτους, τι είδους άνθρωπος είναι, τι εκτίμηση τρέφει τόσο για τους πολίτες της επικράτειάς του όσο και για αυτούς των γειτονικών χωρών, αλλά και εμμέσως πώς μπορεί κανείς να γίνει Οθωμανός υπήκοος (Μαυροκορδάτος 2017, 218). Οι ο Φιλόθεος και οι φίλοι του απαντούν λεπτομερώς δίνοντας με την μεγαλύτερη δυνατή ευκρίνεια τις απαντήσεις τους σχετικά με τον πόλεμο στην Πελοπόννησο, για τον οποίο είναι καθ' οδόν ο σουλτάνος, ενώ δρύνονται και της ευκαιρίας να εξυμνήσουν και την δική τους ελληνική καταγωγή, κάνοντας την σύνδεση με το αρχαιοελληνικό πνεύμα, του οποίου η συνέχεια δεν έχει χαθεί. Στο χωρίο αυτό, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος απευθύνεται με ευκρίνεια στους Ευρωπαίους αποδέκτες του έργου του για να δηλώσει την παρουσία της ελληνικότητας στο οθωμανικό κράτος, αποδεικνύοντας στην Δύση, πως οι πολίτες της Ανατολής δεν υπολείπονται των ίδιων στον πνευματικό τομέα (Μαυρέλος, 2019, 143-147). Τέλος, γίνεται λόγος για τον σουλτάνο Αχμέτ Γ' (1709-1730), ο οποίος σύμφωνα με τον Νικόλαο εκπροσωπεί τον τύπο του βασιλέα-φιλοσόφου και του «οικονομολόγου» μονάρχη (Μαυροκορδάτος 2017, 78-79, 218).

Συνεχίζει, συγκρίνοντας τον Δία, που χάρη στη σοφία του γέννησε την θεά Αθηνά, με τον σουλτάνο που παρότι είναι ο μόνος πραγματικά ικανός, λαμβάνει

υπόψιν τις κρίσεις του συμβουλίου του. Όπως σημειώνει ο Bouchard, η σύγκριση αυτή είναι μάλλον προϊόν δανεισμού από τον Francis Bacon, του οποίου καθοριστική αρχή της «ψυχοσύνθεσης» υπήρξε ο σταθερός ανταγωνισμός ανάμεσα σε δύο τάσεις. Ιδιαίτερα, η αλλαγή εστιακής απόστασης από βραχυπρόθεσμους σε μακροπρόθεσμους σχεδιασμούς αποτελούσε μεγάλη προβληματική για τον ίδιο (Μαυροκορδάτος 2017, 83, 218). Στο σημείο αυτό, ακολουθεί μια εκτεταμένη ανάλυση του προτύπου που ενσαρκώνει ο σουλτάνος, προσαρμοζόμενος πάντα με ιδανικό τρόπο στις ανάγκες, τις αντιξοότητες και τις ευκαιρίες. Όντας προικισμένος με οξύνοια πνεύματος και εντιμότητα γνωρίζει πώς να δράσει με τον πρέποντα τρόπο σε οποιαδήποτε κατάσταση, γι' αυτό και διαχειρίζεται τα χρήματα που προκύπτουν από τους φόρους, έτσι ώστε το στράτευμα να είναι οργανωμένο και πάντα σε ετοιμότητα πολέμου. Εδώ, είναι πιθανόν ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος για πρώτη φορά στο έργο του να επιτρέπει στον εαυτό του ένα λεπτό αρνητικό σχόλιο για την πολεμική πολιτική του Αχμέτ Γ', η οποία ίσως δεν τον έβρισκε σύμφωνο. Κατά τα άλλα, εξακολουθεί λέγοντας πως αποτελεί το καλό παράδειγμα για τους υπηκόους του, οι οποίοι είναι συνήθως ατίθασοι στις εντολές που τους δίδονται, συστήνοντάς τους την ολιγάρκεια. Επίσης, παρατηρεί πως ενώ, είναι φιλικός με τον λαό του, δεν διστάζει να επιδείξει σκληρότητα αν το κρίνει απαραίτητο (Μαυροκορδάτος 2017, 80-83).

Πρόκειται, επιπλέον, για ηγέτη που δεν μεροληπτεί εις βάρος ουδεμίας πληθυσμιακής ομάδας της Αυτοκρατορίας. Διακρίνεται, με άλλα λόγια, από δικαιοσύνη την οποία απονέμει όπως αρμόζει στους αντιφρονούντες, ενώ αντιθέτως είναι γενναιόδωρος με όσους ευπειθούν. Μάλιστα, δεν επιδεικνύει καμία επιείκεια σε διεφθαρμένα διοικητικά όργανα, ακόμη και αν πρόκειται για σφάλμα που δεν έχει επαναληφθεί, επιθυμώντας συγχρόνως και τον παραδειγματισμό των υπολοίπων (Μαυροκορδάτος 2017, 82-83). Εκτός από αυτή την πολύ κολακευτική σκιαγράφιση του σουλτάνου στο προκείμενο σύνθεμα, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος αναπτύσσει και στο *Περί καθηκόντων* του διακειμενική σχέση με ισλαμικά κείμενα κατόπτρου ηγεμόνων (Kampéridis 2021).

Έξαφνα, το εγκωμιαστικό λογύδριο των ομιλούντων για τον Τούρκο μονάρχη διακόπτεται από την εισβολή ενός νέου προσώπου στην σκηνή. Το πρόσωπο που κάνει την εμφάνισή του είναι γνωστός της παρέας του αφηγητή, ο οποίος όπως μαθαίνουμε είναι ελληνικής καταγωγής αλλά φαινομενικά εξισλαμισμένος, αλλάζοντας συνεπώς ενδυμασία και όνομα. Η προσχώρησή του, όμως, στην τουρκική

θηρσκεία είναι μόνο φαινομενική, διότι πληροφορούμαστε πως είναι κρυπτοχριστιανός, γεγονός για το οποίο δεν διατυπώνεται αρχικά κάποιο αρνητικό σχόλιο. Βέβαια, εν συνεχεία, φαίνεται ο συγγραφέας να εκφέρει την άποψη πως θα έπρεπε να δείχνει την περηφάνιά του για την πίστη του, κοινοποιώντας την αντί να την κρύβει (Μαυροκορδάτος 2017, 82-83).

Αξίζει σχετικά με αυτό, να υπενθυμιστεί η αρκετά στενή σχέση που διατηρούσε ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος με την Εκκλησία, οπότε και θα ήταν αδύνατο να τηρηθεί μια ακόμη χαλαρότερη στάση επί του θέματος. Εντούτοις, ακόμη και αν ο ίδιος ενστερνιζόταν μία επιεική στάση επί του θέματος, ίσως επιθυμεί να μεταδώσει το ευρύτερο επικρατούν κλίμα σχετικά με αυτό. Πράγματι, όπως και τόσα από τα στοιχεία που περιλαμβάνει το έργο, το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό απεικονίζει την πραγματικότητα που ίσχυε στην Πόλη και κατά συνέπεια στην οθωμανική επικράτεια. Όπως αποτυπώνεται και από τα λεγόμενα του ίδιου του αφηγητή ο ήρωας αποτελεί μέρος μιας μερίδας Ελλήνων που είχαν «μεταβεί» από το χριστιανικό θρήσκευμα στο μουσουλμανικό, για να αποκομίσουν οφέλη υπό τη μορφή κάποιας θέσης στην οθωμανικό κράτος ή μιας ευνοϊκότερης αντιμετώπισης από την διοίκηση.

Ύστερα, γίνεται αναφορά στον τόπο καταγωγής του άντρα, που όπως μαθαίνουμε αργότερα στο κείμενο ονομάζεται Ιάκωβος, και στην ευρεία μόρφωση που κατέχει, ενώ παρατίθεται και το ότι είναι πολυταξιδεμένος. Εν τέλει, η μοίρα του τα έφερε έτσι ώστε εξαιτίας της παιδείας και των εμπειριών του, να εισχωρήσει στην οθωμανική ελίτ. Έχει, δηλαδή, φαινομενικά μεταστραφεί στο Ισλάμ για να αναρριχηθεί στη διοίκηση πέρα από αυτό που θα μπορούσε παραμένοντας χριστιανός¹. Η χρήση του όρου Οθωμανός διαφέρει από αυτή του Τούρκος (Μαυροκορδάτος 82-83). Με την πρώτη εννοείται η υψηλότερη κοινωνικά και διοικητικά τάξη, ενώ η άλλη μπορεί να χρησιμοποιηθεί ακόμη και από τους ίδιους τους Οθωμανούς για να μιλήσουν υποτιμητικά για τον όχλο (Μαυροκορδάτος 2017, 219). Κάνοντας χρήση, λοιπόν, αυτής της διάκρισης ο συγγραφέας αποσκοπεί στο να υποδείξει μεταξύ ποιων συγκαταλέγεται. Είναι έκδηλο πως θεωρεί τον εαυτό του Οθωμανό πολίτη της Αυτοκρατορίας, καθώς όχι μόνο έχει υψηλή φαναριώτικη καταγωγή, αλλά και διαθέτει μια εξίσου υψηλή θέση στην πυραμίδα του κράτους, στο

¹ Στο απόσπασμα αυτό θα μπορούσε κάλλιστα να υπάρξει μια αντιπαραβολή με τον διάλογο μεταξύ Βανή εφέντη και Παναγιώτη Νικούσιου, στο σημείο όπου ο πρώτος θαυμάζοντας τις γνώσεις του Έλληνα διπλωμάτη, εκφράζει την γνώμη πως είναι κρίμα το γεγονός ότι είναι αλλόθρησκος (Σακελλίων 1889, 249-273).

πλευρό του σουλτάνου. Πιθανότατα, και αυτή του η νύξη στοχεύει στο να αποκαλύψει στους Δυτικούς πόσο λανθασμένα συμπεράσματα έχουν εξαγάγει για τους Ανατολίτες, στηρίζοντας επιπρόσθετα την θέση του.

3.3.2. Η μετάβαση στο σπίτι του Ιακώβου: από την περιγραφή του κήπου και την παράθεση του δείπνου έως τη διήγηση και τη σύλληψη του Κορνηλίου

Ο γνωστός της παρέας των Ελλήνων αποδεικνύεται, τελικά, παλιός γνώριμος τόσο των μεν όσο και των δε και έτσι τους προσκαλεί όλους με φιλική διάθεση στον κήπο του σπιτιού του, που τύχαινε μάλιστα να βρίσκεται σε κοντινή απόσταση. Η πρόσκληση γίνεται αποδεκτή από όλους μιας και η συντροφιά επιθυμεί να ανασυντάξει τις δυνάμεις της, μετά από τόση ώρα έξω στη ζέστη. Σύντομα, η παρέα εισέρχεται στην έπαυλη του οικοδεσπότη και από εκεί στον φροντισμένο κήπο, που εκτείνονταν μπροστά της, ο οποίος και αποδίδεται με καλλιτεχνικό μα συνάμα και πρακτικό σκοπό (Μαυρέλος 2019, 147), εμπνεόμενος από τις ποικίλες περιγραφές κήπων στα ελληνιστικά μυθιστορήματα, αλλά και από αυτές του Συμεώνα του Μεταφραστή. Πέρα από ομοιότητες, βέβαια, παρουσιάζονται και πολλές διαφορές στην περιγραφή και κυρίως στη λειτουργία του κήπου στο κείμενο και στην ίδια την συμποσιακή της υφή (Μαυροκορδάτος 2017, 219).

Στην επόμενη παράγραφο, αφού έχει προηγηθεί η πλούσια περιγραφή του κήπου και η παροχή πληροφοριών σχετικά την ακμή της ανθοκομικής τέχνης στην Αυτοκρατορία, χωρίς να λείπει και το κεκαλυμμένο επικριτικό σχόλιο («ειδώς δε και τας μικράς και χαμαιζήλους ψυχάς τιμής εράν, επί ταις άλλαις αμοιβές, ξυγχωρεί καλείσθαι τα κοινά των ανθών τοις ονομάσι των περιττώ πόνω και αγχινοία ανευρηκότον αυτά»), ο αφηγητής διακόπτει την διήγηση για να εκφέρει έναν λόγο με τον οποίο θα επιχειρήσει να απαλλάξει το «Οθωμανικό γένος» από την κακή εικόνα που έχει σχηματίσει η Δύση για την Ανατολή κάνοντας ξεκάθαρη τη θέση του. Επιδιώκει να αποδείξει στους Δυτικούς πως οι Οθωμανοί πολίτες, στους οποίους πέρα από τους Τούρκους συμπεριλαμβάνονταν και οι υπόλοιπες εθνότητες της επικράτειας, όπως οι Έλληνες, οι Εβραίοι και οι Αρμένιοι, δεν είναι βάρβαροι. Ως

προς αυτό θα μπορούσαμε να εκφέρουμε την άποψη πως αφορά την διαφωτιστική ιδέα, που κατόπιν εκφράστηκε και στο *Κοινωνικό Συμβόλαιο* από τον Ρουσσώ, σχετικά με το ότι κανείς δεν είναι εκ φύσεως βάρβαρος.

Γινόμαστε, λοιπόν μάρτυρες του πόσο μπροστά για την εποχή του ήταν ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, διατυπώνοντας τέτοιου είδους απόψεις αρκετά πριν τους μεγάλους Διαφωτιστές. Είναι, σύμφωνα με αυτόν, η ύπαρξη ή η απουσία παιδείας που δημιουργεί τον διαχωρισμό ανάμεσα σε καλλιεργημένους και βαρβάρους. Εκφράζει, λοιπόν, την πεποίθηση πως εάν οι υπήκοοι της Αυτοκρατορίας είχαν την δυνατότητα να εφοδιαστούν με βιβλία σύγχρονων συγγραφέων, τα πράγματα θα ήταν διαφορετικά. Πράγματι, το όραμα του Μαυροκορδάτου για εκσυγχρονισμό πήρε σάρκα και οστά με την ίδρυση του πρώτου τυπογραφείου στην Κωνσταντινούπολη το 1729 από τον Ιμπραήμ Μουτεφερίκα, εισάγοντας έτσι τους Οθωμανούς στην σύγχρονη επιστήμη. Αυτή η κίνηση προωθήθηκε έως έναν βαθμό και από τον Μεχμέτ εφέντη και την αποστολή του στην Γαλλία, όπως σημειώνεται από τον Bouchard (Μαυροκορδάτος 2017, 219).

Ο συγγραφέας κάνει, επιπλέον, λόγο για βιβλία φυσικής και χημείας προβαίνοντας σε μια σαφή αντιπαράθεση των φυσικών επιστημών έναντι των δεισιδαιμονιών, κάνοντας δριμεία επίθεση στους αλχημιστές για τον μη επιστημονικό τρόπο σκέψης που προάγουν, ώστε να βγουν κερδισμένοι ξεγελώντας επί της ουσίας τα θύματά τους. Έπειτα, τονίζεται η ανάγκη για γνώση με την χρήση της φράσης «διψώση ψυχή». Εισέρχεται έτσι και πάλι στο πεδίο της ψυχολογίας, προσωποποιώντας την ψυχή με άνθρωπο που αντί νερού θέλει να ξεδιψάσει μέσω της μόρφωσης. Συγχρόνως, παραπέμπει και στην παρμένη από τις Γραφές εικόνα της «διψώσας ελάφου» που χρησιμοποιείται άλλωστε ως κοινός τόπος. Με αυτό τον τρόπο, γίνεται έκδηλη και η δική του λαχτάρα για την εκπαίδευση, που φαίνεται πως παραμένει αμείωτη καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Εν συνεχεία, δείχνει να αποκρούει τον καρτεσιανισμό και να υιοθετεί μία εμπειρική φιλοσοφία. Η επίδραση που ασκούν στο κείμενο του οι Bacon, Hobbes και Locke είναι αναντίρρητη, ενώ θα μπορούσε να ειπωθεί ότι γίνεται διακριτή και η εμπιστοσύνη προς τις αισθήσεις, η αισθησιοκρατία πριν τον Condillac (Μαυροκορδάτος 2017, 219).

Κατόπιν, ο αφηγητής εκφέρει μια τρομερά τολμηρή παρατήρηση, συγκρίνοντας τα φυσικά γνωρίσματα του οθωμανικού γένους με αυτά των αρχαίων Ελλήνων. Προχωράει, τη σκέψη του υποστηρίζοντας την νεότερη φιλοσοφία έναντι των Αριστοτελιστών και των δόλιων Αράβων. Τάσσεται κατά των οπαδών του

Αριστοτέλη, θεωρώντας πως έχουν παραμορφώσει την διάνοηση που ο φιλόσοφος υπηρετούσε, μη αποστρεφόμενος φυσικά τις ιδέες αυτού, τις οποίες μάλιστα ασπάζεται. Για τους Άραβες, πάλι, επαναλαμβάνει την αποστροφή στην αλχημεία που υπηρετούν, προσθέτοντας τώρα και την πλαστογραφία νομισμάτων στα αδικήματά τους. Γίνεται, έτσι φανερή η τεταμένη σχέση μεταξύ Αράβων και Οθωμανών, καθώς ο συγγραφέας είναι προφανώς με την πλευρά των τελευταίων. Με την κατηγορία πάντως των κίβδηλων νομισμάτων, που τους προσάπτει, υπερτονίζει αυτό που πράγματι συνέβαινε, αφού οι μεγαλύτεροι έμποροι στον τομέα αυτό δεν ήταν άλλοι από τους Ευρωπαίους (Μαυροκορδάτος 2017, 220). Κλείνει, τέλος, τον λόγο που απεύθυνε προς τους αναγνώστες, δείχνοντας την στήριξη του στις αξίες του Πλάτωνα και του Επίκουρου σχετικά με τις εκλεπτυσμένες ηδονές των αισθήσεων (Μαυροκορδάτος 2017, 86-87).

Ακολούθως, λαμβάνει χώρα το γεύμα των συνδαιτυμόνων, κατά το οποίο γίνεται μνεία στην ηδονή των αισθήσεων σε συνάρτηση με την κατανάλωση οίνου. Συνεπώς εκφράζονται διάφορες απόψεις για το εάν η οινοποσία συνδέεται με την μουσουλμανική θρησκεία. Οι συζητήσεις συνεχίζονται για λίγο ακόμα, τελικώς, όμως όταν σηκώνονται από το τραπέζι, η γαλήνη που αποπνέει το τοπίο οδηγεί τους συγκεντρωμένους στο να παραδοθούν σε έναν γλυκό ύπνο. Έτσι, η τριανδρία αποτελούμενη από τον Φιλόθεο, τον Κορνήλιο (που μας ονοματίζεται για πρώτη φορά) και τον Ιάκωβο αποφασίζουν να κατευθυνθούν προς έναν πιο ιδιωτικό χώρο του κήπου, όπου θα ήταν σε θέση να συνεχίσουν σε πιο χαμηλούς τόνους την συζήτησή τους, που απαρτίζονταν από μια ποικιλία ευχάριστων θεμάτων (Μαυροκορδάτος 2017, 96-99).

Εκεί ο Κορνήλιος ενθουσιάζει τον λόγο που είχε ξεκινήσει ο πρωταγωνιστής περί Οθωμανών στην Αγορά, πριν διακοπεί από την έλευση του Ιακώβου, τον ενθαρρύνει να ολοκληρώσει την διήγησή του. Ο Φιλόθεος, λοιπόν, παίρνει το λόγο γνωστοποιώντας αρχικά πως του είναι δύσκολο να μιλήσει για πολιτικά, δεδομένου ότι έχει αποσυρθεί πλέον από τον δημόσιο βίο. Αυτό, βέβαια, δεν τον σταματά από το να επεκταθεί όσον αφορά την εξωτερική, αλλά και την εσωτερική πολιτική που ακολουθεί η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι, κάνει αναφορά στη στάση που αυτή κρατά απέναντι στα χριστιανικά κράτη, όπως είναι η Πολωνία και η Ιταλία, με τις οποίες φαίνεται πως δεν διατηρεί ιδιαίτερες επαφές, ενώ για την Ρωσία, από την άλλη, γίνεται εμφανές πως δεν διαθέτει τον παραμικρό σεβασμό, κάτι που έρχεται σε έντονη αντίθεση με την εκτίμηση που φαίνεται να

τρέφει για τη Γαλλία, τη Βρετανία και την Ολλανδία. Από όλες, βέβαια, τις χώρες που ασπάζονται το χριστιανικό δόγμα φαίνεται να έχει αναπτύξει την καλύτερη σχέση με την Γερμανία, της οποίας ο λαός θεωρείται εξαιρετικά γενναίος (Μαυροκορδάτος 2017, 100-101).

Έτσι λοιπόν, φανερώνονται οι σχέσεις που μάλλον διατηρούσε η Οθωμανική Αυτοκρατορία με κάποια από τα σημαντικότερα ευρωπαϊκά κράτη, αλλά και οι απόψεις που ασπάζονταν το ευρύτερο μέρος του πληθυσμού της για τους πολίτες κάποιων εξ αυτών. Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος ως πολίτης και ο ίδιος πέρα από αξιωματούχος του σουλτανικού καθεστώτος ίσως μάλιστα να συμφωνούσε με τα προαναφερθέντα. Ακόμη και αν δεν το έκανε πάντως, δεν έχουμε λόγο να αμφισβητήσουμε την πιστότητα των λεγόμενων του, δεδομένου ότι ήταν σε θέση να γνωρίζει τέτοιου είδους δεδομένα εκ των έσω, ενώ την ίδια στιγμή κάνει εμφανές ως συγγραφέας πως αναπαριστά την σύγχρονή του πραγματικότητα.

Κατά αυτό τον τρόπο, ο Φιλόθεος απαντά στο ερώτημα που είχε τεθεί από την παρέα του Κορνηλίου, όταν είχαν ζητήσει πληροφορίες σχετικά με τις διαθέσεις του σουλτάνου απέναντι στους γειτονικούς λαούς (Μαυροκορδάτος 2017, 78-79). Από αυτό το γεγονός είναι ασφαλές να εξαγάγουμε το συμπέρασμα ότι αυτή η απάντηση του ήρωα αφορά αποκλειστικά τα γειτονικά κράτη, αλλά και το ότι ο πραγματικός δέκτης της αφήγησης δεν είναι άλλος από τον Δυτικοευρωπαϊκό αναγνώστη (Μαυροκορδάτος 2017, 221). Έχοντας, λοιπόν, συνοψίσει την ύπαρξη ή μη διπλωματικών σχέσεων με τα γειτονικά ευρωπαϊκά κράτη, ο Φιλόθεος περνά στις λατρευτικές ελευθερίες που επιτρέπονται στις διάφορες εθνότητες της επικράτειας. Σύμφωνα με αυτές, λοιπόν, ο καθένας μπορεί να λατρεύει την θρησκεία μέσα στην οποία γεννήθηκε, υπάρχει όμως και πρόβλεψη για αυτούς που είναι πιθανό να μεταβούν από το πατρώο τους θρήσκευμα σε κάποιο άλλο. Γίνεται διακριτό, ότι οι Οθωμανοί δεν τηρούν ως προς αυτό την ίδια στάση για τους μουσουλμάνους και τους χριστιανούς που αλλαξοπιστούν, καθώς τους μεν πρώτους τους τιμωρούν με θανάτωση, την ίδια στιγμή που δείχνουν παντελή αδιαφορία για τους δεύτερους (Μαυροκορδάτος 2017, 100-101).

Ακολούθως, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος διά στόματος Φιλοθέου προσπαθεί μάλλον να εξηγήσει, με την αρωγή της ιστορίας, τις εκκαθαρίσεις που οργάνωνε η Αυτοκρατορία και που ως στόχο είχαν τους χριστιανούς που ζούσαν στα όριά της. Κατά τον ήρωά μας, υπαίτιοι των εκστρατειών αυτών, που χαρακτηρίζονταν μάλιστα από βιαιότητα, ήταν οι μωαμεθανοί και ιουδαίοι πρόσφυγες που είχαν έρθει από την

Ισπανία στα τέλη του 15^{ου} αιώνα. Αν και όπως ενημερωνόμαστε, στις αρχικές συνθέσεις του συγκεκριμένου μυθιστορήματος κατονομάζονταν άμεσα, ο συγγραφέας αποδείχτηκε πως δεν ήθελε τελικά να προχωρήσει σε τέτοιου είδους αναφορά. Προτιμά, λοιπόν, να μιλήσει πιο έμμεσα για όσα φρικτά βρήκαν τους χριστιανικούς πληθυσμούς, ίσως μη θέλοντας να δυναμιτίσει το κλίμα και να ξύσει παλαιότερες πληγές. Συνεχίζοντας, καταλήγει στο να αποδώσει την ευθύνη στην ισπανική Ιερά Εξέταση, πράγμα που αποτελεί ιδιαίτερα σπάνιο ηθικό κριτήριο για την αναληψία των Οθωμανών.

Συμπληρωματικά, άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι αποδέκτες της οργής του σουλτανικού καθεστώτος στάθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό οι Αρμένιοι. Ειδικότερα, κατά τα 1706-1707, οι Ιησουίτες κατέβαλλαν μεγάλες προσπάθειες να προσηλυτίσουν τους Αρμένιους, με αποτέλεσμα να ακολουθήσουν αντίποινα εις βάρος τους από οθωμανικής πλευράς. Όπως αναφέρει ο Bouchard, ο Der Gomidas και οι οπαδοί του πέθαναν μαρτυρικό τω τρόπω το 1707, παρότι ο πατήρ Jacques Cachod καταγόμενος από το Φριβούργο της Ελβετίας, δεν έπαψε το σχετικό ιεραποστολικό του έργο μεταξύ των Αρμενίων της Κωνσταντινούπολης (Μαυροκορδάτος 2017, 221).

Τα λόγια αυτά για το πώς οι Οθωμανοί συμπεριφέρονταν στα γειτονικά κράτη, η υπόθεση του Σαμπατάι Σεβί, το ζήτημα του αναβαπτισμού και αυτού των Ιησουιτών, που οδήγησε στη σφαγή των Αρμενίων, προκαλούν από ό,τι μαρτυράται μεγάλη αναστάτωση στον Κορνήλιο (Μαυροκορδάτος 2017, 221). Πράγματι, η έκφραση του προσώπου του αλλοιώνεται από δάκρυα στα μάτια, τα οποία και συνοδεύονται από έναν βαθύ αναστεναγμό, οδηγώντας τον Φιλόθεο στο να παύσει τα λεγόμενα του και να απαιτήσει από αυτόν, δίχως περιστροφές, εξηγήσεις. Αν και αρχικά ο μέχρι πρότινος ξένος αρνείται να αποκαλύψει περισσότερα, λυγίζει τελικώς υπό την πίεση του πρωταγωνιστή. Για να εισαγάγει τους ακροατές στο πλαίσιο των όσων πρόκειται να τους εκμυστηρευτεί, πριν την έναρξη της ιστορίας του, ο Κορνήλιος δηλώνει απερίφραστα πως η δυστυχία δεν εξαφανίστηκε ούτε για μία στιγμή από την ζωή του (Μαυροκορδάτος 2017, 102-105).

Δεν πρόκειται, επομένως, σε καμία περίπτωση για μια ευχάριστη αφήγηση η οποία θα ευφράνει την ομήγυρη, τουναντίον θα της φανεί σίγουρα δυσβάσταχτη. Η συνεχής όμως προσπάθειά του να τους μεταπείσει σχετικά με το κατά πόσο η ιστορία του είναι καταλληλότερο να ειπωθεί ή να αποσιωπηθεί, κεντρίζει έντονα το ενδιαφέρον των δύο άλλων ανδρών. Κατά συνέπεια, μη μπορώντας επί της ουσίας να

ξεφύγει, ξεκινά με το ότι κατάγεται από την Κύπρο, η οποία όπως είναι ευρέως διαδεδομένο, το 1670 πέρασε υπό τον έλεγχο των Οθωμανών και περιήλθε υπό τον Καπουδάν πασά (Μαυροκορδάτος 2017, 221). Ίδιο καθεστώς γνώριζε την εποχή εκείνη και η Κρήτη. Συνάγεται, λοιπόν, το συμπέρασμα πως η οικογένεια του Κορνηλίου είχε αναγκαστεί, μάλλον από την αλλαγή του καθεστώτος στο νησί, να αναχωρήσει για την Κέρκυρα αναζητώντας μία καλύτερη ζωή, έχοντας συνάμα, όπως αναφέρεται γνωστούς που είχαν κάνει το ίδιο. Είναι γεγονός ότι στα Επτάνησα είχαν μετακινηθεί οι δυτικοστροφοί, μιας και ο απλός λαός προτιμούσε τους Δυτικούς από τους Βενετούς, οι οποίοι ήθελαν να τους μετατρέψουν σε καθολικούς. Πολλοί ήταν αυτοί οπότε που επέλεξαν να μετακινηθούν σε περιοχές που δεν ήταν υπό τον έλεγχό τους (Βιβιλάκης 2010, 45-295).

Έχοντας, εντούτοις, πέσει θύματα κακής τύχης -κατά το πρότυπο του Μπαρόκ που την ίδια στιγμή θυμίζει το παλιό μυθιστόρημα περιπέτειας- στον δρόμο τους για την Κέρκυρα έπεσαν θύματα πειρατών, οι οποίοι και ναυάγησαν το επιβατικό τους πλοίο. Γενικότερα, κατά τον 16^ο και 17^ο αιώνα το θέμα της πειρατείας απασχολεί ιδιαίτερα τους ανθρώπους που ταξιδεύουν. Οι πειρατές προέρχονταν συνήθως από την Μπαρμπαριά και το Τούνεσι, την Αλγερία δηλαδή και την Τυνησία με πιο ξακουστό από αυτούς, τον Μπαρμπαρόσα. Για του λόγου το αληθές, κατά την δεύτερη απόπειρα της οικογένειας να διασχίσει τον Ιόνιο πέλαγος και να φτάσει στον πολυπόθητο προορισμό της, θα πέσει ξανά στα χέρια πειρατών, των οποίων η εθνικότητα θα δηλωθεί ως αφρικανική (Μαυρέλος 2023).

Έπειτα από αυτό, ο αφηγητής της εγκιβωτισμένης ιστορίας καταφεύγει σε ένα ρητορικό ερώτημα αναρωτώμενος ποιος είναι ο λόγος να συνεχίσει την αφήγησή του, αφού όλα όσα έχει εξιστορήσει μέχρι εκείνη τη στιγμή, αλλά και όσα θα ακολουθήσουν είναι δυσβάσταχτα (Μαυροκορδάτος 2017, 104-107). Παράλληλα, ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται αμέσως μετά η στιγμή του ναυαγίου με τα κύματα και τον ορμαγδό του ανέμου που τσακίζουν το πλοίο και καλούνται να αντιμετωπίσουν οι ναυαγοί στην προσπάθειά τους να σωθούν κρατώντας κάποιο μέρος του καταστρώματος, μας παραπέμπει το μυθιστόρημα του Ντανιέλ Ντεφό, *Ροβινσώνας Κρούσος*, που κυκλοφόρησε το 1719, έχοντας επηρεαστεί στο φιλοσοφικό ιδίως πεδίο από το αραβικό έργο, *Ο δρόμος του λόγου* του Αμπού Μπακρ. Το συγκεκριμένο έργο επιδρά, μάλιστα, σε πολλά έργα τόσο της περιόδου του Διαφωτισμού, όσο και του χρονικού διαστήματος που προηγείται αυτού (Μαυρέλος 2021, 175-176).

Γενικότερα, μπορεί να ειπωθεί πως έχουμε ένα συνδυασμό περιπετειών καταχωρισμένων από την ρητορική και την σοφιστική, οι οποίες και χρησιμοποιούνταν σε μεγάλο ποσοστό στα μυθιστορήματα της εποχής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (*Χρυσός Γάιδαρος, Δάφνις και Χλόη*), εποχή κατά την οποία ήτανε συχνό φαινόμενο και οι περιπλανήσεις, οι επιθέσεις πειρατών, τα ναυάγια και οι ερωτικές ιστορίες. Έτσι, έχουμε στο σημείο αυτό την οικογένεια του Κορνηλίου να περιπλανάται στη θάλασσα εξαιτίας ναυαγίου, που προκάλεσαν πειρατές και λίγο αργότερα να στερείται την ελευθερία της έπειτα από νέα επίθεση τους (Μαυροκορδάτος 2017, 221).

Τελικώς, καταφέρνουν να σωθούν και να φτάσουν στα Κύθηρα, όπου και παρέμειναν για ένα διάστημα, χάρη στη φιλανθρωπία ενός ντόπιου. Τα Κύθηρα αποτελούσαν τότε το μόνο ενετοκρατούμενο νησί, ενώ ήταν συνάμα και το πιο κοντινό στην Κρήτη, δίνοντάς μας έτσι και μια έμμεση πληροφορία για το κατά προσέγγιση σημείο του ναυαγίου. Ακολούθως, προβαίνει σε άλλη μία αναφορά στην τύχη, η οποία δεν παύει να είναι κακή, συνδυάζοντάς την με τον πυρετό. Αξίζει να τονιστεί ότι ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος αναφέρει συχνά αρχαία κείμενα ιατρικής, ενώ την ίδια στιγμή είναι ενήμερος για τις ιατρικές θεωρίες της χρονικής εκείνης περιόδου (Μαυροκορδάτος 2017, 221). Η τακτική του αυτή μπορεί ίσως να αποδοθεί στο έντονο προσωπικό ενδιαφέρον που έτρεφε ο συγγραφέας προς την συγκεκριμένη επιστήμη, το οποίο μάλλον υιοθέτησε από τον πατέρα του, που άλλωστε την είχε σπουδάσει.

Αφού ανασυγκροτούνται, οι τεσσερίς τους προσπαθούν εκ νέου να φτάσουν στον προορισμό τους, αμέσως όμως πέφτουνε για δεύτερη φορά θύματα πειρατών, δοκιμάζοντας την ίδια τύχη. Η μοίρα, βέβαια, στέκεται ακόμα πιο σκληρή για αυτούς από ότι την προηγούμενη φορά. Φτάνουνε έτσι στην Αίγυπτο, όπου και πουλιούνται ως δούλοι σε έναν ντόπιο χριστιανό· πρόκειται όμως για άνθρωπο άξιο που διακατέχεται από φιλανθρωπικά αισθήματα. Σε αυτό το πλαίσιο και αφού έχει πάρει την αντίστοιχη άδεια από τον κύριό του, ο πατέρας πηγαίνει τον νεαρό Κορνήλιο να φοιτήσει δίπλα σε Γάλλους ιερωμένους που κατοικούν σε γειτονικό οίκημα, λαμβάνοντας έτσι το προνόμιο να γίνει αποδέκτης εξαιρετικής μόρφωσης. Δεν είναι άγνωστο ότι την εποχή που ο ήρωας σπούδασε πλησίον Γάλλων μοναχών γύρω στο 1690, υπήρχαν στο Κάιρο και την Αλεξάνδρεια καπουτσίνοι. Αντιθέτως, οι Ιησουίτες έφτασαν αργότερα στην Αίγυπτο περί το 1697. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος μορφώθηκε από Ιησουίτη μοναχό, οπότε μπορούμε να συνάγουμε

πως μας δίνει στο σημείο αυτό μία αναφορά που θα μπορούσε κάλλιστα να αναπαριστά την δική του εμπειρία. Υπάρχει, λοιπόν, στο συγκεκριμένο χωρίο το στοιχείο αυτό του πομπού της γνώσης εκείνη την εποχή, που φαίνεται να μην είναι άλλος από τους μοναχούς, το οποίο και ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, όπως επιβεβαιώνεται από την βιογραφία του Νικολάου.

Συγχρόνως, ενημερωνόμαστε για το περιεχόμενο των σπουδών του Κορνηλίου, το οποίο εκτός από ξένη παιδεία εμπεριείχε και την ελληνική. Μεγαλώνοντας, μάλιστα, και έχοντας ολοκληρώσει τον κύκλο των γενικών του σπουδών, το επόμενο του βήμα προβλεπόταν να είναι η μελέτη της φιλοσοφίας. Είμαστε, λοιπόν, έτσι σε θέση να αποκτήσουμε μία σφαιρική εικόνα σχετικά με το περιεχόμενο της παιδείας εκείνης της εποχής, το τι δηλαδή χρειαζόταν να μελετήσει κανείς για να θεωρηθεί πως διέθετε ένα καλό μορφωτικό υπόβαθρο (Μαυροκορδάτος 2017, 106-107).

Μολονότι, όμως, τα πράγματα έδειχναν να είναι επιτέλους ευνοϊκά για τον ήρωα, στο δέκατο έκτο έτος της ηλικίας του η μοίρα τον έπληξε και πάλι όταν έχασε και τους δύο γονείς του, όπως και τον κύριο του σπιτιού του. Πληροφορούμαστε, επομένως, στο σημείο αυτό την ύπαρξη λοιμικής ασθένειας, που πέρα από το ότι συντέλεσε στα μετέπειτα βάσανα του ήρωα, όπως παραδίδει ο ίδιος, είχε απλωθεί στην περιοχή της Αιγύπτου εκείνο το διάστημα, γεγονός ωστόσο που δεν επιβεβαιώνεται από πηγές και έτσι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι μεταφέρει ιστορικές λεπτομέρειες. Αυτές οι τρεις απώλειες υπενθύμισαν πάντως τόσο σε αυτόν, όσο και στην αδερφή του, τις προηγούμενες δυστυχίες που είχαν ήδη δοκιμάσει σαν οικογένεια και έτσι η λύπη τους απέκτησε ακόμη μεγαλύτερη έμφαση. Υπογραμμίζεται, μάλιστα, πως ήταν τόσο μεγάλη η οδύνη τους που έφτασαν κοντά στο να χάσουν και την ίδια τους την ζωή.

Επιπροσθέτως, το γεγονός ότι έβλεπε έναν τόσο αγαπημένο του άνθρωπο, όπως ήταν η αδερφή του -ενόσω βρισκόταν στο άνθος της νιότης της και θα έπρεπε να ζει ξέγνοιαστα- να στεναχωριέται, τον έθλιβε ακόμη περισσότερο. Και όμως σε αυτή την δύσκολη στιγμή για τα δύο αδέρφια, ο άνθρωπος που του στάθηκε βίωσε και ο ίδιος τη δική του απώλεια και δεν ήταν άλλος από την κυρία τους. Η συγκεκριμένη, λοιπόν, όντας ακόμη νέα και πλούσια προσπάθησε να παρηγορηθεί για την πρόσφατη χηρεία της, αρχικά και από τα δύο αδέρφια και στη συνέχεια μόνο από τον Κορνήλιο. Το ερωτικό, όμως, ενδιαφέρον που αυτή υπέδειξε, δεν ήταν εφικτό να βρει αντίκρισμα μιας και ο ήρωας ήταν ήδη ερωτευμένος. Ο Κορνήλιος, επομένως,

επέλεξε να δει την κίνηση αυτή από μέρους της ως δοκιμασία, ώστε να αποδειχτεί κατά πόσο ήταν σταθερά τα συναισθήματα που έτρεφε ο ίδιος για το ερωτικό του αντικείμενο (Μαυροκορδάτος 2017, 108-109).

Η ροή της ιστορίας στο δεύτερο αυτό εγκιβωτισμένο επίπεδο διακόπτεται για δεύτερη φορά, λόγω της συναισθηματικής φόρτισης του αφηγητή με το που εκφέρει τα παραπάνω λόγια. Κάνει επίκληση στο συναίσθημα των δύο ακροατών και τους παρακαλεί, σεβόμενοι την κατάσταση στην οποία βρίσκεται, να τον συγχωρήσουν και να του επιτρέψουν στο εξής να σιωπήσει. Γίνεται, λοιπόν, ευδιάκριτο στο σημείο αυτό πως έχουμε έντονο το αιγυπτιακό στοιχείο, μία τεχνική ιδιαίτερα γνωστή ήδη από την αρχαιότητα, μιας και συνεχίζουν να υπάρχουν ερωτηματικά. Ο ήρωας, από την μεριά του, δεν αποκαλύπτει το τι ακολούθησε των γεγονότων που ήδη εξιστόρησε και έτσι η αιτία της τωρινής του δύσκολης κατάστασης παραμένει απόκρυφη, ενώ συγχρόνως και η απεικόνιση της ψυχολογικής του κατάστασης επιτείνει την ένταση. Είναι, συνεπώς, αντιληπτό ότι πίσω από την ιστορία του Κορνηλίου κρύβονται προφανώς περισσότερα πράγματα από αυτά που δηλώνονται. Αν και μας επιτρέπεται πλέον να σχηματίσουμε μία εντύπωση για το παρελθόν του, τα κενά στην αφήγηση του παραμένουν αρκετά, γεγονός που δεν θα αλλάξει ούτε με το τέλος της υπόθεσης του έργου (Μαυροκορδάτος 2017, 221).

Αμέσως μετά, εκτυλίσσεται αιφνιδιαστικά η σύλληψη του ήρωα στον χώρο του κήπου από Οθωμανούς, που έχουν στο μεταξύ εισέλθει σε αυτόν. Ο τρόπος εισόδου και η καταπάτηση ενός ιδιωτικού χώρου αναζητώντας εναγωνίως όπως θα αποδειχτεί, τον Κορνήλιο, τερματίζονται όταν φτάνουν στον δαφνώνα όπου και είχαν αποτραβηχτεί προηγουμένως οι τρεις άνδρες. Αμέσως μη χάνοντας χρόνο οι Οθωμανοί συλλαμβάνουν τον Κορνήλιο, που αντιστέκεται σθεναρά, χωρίς όμως αποτέλεσμα καθώς οδηγείται παρά ταύτα στην φυλακή. Ούτε η ένσταση που ασκεί ο χολωμένος Ιάκωβος, στου οποίου την ιδιοκτησία και έχει γίνει η σύλληψη, δεν φέρνει θετική ετυμηγορία για τον ήρωα, καθώς οι εισβολείς δικαιολογούν την ενέργειά τους, επιδεικνύοντας το έγγραφο που τους παραχωρούσε το δικαίωμα να εισέλθουν οπουδήποτε για να συλλάβουν τον διωκόμενο (Μαυροκορδάτος 2017, 108-111).

Είναι αναμφισβήτητα διακριτό στην σκηνή αυτή το αστυνομικό του πράγματος, καθώς γινόμαστε μάρτυρες μιας στυγνής καταδίωξης σε μια στιγμή της αφήγησης που σίγουρα δεν περιμέναμε, με τον Κορνήλιο να εξομολογείται τα παθήματά του. Περνάμε, με άλλα λόγια, στην κυρίως δράση της αφήγησης, αγγίζοντας το αποκορύφωμα της αγωνίας του αναγνώστη. Η αναπάντεχη αυτή τροπή

είναι αυτή που επιτείνει περαιτέρω το αστυνομικό σκηνικό δίνοντας επιπλέον βάθος σε αυτό. Άξιο αναφοράς είναι ότι το “αστυνομικό” αφήγημα ξεκινά ως είδος έναν αιώνα αργότερα. Η εμφάνιση οπότε τέτοιων σκηνών σε ένα έργο είναι ένα ιδιαίτερα πρωτοποριακό στοιχείο για την εποχή που το έργο αυτό γράφεται, καθώς μας δίνεται με τρόπο παραστατικό και ακριβέστατο η εικόνα της σύλληψης του ήρωα. Παρ’ όλα αυτά, δεδομένης της επικράτησης της αστυνομικής διήγησης από τον 19^ο αιώνα και μετά, δεν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τα *Φιλοθέου Πάρεργα* ως αστυνομικό μυθιστόρημα, μολονότι παρουσιάζει στενή σχέση με τα αντίστοιχα έργα της κατοπινής περιόδου (Μαυρέλος 2015, 231-232).

Στην προσπάθειά τους να ανασυνταχθούν μετά το σοκαριστικό αυτό γεγονός, ο Φιλόθεος μαζί με τους υπόλοιπους συγκεντρωμένους στρέφονται στους φίλους του άτυχου πλέον κρατούμενου, για να συνειδητοποιήσουν πως αυτοί το έσκασαν ενόσω λάμβανε χώρα το προαναφερθέν επεισόδιο. Δημιουργείται κατ’ αυτό τον τρόπο στο μυαλό του αναγνώστη η εικόνα των συντρόφων του Κορνηλίου που, παρακολουθώντας την αναταραχή που υπάρχει στον κήπο, και προαισθανόμενοι ίσως το τι πρόκειται να εκτυλιχθεί, πηδούν πάνω από τον φράχτη στη διπλανή στενωπό και διαφεύγουν του κινδύνου, που ίσως να διέτρεχαν και οι ίδιοι λόγω της σύνδεσής τους με το συγκεκριμένο πρόσωπο. Από την άλλη πλευρά, και οι φίλοι του Φιλοθέου φαίνεται να ακολουθήσαν το ίδιο σκεπτικό με τους παραπάνω, μιας και ούτε αυτοί βρίσκονται πια στον περιβάλλοντα χώρο.

Καταλήγουμε, οπότε, στο ότι το περιστατικό της σύλληψης κλόνισε σε μεγάλο βαθμό τους παρευρισκόμενους, το οποίο και είναι απολύτως κατανοητό αν λάβουμε υπόψιν πως πρόκειται για ανθρώπους, που ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και άρα δεν είχαν ζητήματα με το νόμο. Απεναντίας, όπως είναι γνωστό, οι συγκεκριμένοι δεν είναι παρά διανοούμενοι και διπλωμάτες, οι οποίοι βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη ως εκπρόσωποι των κρατών τους. Αν αναλογιστούμε τον παράγοντα αυτόν σε συνδυασμό με τα βιογραφικά στοιχεία του Νικολάου, εξάγεται το συμπέρασμα πως και αυτό το σημείο είναι μια αναπαράσταση που θα μπορούσε να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Όπως γνωρίζουμε, ο συγγραφέας κατείχε αρχικά την θέση του δραγουμάνου δίπλα στον σουλτάνο και στην συνέχεια αυτή του ηγεμόνα των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, αξίωμα το οποίο του είχε αποδοθεί από τον ανώτατο άρχοντα. Υπολογίζοντας, άρα, όλα αυτά τα δεδομένα είμαστε σε θέση να πούμε πως η συγκέντρωση λογίων στο σπίτι κάποιου εξ αυτών με σκοπό την συζήτηση θεμάτων που τους απασχολούσαν, τόσο φιλοσοφικών όσο και μη,

αποτελούσε μια συχνή μάλλον συνήθεια στην Κωνσταντινούπολη της εποχής. Αν και τα μπλεξίματα με την ανώτατη αρχή δεν πρέπει να αποτελούσαν μέρος της καθημερινότητας, ειδικότερα στους κύκλους που κινούνταν οι ανώτατοι λειτουργοί της, μάλλον δεν εξέλειπαν στο γενικότερο πλαίσιο, αφού ο συντάκτης του κειμένου είχε κατά νου του την αντίστοιχη εικόνα.

3.3.3. Η μεταφορά του Ιακώβου και του Φιλοθέου στην άλλη πλευρά της πόλης και η κατάληξή τους στο σπίτι του Έλληνα λογίου

Ύστερα από λίγο, έχοντας ξεπεράσει τα όσα είχαν προηγηθεί, ο Ιάκωβος και ο Φιλόθεος έχουν απομείνει μόνοι τους στην οικία, οπότε και ο πρώτος γνωστοποιεί στον άλλον πως είχε υποσχεθεί σε έναν Ιταλό ευγενή, που είχε προ ολίγου φτάσει στην Πόλη, να του προσφέρει μια περιήγηση. Έτσι, λοιπόν, αν και ο οικοδεσπότης παραμένει ανήσυχος από τα τελεσθέντα, οφείλει να επισκεφτεί την ημέρα εκείνη τον νεοαφιχθέντα, για τον οποίο μας δίδεται η πληροφορία πως είχε καταλύσει σε προάστιο στην απέναντι πλευρά της πόλης- και να τον ξεναγήσει στην πόλη (Μαυροκορδάτος 2017, 110-111).

Το δειλινό, οι δύο ήρωες κατεβαίνουν στον πλησιέστερο γιαλό ούτως ώστε να επιβιβαστούν σε μια δίκοπη λέμβο, που θα τους μεταφέρει στην άλλη πλευρά της πόλης, δηλαδή τον Γαλατά, για να εκπληρώσει ο Ιάκωβος την υπόσχεσή του προς τον ξένο που διαμένει προσωρινά εκεί. Ο βαρκάρης του πλοιαρίου στο οποίο επιβαίνουν, χωρίς κάποιο ανάλογο κάλεσμα από την πλευρά των επιβαινόντων, ξεκινάει με τον απόπλου να διηγείται σε αυτούς τα σχετικά με τη ζωή του. Ειδικότερα, προχωρά σε ένα σχόλιο για την παρούσα κατάστασή του, για την οποία και δηλώνει ικανοποιημένος. Κοινοποιεί, πως μολονότι δεν έχει υπό την κατοχή του πλήθος πραγμάτων δεν είναι φτωχός, μιας και διαθέτει ένα μικρό σπίτι κοντά στο γιαλό το οποίο μάλιστα συνοδεύεται από έναν μικρό κήπο. Υπογραμμίζει ότι το σπίτι αυτό έχει καταφέρει να το ξαναχτίσει άλλες δύο φορές στο παρελθόν, όταν είχε τυλιχτεί στις φλόγες. Αντιλαμβανόμαστε τότε ότι οι πυρκαγιές που κατέστρεψαν το σπίτι του λεμβούχου συμπίπτουν με τις εκατόν σαράντα που προέκυψαν στην Κωνσταντινούπολη κατά τη βασιλεία του Αχμέτ Γ', έπειτα από τις οποίες η πόλη χρειάστηκε να χτιστεί ξανά πέντε φορές (Μαυροκορδάτος 2017, 222).

Παρά, λοιπόν, τα εμπόδια που εμφανίστηκαν στο διάβα του, ο άνθρωπος αυτός κατάφερε χάρη στη σκληρή του δουλειά να χτίσει εκ νέου το σπίτι του βελτιώνοντας μάλιστα και τη θέση στην οποία βρισκόταν άλλοτε. Εν συνεχεία, ενημερώνει τους δύο ακροατές του πως έχουν περάσει δέκα χρόνια από την τελευταία ανοικοδόμηση, που πραγματοποίησε και ότι έχει πλέον φτάσει τα ογδόντα έτη ζωής. Γίνεται έτσι, τοιουτοτρόπως, δυνατό να υπολογίσουμε κατά προσέγγιση το έτος κατά το οποίο εκτυλίσσονται τα γεγονότα του έργου, βασιζόμενοι στα έτη βασιλείας του συγκεκριμένου σουλτάνου (1673-1736) αλλά και των προαναφερθέντων γεγονότων που διαδραματίστηκαν επί αυτού.

Ακολουθως, ο γέροντας εκφράζει την ελπίδα του να παραμείνει ανέπαφο έως το τέλος της ζωής του το σπίτι του, στηρίζοντας την πεποίθησή του αυτή στο ότι οι ιδιοκτήτες των σπιτιών γύρω από το δικό του δεν κατάφεραν να οικοδομήσουν ξανά τις πολυτελείς τους κατοικίες εξαιτίας του υψηλού τους κόστους. Σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις κάτι τέτοιο δεν καθίσταται δυνατόν να πραγματοποιηθεί, καθώς οι κατοικίες έχουν ήδη κατασχεθεί από το δημόσιο. Όλα τα παραπάνω συνηγορούν, με άλλα λόγια, στο ότι ο ηλικιωμένος αυτός άνδρας δεν χρειάζεται πλέον να ανησυχεί για κάποια πιθανή πυρκαγιά, μιας και η οικία του δεν έχει γειτονικές κατοικίες από τις οποίες θα μπορούσε όχι μόνο να προκύψει, αλλά και να μεταφερθεί κάποια φωτιά.

Συνεχίζοντας ο βαρκάρης περνάει σε μια άλλη πτυχή της ζωής του, αυτήν του γάμου. Κάνει έτσι λόγο για τους γάμους που έχει πραγματοποιήσει, οι οποίοι είναι πολλοί και ξεκίνησαν από όταν ο ίδιος ήταν νέος. Από τους γάμους του αυτούς προέκυψαν τριάντα παιδιά, η επιδημία όμως του λοιμού που έκανε την εμφάνισή της είχε ως αποτέλεσμα να χάσει τόσο αυτά όσο και τις μητέρες τους. Αποδεικνύεται, επομένως, ότι τα φυσικά φαινόμενα και οι αρρώστιες καθόρισαν την ζωή του συγκεκριμένου ανθρώπου με τον πλέον απόλυτο τρόπο. Εντούτοις, δεν φαίνεται σε καμία περίπτωση να πτοείται από τα όσα συνέβησαν, σκεπτόμενος πως αφού αυτή ήταν η βουλή της θείας πρόνοιας, αυτός δεν μπορεί να κάνει κάτι πέρα από το να την αποδεχτεί.

Παρά το προχωρημένο της ηλικίας του, γίνεται φανερό πως δεν παραιτείται από την ζωή. Για αυτό τον λόγο, θέλοντας όπως χαρακτηριστικά λέει να εκπληρώσει τα καθήκοντα των ζώντων, παντρεύτηκε πριν έναν μήνα με την μικρή κόρη ενός γνωστού του, για την οποία κάνει λόγο στις αρετές αλλά και στην εξωτερική της ομορφιά. Θα λέγαμε οπότε πως από το απόσπασμα αυτό πληροφορούμαστε σχετικά με το πρότυπο της ιδανικής γυναίκας της εποχής. Έτσι αντιλαμβανόμαστε ότι εκτός

από όμορφη, η σύζυγος θα έπρεπε να είναι ικανή να διαχειριστεί τις οικογενειακές ανάγκες, να είναι ευπειθής, κοινωνική, και να εξυπηρετεί απόλυτα και με προθυμία τις ανάγκες του συζύγου της. Κατά αυτόν τον τρόπο, όπως λέει ο ομιλητής, δεν είναι σπάνιο ακόμη και εύποροι άντρες να τον ζηλεύουν για το πόσο τυχερός στάθηκε με την επιλογή της συζύγου του. Δεν περιορίζεται, ωστόσο, στα προσόντα αυτής αλλά πέρνα και σε αυτά που διακρίνουν τον ίδιο ως σύζυγο. Αν και ηλικιωμένος, λοιπόν, δηλώνει πως η ηλικία του δεν στέκεται εμπόδιο στο να εκπληρώνει τα συζυγικά του καθήκοντα, απεναντίας μάλιστα τονίζει πως το σώμα του είναι ιδιαίτερος σταθερό και εύρωστο.

Για να στηρίξει επιπλέον το τελευταίο του επιχείρημα περί του δυνατού του σώματος, αναφέρει πως θυμάται να έχει αρρωστήσει μία και μοναδική φορά πριν από σαράντα χρόνια. Επρόκειτο βέβαια για μια μακρά νοσηλεία, η οποία είχε διαρκέσει δέκα ημέρες και είχε εκδηλωθεί ως ένας διαλειμματικός πυρετός. Τελικά, λυτρώθηκε από την συγκεκριμένη αρρώστια χάρη σε ένα φυλακτό, το οποίο του είχε στείλει ένας γνωστός του. Όπως χαρακτηριστικά μεταφέρει με το που κρέμασε το μυστηριώδες αυτό τεμάχιο μεμβράνης με τα χαραγμένα γράμματα από τον τράχηλό του, ο πυρετός σταμάτησε (Μαυροκορδάτος 2017, 112-115). Με την αναφορά αυτή είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε τις πεποιθήσεις των ανθρώπων της συγκεκριμένης εποχής για την ίαση των ασθενειών. Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι πίστευαν περισσότερο στην πρόνοια του Υψίστου από ότι στην χρήση φαρμάκων κατά την ιατρική επιστήμη. Θα μπορούσε, ακόμη, να ειπωθεί πως στο σημείο αυτό ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος κριτικάρει την ευρέως διαδεδομένη και αποδεκτή δεισιδαιμονία της εποχής του. Γνωρίζοντας μάλιστα ότι στη συνέχεια του έργου θα υπάρξει ο αντίστοιχος λόγος «Περί αθέων και δεισιδαιμόνων» από τον Ιταλό φίλο του Ιακώβου, ο συλλογισμός αυτός είναι πιθανότατα σωστός.

Κατόπιν, το λογύδριο παίρνει άλλη τροπή κατά τον αστείρευτο καταγισμό ιδεών του γέροντα βαρκάρη. Συνεχίζει, έτσι, επαινώντας τον εαυτό του για την ευφράδεια του λόγου του, συμπληρώνοντας προς επίρρωση του προαναφερθέντος ότι δεν ήταν λίγοι οι εύποροι που επέλεξαν να επιβιβαστούν στο πλοιάριό του, λόγω της γοητείας που τους ασκούσαν τα λεγόμενά του, αλλά και λόγω της ζωντάνιας που αυτός ανέδιδε, παρότι ηλικιωμένος. Δεν αρκείται, βέβαια, σε όσα ήδη έχει μοιραστεί για τον εαυτό του, αλλά προχωρά λέγοντας πως γνώριζε επαρκώς γραφή και ανάγνωση, ώστε να είναι σε θέση να διαβάσει τα θεία κείμενα. Προβαίνει, μάλιστα, σε μία δήλωση που φαίνεται να φωτογραφίζει την ευρύτερη επικρατούσα αντίληψη

της εποχής σχετικά με την μόρφωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σύμφωνα, λοιπόν, με τον ίδιο η εκπαίδευση που ξεπερνά τους φραγμούς της κατανόησης και της σύνθεσης απλών κειμένων, μπορεί να αποβεί ζημιογόνα και να παρασύρει το άτομο στην ασέβεια.

Στο μεταξύ δηλώνει ότι απαγγέλει πέντε φορές την ημέρα τις εθιμικές προσευχές, ενώ δεν εργάζεται τρεις φορές την εβδομάδα, ώστε να τιμά πέρα από την Παρασκευή, το ίδιο τόσο το Σάββατο όσο και την Κυριακή, έχοντας κατά νου να είναι εν πάση περιπτώσει ασφαλής. Κατά το σκεπτικό του, δηλαδή, μιας και δεν είναι εξακριβωμένο ποια είναι η «ορθή» θρησκεία για να ασπαστεί κανείς, με το να δείχνει σεβασμό και στις τρεις, χριστιανισμό, ισλάμ και ιουδαϊσμό, έχει τρόπον τινά τις πιθανότητες μιας ευνοϊκότερης μετά θάνατον αντιμετώπισης με το μέρος του.

Και ενώ ο ομιλητικότερος βαρκάρης συνέχιζε να μιλά, το πλοίο τους έφτασε εν τέλει στην απέναντι ακτή. Έτσι, ο λόγος του που αποτελεί μέρος της εγκιβωτισμένης αφήγησης, φτάνει στο τέλος του. Πρόκειται πάντως για έναν αυτοβιογραφικό λόγο, στον οποίο υπάρχει μια γενική αφήγηση για τη ζωή του με ελάχιστη άμεσα αναφερόμενη δράση, εκτός των γενικών θαμιστικών κυρίως αναφορών στα επαναλαμβανόμενα γεγονότα της ζωής του. Τα όσα λέει, βέβαια, είναι σε κάθε περίπτωση σημαντικά, μιας και με την ποικιλία θεμάτων και απόψεων που εκθέτει, μπορούν να εξαχθούν πολλά δεδομένα αναφορικά με το γενικότερο πλαίσιο της πραγματικότητας της εποχής.

Πρώτα απ' όλα, ενημερωνόμαστε για το πόσο ευάλωτοι μπορούσαν να είναι οι απλοί λαϊκοί άνθρωποι σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως οι πυρκαγιές και οι επιδημίες, οι μάστιγες της εποχής. Πέρα από την απώλεια, όμως, της στέγης τους και την επιτακτική ανάγκη να ξαναδημιουργήσουν όσα έχασαν παρά την πιθανή οικονομική αδυναμία, οι άνθρωποι αυτοί έρχονταν αντιμέτωποι και με τον χαμό των αγαπημένων τους ανθρώπων. Όπως ήταν φυσικό, λόγω των άθλιων συνθηκών διαβίωσης και υγιεινής, στις οποίες ζούσε, το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού ήταν έρμαιο της τύχης. Επιπλέον, τίθεται το ζήτημα του γάμου, αλλά και αυτό του ρόλου και των χαρακτηριστικών των δύο συζύγων. Παράλληλα, βέβαια επισημαίνονται τόσο το θέμα της παιδείας, όσο και αυτό της θρησκείας. Για το μεν πρώτο γίνεται λόγος για τα «επιτρεπτά» όρια της γνώσης, τα οποία όταν ξεπεραστούν μπορούν να φέρουν επιπτώσεις, ενώ για το δεύτερο ο συγγραφέας με σκωπτική διάθεση όχι μόνο για την δεισιδαιμονία που προκύπτει από τη θρησκεία, αλλά και για

την σύγχυση που πολλές φορές δημιουργείται από τις διαφορετικές θρησκείες θίγει τις παθογένειες που αυτές προκαλούν στην κοινωνία.

Οι δύο επιβάτες, με τη σειρά τους, δείχνουν ακολούθως την ευγνωμοσύνη τους για την διαδρομή πληρώνοντας τον οδηγό της λέμβου γενναϊόδωρα, γεγονός για το οποίο λαμβάνουν πληθώρα ευχών από τον ίδιο. Αφήνοντας πίσω τους την ακτή, ξεκινούν για την κατοικία στην οποία είχε καταλύσει για όσο διάστημα θα διέμενε, ο Ιταλός γνωστός του Ιακώβου. Φτάνοντας, ωστόσο, εκεί δεν τον βρίσκουν και έτσι ένας υπηρέτης τους ενημερώνει πως ο ξένος έχει επισκεφτεί έναν πλούσιο και λόγιο Έλληνα, που είναι ασφαλές να υποθέσουμε ότι κατοικούσε στο Πέραν (Μαυροκορδάτος 2017, 222). Ο υπηρέτης αναφέρει επικουρικά το όνομα του τελευταίου -το οποίο όμως δεν μας κοινοποιείται- όπως και το ότι ο κύριός του σκοπεύει να περάσει εκεί και την επόμενη νύχτα. Ο Ιάκωβος τότε, πάντα υπό την συνοδεία του Φιλοθέου βρίσκεται για άλλη μια φορά στον δρόμο, αυτή τη φορά με προορισμό την κατοικία του Έλληνα. Με το που εισέρχονται σε αυτή συναντούν επιτέλους τον ιταλικής καταγωγής ευγενή, τον οποίο φαίνεται να γνώριζαν από παλαιότερα.

Τηρουμένων των αναλογιών, παρατηρείται, στο χωρίο αυτό, ο τύπος του αφηγητή-flâneur που περιηγείται στην πόλη και βρίσκεται συνεχώς εν κινήσει. Η αρχή γίνεται, άλλωστε, με τους πλάνητες ήρωες να κάνουν βόλτα στον Ιππόδρομο της Πόλης, να περιδιαβαίνουν από το ένα άκρο της στο άλλο, να επισκέπτονται κατοικίες φίλων και γνωστών, και να βρίσκονται εν τέλει ξανά στον δρόμο έως ότου φτάσουν στον επόμενο προορισμό. Αξιοσημείωτο είναι, επιπρόσθετα, το γεγονός ότι όλα τα πρόσωπα συνδέονται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο μεταξύ τους. Χαρακτηριστικό είναι πως όπως ο Ιάκωβος στο ξεκίνημα του έργου αποτέλεσε τον συνδετικό κρίκο που ένωσε την παρέα του Φιλοθέου με αυτήν του Κορνηλίου γνωρίζοντάς τες αμφότερες, στο συγκεκριμένο σημείο οι δύο ήρωες επισκέπτονται Έλληνα λόγιο -στου οποίου την κατοικία έτυχε να βρίσκεται ο Ιταλός γνωστός του Ιακώβου- και αποδεικνύεται πως ήταν γνώριμο πρόσωπο σε αυτούς. Έχουμε, δηλαδή, ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο δράσης, στο οποίο οι χαρακτήρες του κειμένου, που αντιπροσωπεύουν τα μέλη της ελίτ, στα οποία βεβαίως συγκαταλέγεται και ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, γνωρίζονται μεταξύ τους εξαιτίας της θέσης τους.

Εκτός από τον Ιταλό, που αποτελεί γνωριμία του Ιακώβου, οι δύο πρωταγωνιστές συστήνονται με έναν Βρετανό και έναν Γάλλο που μόλις έχει φτάσει στην Κωνσταντινούπολη από την Πολωνία. Η σύνδεση του Γάλλου με τη

συγκεκριμένη χώρα πρέπει να σχετίζεται με το ότι ο βασιλιάς της Πολωνίας Στανίσλαος, είχε δηλώσει πως ήταν Γάλλος αξιωματικός όταν τον είχαν συλλάβει οι άνδρες του βοεβόδα Νικολάου. Ο συγγραφέας, επομένως, παίρνει άλλο ένα στοιχείο από την δική του ιστορική πραγματικότητα παραλλάσσοντάς το βέβαια στο σημείο αυτό, καθώς υποτίθεται ότι πρόκειται όπως θα φανεί παρακάτω για κάποιον Γάλλο, οπαδό του Καρόλου ΙΒ΄, που έφτασε από την Πολωνία του Αυγούστου Β΄ (Μαυροκορδάτος 2017, 222).

Ύστερα, ακολουθεί μια περιγραφή του χώρου όπου βρίσκονται οι καλεσμένοι, οι οποίοι μάλιστα παρακολουθούν, αν και ξαπλωμένοι, με μεγάλη προσοχή την ενδιαφέρουσα ομιλία του Έλληνα. Από την περιγραφή του περιβάλλοντα χώρου του οικήματος δεν λείπει η αναφορά σε βιβλία, τα οποία προοικονομούν την πολυμάθεια του κατόχου τους, δεδομένου ότι είναι πολυάριθμα και βρίσκονται παντού τριγύρω, τόσο επάνω στο τραπέζι όσο και σε περίτεχνες βιβλιοθήκες που κοσμούν τον χώρο (Μαυροκορδάτος 2017, 114-115).

Με την είσοδό τους στην αίθουσα όπου τελείται η ομιλία του οικοδεσπότη, ο Ιάκωβος και ο Φιλόθεος λαμβάνουν θερμή υποδοχή από τους παριστάμενους, που μάλιστα σηκώνονται για να τους υποδεχτούν με φιλική διάθεση και φιλοφρονητικά λόγια. Συγκεκριμένα, ο Ιταλός ευγνώμων από την προθυμία του Ιακώβου να εκπληρώσει αυτό που του είχε υποσχεθεί, του δηλώνει απερίφραστα πως θα του ανταποδώσει τη χάρη, όποτε αυτός το θελήσει. Βλέποντας ίσως την ποικιλία των βιβλίων που υπήρχαν στην συλλογή του, αλλά και ότι κανείς από τους υπόλοιπους δεν ρωτούσε τον Έλληνα διανοούμενο σχετικά με τα βιβλία που προτιμούσε να διαβάζει, του ζήτησαν δίχως δισταγμό να επαναλάβει όσα είχαν προηγηθεί. Έτσι, ο Έλληνας λόγιος πήρε τα πράγματα από την αρχή της παρουσίασης, ώστε να προσφέρει στους καλεσμένους αυτό που τον παρακάλεσαν να κάνει, το οποίο άλλωστε θα τους έδινε μεγάλη χαρά.

Στα χνάρια, λοιπόν, της παράκλησης των δύο νέων ακροατών του, ο Έλληνας ξεκινά την ομιλία του από την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς. Ειδικότερα, ο ομιλητής κάνει λόγο για τα πνευματικά αγαθά που χάθηκαν με την συγκεκριμένη τροπή της ιστορίας, όπως και για τους πνευματικούς ανθρώπους της που μετακινήθηκαν στην Ιταλία. Εκφράζει, τοιουτοτρόπως, την άποψη που είχε εκφραστεί παλαιότερα τόσο από Έλληνες όσο και από Δυτικούς διανοούμενους, ότι η άφιξη δηλαδή των βυζαντινών λογίων στην Ιταλία ήταν αποφασιστικής σημασίας για την Αναγέννηση (Μαυροκορδάτος 2017, 222). Επισημαίνει, εν ολίγοις, ότι ήταν το

πάντρεμα αυτό που προέκυψε από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία -που είχε μεταφερθεί από την Ανατολή στη Δύση- και έγινε ένα με τον τρόπο σκέψης των Λατίνων λογογράφων και ποιητών, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την έναρξη της πνευματικής κίνησης αυτής της περιόδου.

Εξελίσσοντας τον συλλογισμό του, ο λόγιος κοινοποιεί πώς αν και σημαντικός αριθμός των πνευματικών ανθρώπων εγκατέλειψαν τον ελλαδικό χώρο, η ελληνική διανόηση δεν πέθανε σε αυτόν, απεναντίας ανθρώπινο δυναμικό και βιβλία συνέχιζαν την γραμμή που είχε ξεκινήσει ήδη από την αρχαιότητα. Με το πέρασμα, μάλιστα, του χρόνου πολλοί Έλληνες συνήθιζαν να σπουδάζουν σε εξέχοντα πανεπιστήμια τόσο στη Ρώμη όσο και στην Πάδοβα. Η συγκεκριμένη αναφορά θα μπορούσε να αποτελεί κάλλιστα παραπομπή στον πατέρα του Νικολάου, Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο που είχε σπουδάσει και στις δύο αυτές πόλεις (Μαυροκορδάτος 2017, 222). Είναι ευρέως γνωστό, ότι δεν ήταν λίγοι οι σπουδαστές εκείνοι που μελετούσαν όχι μόνο επιστήμες που είχαν εξελιχτεί στο εξωτερικό, αλλά και αυτές που είχαν τις απαρχές τους στο ελληνικό γίγνεσθαι (Μαυροκορδάτος 2017, 114-117).

Την ίδια, όμως, στιγμή πέρα από τις σπουδές δεν εκλείπει και η τάση των ανθρώπων να μελετούν ακατάπαυστα αναγνώσματα σε μια μεγάλη ποικιλία γλωσσών. Ειδικότερα, οι γλώσσες για τις οποίες γίνεται αναφορά είναι η λατινική, η αραβική, η περσική, η ιταλική και η γαλλική. Εννοείται πως δεν πρόκειται για τυχαίο γεγονός, καθώς αυτές ακριβώς ήταν οι γλώσσες -και συνεπώς οι λογοτεχνίες- που γνώριζε ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος. Έτσι, λοιπόν, φανερώνεται ότι ο συγγραφέας επρόκειτο για έναν πολύγλωσσο λόγιο, κάτι που όμως δεν φαίνεται να ήταν σπάνιο τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, με το παράδειγμα του Δημητρίου Καντεμίρη να είναι επίσης πολύ γνωστό. Η αντίληψη αυτή επαληθεύεται και από τα λεγόμενα της λαίδη Montagu, η οποία γράφει πώς η γνώση πληθώρας ξένων γλωσσών ήταν ιδιαίτερος διαδεδομένη στην Κωνσταντινούπολη. Δεν ήταν μάλιστα αμελητέο το ποσοστό των ανθρώπων όλων των ηλικιακών ομάδων και αμφοτέρων των φύλων, που γνώριζαν πέντε ακόμη και έξι ξένες γλώσσες (Μαυροκορδάτος 2017, 222-223).

Μετά από την αναδρομή αυτή που σχετίζεται με την πορεία των Ελλήνων στα πνευματικά πράγματα από την άλωση της Πόλης έως την σύγχρονη τότε πραγματικότητα, ο Έλληνας περνά σε ένα προσωπικό σχόλιο για τα βιβλία που προτιμά ο ίδιος να διαβάζει, απαντώντας έτσι στους Φιλόθεο και Ιάκωβο. Δηλώνει, λοιπόν, ότι ικανοποιείται επί της ουσίας με λίγα αλλά καλά βιβλία στων οποίων την ανάγνωση και αφιερώνει τον ελεύθερό του χρόνο. Ακολούθως, προβαίνει στη χρήση

ενός ρητορικού σχήματος που στοχεύει στο να υπογραμμίσει αυτά με τα οποία πρόκειται να καταπιαστεί αμέσως μετά. Ο λόγιος παραθέτει, εν συνεχεία, μια αποφθεγματική ίσως φράση μιλώντας για την αγάπη και το πάθος, που μπορεί κανείς να τρέφει για κάτι με το οποίο ασχολείται, παίρνοντας κατά αυτό τον τρόπο ζωογόνα δύναμη από αυτό.

Με άλλα λόγια, όταν οποιοσδήποτε λατρεύει κάτι με τέτοια ένταση φτάνοντας στο σημείο να ταυτιστεί με αυτό, δεν υπάρχει καμία περίπτωση ούτε να το βαρεθεί, αλλά ούτε να κουραστεί από αυτό, όπως δηλώνει ο διανοούμενος. Αναφέρεται, ακόμη, στα θεία όπως προοικονομείται και από την προηγούμενη ρητορική ερώτηση και στον ανούσιο «θόρυβο» που προκαλείται γύρω από αυτά άνευ ουσιαστικού λόγου. Ο συντάκτης του κειμένου είναι πιθανόν να επιθυμεί με τη συγκεκριμένη πρόταση να καταφερθεί, με αυτόν τον τρόπο, εναντίον όλων εκείνων που θεωρούν ότι για να είναι κανείς καλός χριστιανός, θα πρέπει να απαρνηθεί τα αρχαία ελληνικά κείμενα και τις ιδέες που αυτά εξέφραζαν.

Συνεχίζοντας επισημαίνει ότι από τα κείμενα εκείνα που χρονολογούνται πριν τον Χριστιανισμό, διαβάσει Πλάτωνα φέρνοντας μάλιστα ως παράδειγμα τον διάλογο του, *Φαίδων*. Στο συγκεκριμένο έργο τίθεται η υπαρξιακή αγωνία του θανάτου, που καταλαμβάνει όπως είναι φυσιολογικό κάθε άνθρωπο ανεξαρτήτως ηλικίας και τρόπου σκέψης κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια της ζωής του. Ο λόγιος, ωστόσο, υπογραμμίζει ότι δεν χρειαζόταν τα επιχειρήματα που συμπεριλαμβάνονται στο εν λόγω έργο, για να αποκτήσει την «ακλόνητη και ακράδαντη γνώση» σχετικά με την αθανασία της ψυχής. Όπως τονίζει ο Bouchard, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος φαίνεται να ακολουθεί επ' αυτού κοινή γραμμή με τον Φενελόν, ο οποίος γράφει χαρακτηριστικά, ότι θα πρέπει να ομολογήσουμε πως ο Πλάτωνας βάζει τον Σωκράτη να συλλογίζεται αδύναμα για την αθανασία της ψυχής (Μαυροκορδάτος 2017, 223).

Συγχρόνως, προβαίνει σε μια αξιολόγηση των κινήσεων του Σωκράτη, ο οποίος όπως μας παραδίδεται, λίγο πριν το τέλος του στη φυλακή προέτρεψε επί μακρόν τους φίλους του να είναι σταθεροί, από την άλλη όμως πλευρά, όταν ήπια το κώνιο, κάλυψε το πρόσωπό του, σκεπάστηκε με το χιτώνα του και ζήτησε από τους μαθητές του παραθέτοντάς τους τις αντίστοιχες λεπτομέρειες, να θυσιάσουν στον Ασκληπιό έναν πετεινό. Αποδεικνύεται, κατά αυτό τον τρόπο, ότι ακόμη και ο πιο ρεαλιστής άνθρωπος στο κατώφλι του θανάτου θα προσφύγει σε κάτι ανώτερο, αισθανόμενος φόβο για το άγνωστο που ακολουθεί μετά θάνατον.

Γι' αυτόν το λόγο, μόνο οι πιστοί χριστιανοί είναι δυνατόν να δουν διαφορετικά τον θάνατο, βασιζόμενοι στη γενναιότητα που υπέδειξε ο μεγάλος αριθμός των μαρτύρων του Κυρίου. Ειδική μνεία αποδίδεται μάλιστα στους μάρτυρες, Ιγνάτιο και Πολύκαρπο. Οι δύο αυτές σημαντικές μορφές της Εκκλησίας συνδεόταν με βαθιά φιλία, καθώς αμφότεροι είχαν μαθητεύσει κοντά στον Ευαγγελιστή Ιωάννη. Ιδιαίτερη συγκίνηση προκαλεί, βέβαια, το γεγονός ότι όταν ο πρώτος είχε συλληφθεί και οδηγηθεί στη Ρώμη για να μαρτυρήσει, ο Άγιος Πολύκαρπος είχε καταβάλει τεράστιες προσπάθειες ώστε να τον απελευθερώσει, με μια μάλιστα σχετική επιστολή του προς τους χριστιανούς των Φιλίππων της Μακεδονίας να διασώζεται. Σε αυτήν, λοιπόν, τους επαινεί για τη φιλοξενία και την αγάπη που υπέδειξαν προς τον φίλο του, όταν εκείνος είχε περάσει δέσμιος από την πόλη τους (Μαυροκορδάτος 2017, 223). Τέτοιου είδους πράξεις αποτελούν σύμφωνα με τον Έλληνα λόγιο την ουσία της θρησκευτικής λατρείας και αγάπης προς τον συνάνθρωπο, μιας και αναδεικνύουν με τον πλέον εμφανέστερο τρόπο το μεγαλείο της χριστιανοσύνης. Βλέποντας, τέλος, τα όσα προανέφερε κοινοποιεί στους ακροατές πως αποστρέφεται τον φθόνο που μπορεί να κρύβουν τα λόγια κάποιου, όπως επίσης και την λανθάνουσα ευσέβεια. Για του λόγου το αληθές, ο ομιλητής αναφέρει πως λέει τα πράγματα ως έχουν, ακόμα και στους φίλους του, διατηρώντας έτσι την ακεραιότητα της γνώμης του.

Έπειτα από αυτή την «παρένθεση» που ως στόχο έχει να διαχωρίσει ο Έλληνας τα προσωπικά θρησκευτικά και μη πιστεύω του από αυτά που εκφράζουν οι συγγραφείς μέσα από τα έργα που μελετά, με αφορμή τον *Φαίδωνα* του Πλάτωνα, περνά στην αναφορά άλλων έργων του προαναφερθέντα συγγραφέα. Τα έργα αυτά δεν είναι άλλα από την *Πολιτεία* και τους *Νόμους*, για τα οποία κάνει αρχικά λόγο στα ιδιαίτερος ελκυστικά γνωρίσματα, που κατά τον ίδιο παρουσιάζουν. Πιο αναλυτικά, αυτά είναι το καλαίσθητο ύφος, η βαρύτητα της σκέψης που αναδεικνύουν αλλά και η «προς Όμηρον επιδέξιον του φιλοσόφου μίμησιν, καίτοι γε ερίω στέψαντος και αποπέμψαντος αυτόν της πολιτείας» (Μαυροκορδάτος 2017, 118-119). Αυτό που υπονοεί ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος με το τελευταίο είναι πως ο Πλάτωνας στην *Πολιτεία* του θεωρεί ως ιδανικό το μέρος εκείνο, που είναι απαλλαγμένο από τα αίσχη των πράξεων των θεών της αρχαίας Ελλάδας. Στρέφεται, έτσι, εναντίον του Ομήρου λόγω των θεομαχιών που κατασκεύασε, έστω και αλληγορικά, καθώς θεωρεί πως είναι πράξεις απαράδεκτες που διαφθείρουν τους νέους. Αν και αναφέρει, λοιπόν, πως μπορούμε να τον επαινούμε για πληθώρα πραγμάτων, θα πρέπει να τον ψέξουμε πέρα

από τα παραπάνω και για την αποστολή του ονείρου του Αγαμέμνονα από τον Δία (Πλάτων, *Πολιτεία*, 398α). Θα μπορούσαμε, επομένως, να πούμε ότι προβληματίζει το γεγονός πως αν και η άποψή του για τον σπουδαίο ραψωδό είναι εν μέρει αρνητική, τρόπον τινά ακολουθεί το πρότυπο του.

Μια ακόμη παρατήρηση στην οποία προβαίνει ο Έλληνας λόγιος, είναι ότι έχει εντοπίσει νόμους που βρίθουν δεισιδαιμονιών και έλλειψης σεβασμού. Έχοντας βέβαια, καταλήξει σε αυτό το πόρισμα, αισθάνεται ικανοποιημένος από το γεγονός ότι στην σύγχρονη τότε εποχή δεν έλειπαν οι βασιλείες και οι πολιτείες που έκαναν χρήση αριθμού νόμων που είχαν εισαχθεί από τον Πλάτωνα σε κάποιο εκ των έργων του.

Αφού κλείνει με ένα θετικό συμπέρασμα τα σχετικά με τον αρχαίο Έλληνα φιλόσοφο, ο ικανότατος ομιλητής εκφέρει κατόπιν την άποψή του για τη φιλοσοφία του Αριστοτέλη. Κοινοποιώντας, πρωτίστως, πως ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την συγκεκριμένη φιλοσοφία όταν ήταν νεότερος, φανερώνει πως πλέον προτιμά να ασχολείται με συγκεκριμένες κατηγορίες του έργου του, όπως είναι τα ηθικά, τα ρητορικά και ειδικότερα τα περί παθών. Με την αναφορά σε αυτές, ο συγγραφέας περνάει ακολούθως σε μια σημαντική δήλωση. Έως την στιγμή εκείνη του λόγου του έχει επισημάνει αποκλειστικά έργα αρχαίων συγγραφέων, πράγμα που αλλάζει καθώς γνωστοποιεί πως όχι μόνο θαυμάζει αλλά και δεν παύει να επαινεί τους νεότερους συγγραφείς για όσα έχουν κατορθώσει. Βλέπουμε, λοιπόν, να γίνεται κατά μία έννοια αντιπαράθεση μεταξύ των Αρχαίων και των Νεότερων, σύμφωνα με την αντίστοιχη διαμάχη που είχε ξεσπάσει την εποχή εκείνη. Αφού, έχει λοιπόν προηγηθεί η σχετική παράθεση για τους αρχαίους μένει να δούμε με ποια πλευρά θα σταθεί εν τέλει ο Έλληνας και συνεπώς ο άνθρωπος που συνέγραψε το κείμενο αυτό, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος. Ούτως ή άλλως, πάντως, λαμβάνουμε μέσα από το χωρίο αυτό ζωτικής σημασίας πληροφορίες για το πολιτισμικό υπόβαθρο της εποχής.

Φυσικά, οι λόγοι για τους οποίους έχει καλλιεργήσει αυτά τα ευνοϊκά αισθήματα για τους Νεότερους είναι οι καινοτομίες που κατάφεραν να εισαγάγουν στη λογοτεχνία, αλλά και γενικότερα στην λογισύνη και τα κείμενα των φιλοσόφων, όπως είναι η διείδυση στα «ενδόμυχα της φύσης» και η παρατήρηση ως μέρος της επιστημονικής πορείας για την εξαγωγή ποικίλων σπουδαίων ανακαλύψεων σε όλους τους τομείς της γνώσης. Συνεχίζοντας, εκφέρει μάλιστα την άποψη ότι κάποιες από τις ανακαλύψεις που πραγματοποιήθηκαν θα μπορούσαν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες, τις «όχι λιγότερο αληθινές» και τις «μη αναμενόμενες» (Μαυροκορδάτος

2017, 120-121). Διαφαίνεται εδώ πως αν και πλατωνιστής όσον αφορά θέματα φιλολογικής αισθητικής, ο Μαυροκορδάτος δεν ασπαζόταν και σε αυτά της φιλοσοφίας τις ίδιες αντιλήψεις με τον Πλάτωνα. Κατά τον Bouchard, το σενάριο που μοιάζει ως το πιο πιθανό είναι το να ήταν ο συγγραφέας μάλλον οπαδός της εκλεκτικής φιλοσοφίας, δεδομένου ότι «η μεταφυσική του είναι χριστιανική, η φυσική του είναι της εποχής του, η ηθική του είναι αριστοτελική και σύγχρονη, η λογική του είναι αριστοτελική και τελικά η πολιτική του είναι πλατωνική» (Μαυροκορδάτος 2017, 223).

Τα προαναφερθέντα αποτυπώνουν τη σοφοκρατία, που ωθεί τον λόγιο στο να φτάσει στο σημείο να εκφέρει την άποψη πως αν ο Αριστοτέλης επέστρεφε στη ζωή και παραδεχόταν μάλιστα την ήττα του στη φυσική και στα περί τα ήθη και τους χαρακτήρες, θα γινόταν με μεγάλη χαρά μαθητής των συγχρόνων, όπως εκτίθεται από τη Frühaufklärung. Δίχως αμφιβολία η γνώμη αυτή του Νικολάου Μαυροκορδάτου για τον Αριστοτέλη είναι ιδιαιτέρως τολμηρή, οπότε δικαίως είχε ως αποτέλεσμα να στραφεί η προσοχή πολλών επάνω του φέρνοντας αντιδράσεις. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα, το οποίο εντοπίζει ο Bouchard, όσον αφορά έναν αναγνώστη του δέκατου όγδοου αιώνα που είχε γράψει στο περιθώριο ενός χειρόγραφου του κειμένου ένα αρνητικά φορτισμένο σχόλιο για τον γράφοντα, πάνω στο οποίο συμφώνησε μάλιστα και κάποιος άλλος αναγνώστης της ίδιας περιόδου. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει πως η άποψη αυτή του Νικολάου αποτελούσε εξαίρεση του κανόνα, αλλά ότι υπήρχε και αντίλογος (Μαυροκορδάτος 2017, 223)².

Ακριβώς, όμως, την στιγμή που θα μπορούσαμε να πούμε με βεβαιότητα πως ο Έλληνας λόγιος, και κατά συνέπεια ο συγγραφέας, τάσσονται υπέρ των Νεότερων στην γνωστή διαμάχη, έρχεται στη συνέχεια να διατυπώσει το σημείο εκείνο με το οποίο διαφωνεί μαζί τους. Αυτό σχετίζεται με τον φαινομενικό πόλεμο που έχουν κηρύξει οι Νεότεροι με την «κοινή μητέρα όλων», την φύση, πραγματοποιώντας έρευνες αναφορικά με τον τρόπο κίνησής της γης, βασιζόμενοι σε αμφιλεγόμενα επιχειρήματα. Πέρα, βέβαια, από αυτό κατακρίνει και τον τρόπο με τον οποίο αυτοί στρέφονται κατά κάθε είδους ανθρώπινων πράξεων και κυρίως αυτών των πολιτικών ανδρών. Εκτός όμως από τους άνδρες καταφέρεται εξίσου και εναντίον του

² Όπως παρατηρεί ο Bouchard, περί το 1745, ο Νικόλαος Ζερζούλης διατυπώνει άποψη που συμφωνεί με αυτή του Νικολάου Μαυροκορδάτου.

Βλ. Λ. Μπενάκης, «Από την ιστορία του μεταβυζαντινού αριστοτελισμού στον ελληνικό χώρο – Αμφισβήτηση και υπεράσπιση του φιλοσόφου στον 18^ο αιώνα. Νικόλαος Ζερζούλης – Δωρόθεος Λέσβιος», *Φιλοσοφία* 7 (1977), 430.

γυναικείου φύλου, υιοθετώντας μια υποτιμητική στάση απέναντί του, μειώνοντάς το. Με το επιχείρημα αυτό, ο Μαυροκορδάτος μοιάζει να στοχεύει σε ηθικολόγους, όπως ο La Bruyère και ο La Rochefoucauld, και κατά των απόψεων που αυτοί είχαν διατυπώσει (Μαυροκορδάτος 2017, 223).

Αμέσως μετά, το προαναφερθέν συμπέρασμα επαληθεύεται με τον Μαυροκορδάτο να επιτίθεται εκ νέου, δια στόματος του Έλληνα λογίου, κατά του La Rochefoucauld. Αν και δεν τον ονοματίζει δεν είναι δύσκολο να συμπεράνουμε το πρόσωπο για το οποίο κάνει λόγο, καθώς μιλά για τον Γάλλο συγγραφέα και μέχρι πρότινος ανώνυμο εκδότη και συντάκτη των *Ηθικών Αξιωμάτων* (*Réflexions ou sentences et maximes morales*). Γνωρίζουμε πως το συγκεκριμένο έργο, μεταξύ 1664 και 1714 είχε παρουσιάσει έντεκα εκδόσεις, από τις οποίες μία ήταν παράνομη και δύο δεν προέρχονταν από το πρωτότυπο, με όλες τους ωστόσο να έχουν εκδοθεί ανώνυμα. Η πρώτη έκδοση που φαίνεται να έφερε το όνομα του συγγραφέα είναι αυτή του 1778, ενώ η επιλογή των αξιωμάτων που σχολιάζει ο συγγραφέας αποδεικνύει πως είχε γνώση αυτής του 1693. Κοινοποιεί, λοιπόν, πως ένας από τους φίλους του ανταγωνιζόμενος το εξέχον μέλος της ομάδας στο νεότερο, προθυμοποιήθηκε να ερμηνεύσει επιδεικνύοντας περισσότερη επιείκεια στη συμπεριφορά των ανθρώπων. Κατά αυτό τον τρόπο, παίρνοντας την αντίθετη από αυτόν κατεύθυνση, ονομάζει το πόνημά του «σωστή ερμηνεία των απορρήτων που υπάρχουν στα βάθη της ψυχής», ενώ ο ομιλητής γνωστοποιεί πως θα ανακοινώσει στη συνέχεια μερικές από τις σκέψεις του αυτές, που πιστεύει πως θα φανούν λογικές στους ακροατές του.

Επιπλέον, αναφέρει πως μελετά, τα *Πολιτικά* του για να περιηγηθεί στις παλαιές πολιτείες που υπάρχουν εκεί. Καταδικάζει, βέβαια την ίδια στιγμή, τον Μακιαβέλλι επειδή δεν ακολούθησε τα όσα προστάζει ο Αριστοτέλης στο έργο του και αντ' αυτού έφερε ακόμα μεγαλύτερα κακά (Πίσσης 2021, 251-252). Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, δέκα περίπου χρόνια μετά την συγγραφή των *Φιλοθέου Παρέργων*, θα σχολιάσει αρνητικά και τους τρεις τόμους των *Opere* του Μακιαβέλλι, γεγονός που καταδεικνύει με τον πλέον απόλυτο τρόπο τα αισθήματα και τη γνώμη που ασπαζόταν ο ίδιος για τον συγκεκριμένο συγγραφέα και τις ιδέες του (Μαυροκορδάτος 2017, 223).

Προχωρά, ύστερα, στον Δημοσθένη αναφέροντας πως επιδίδεται συχνά στην ανάγνωση των λόγων του, τους οποίους και εξαίρει για την ποιότητά τους (Μαυροκορδάτος 2017, 120-121). Ωστόσο, παρά τον έπαινο προς τον σπουδαίο

ρήτορα της αρχαιότητας, η σύγκριση στην οποία προβαίνει αμέσως μετά μεταξύ αυτού και του Κικέρωνα, βγάζει τον τελευταίο νικητή της αναμέτρησης. Η σύγκριση ανάμεσα στους δύο συγγραφείς απορρέει από την πραγματεία *Περί ύψους* του Λογγίνου. Αντίθετα πάντως με τον Νικόλαο που προτιμά τον Κικέρωνα, ο Φενελόν επιλέγει τον Δημοσθένη, όπως παραδίδεται στην επιστολή του *Lettre à l'Académie* (Μαυροκορδάτος 2017, 223). Καταλήγει, λοιπόν, με δηκτικό τρόπο στο ότι ο Δημοσθένης προηγείται μόνο χρονικά του Κικέρωνα, για να υποδείξει μάλιστα την ανωτερότητα του κάνει παράθεση των λεγόμενων του ίδιου Λογγίνου στο *Περί ύψους*.

Ο θαυμασμός του για τον Κικέρωνα φτάνει στο αποκορύφωμά του με τον λόγο να πλέκει πραγματικά το εγκώμιο του Ρωμαίου συγγραφέα, κάνοντας πλήρη αναφορά σε όλα εκείνα τα στοιχεία, που περιέχουν οι λόγοι του και κάνουν την πένα του να ξεχωρίζει. Μολονότι, όμως, θεωρεί ότι η γραφή του είναι αξιέπαινη και αντιπροσωπευτική της εικόνας του ρωμαϊκού κόσμου, δεν διστάζει να φέρει στο φως και τις πτυχές εκείνες του χαρακτήρα του, οι οποίες αποτυπώνονται στα έργα και τον βρίσκουν σε κάθε περίπτωση αντίθετο. Πρόκειται το δίχως άλλο για έναν άνθρωπο που έχει πλήρη επίγνωση όλων των πλευρών των συγγραφέων, που μελετά και δεν τυφλώνεται μπροστά στη συμπάθεια που μπορεί να τρέφει για κάποιον, καθώς όπως βλέπουμε ακόμα και για τους πιο αγαπημένους του, μπορεί να ξεχωρίσει αρνητικά δεδομένα.

Αφήνοντας πίσω του το τι είναι λατινική παραγωγή, ο Έλληνας περνά ξανά στους συγγραφείς των οποίων τα έργα θεωρεί διαχρονικά. Αυτοί φυσικά δεν είναι άλλοι από τους Όμηρο, Πίνδαρο, Ηρόδοτο, Θουκυδίδη, Ευριπίδη και Ξενοφώντα (Μαυροκορδάτος 2017, 122-123). Στο σημείο αυτό κάνοντας επίκληση στην αυθεντία του Λογγίνου, όπως αποτυπώνεται στο προαναφερθέν έργο του, υπογραμμίζει την διάνοια που χαρακτήριζε συγκεκριμένους συγγραφείς της αρχαιότητας. Εν συνεχεία, ο Έλληνας λόγιος εναποθέτει όλους τους λόγους, για τους οποίους το ενδιαφέρον του κεντρίζεται έντονα από τις βιογραφίες των σημαντικών προσωπικοτήτων. Γίνεται, λοιπόν, πιο συγκεκριμένος αναφέροντας πως διαβάζει με ευχαρίστηση τους βίους που έχουν συγγράψει ο Διογένης Λαέρτιος, ο Κορνήλιος Νέπως και ο Πλούταρχος. Παρατηρεί, μάλιστα, πως οι βίοι των αρχαίων φιλοσόφων φανερώνουν κάποιες φορές πτυχές που ανανεώνουν τον σεβασμό του και κάποιο σημαντικό πρόσωπο, ενώ πάλι άλλες τον απογοητεύουν, απομυθοποιώντας την εικόνα που είχε σχηματίσει για αυτά, γνώμη με την οποία συντάσσεται και ο Φενελόν.

Ειδικότερα, εξάγει το προκλητικό συμπέρασμα, ότι κάποια από τα όσα έχουν ειπωθεί από τους αρχαίους είναι υποδεέστερα συγκριτικά με αυτά Αράβων και των Οθωμανών, που έχουν αποδειχθεί ιδιαίτερα εύστοχα. Όπως παραδίδεται από πηγές, που εντοπίζει ο Bouchard, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος χρησιμοποιούσε αραβικές παροιμίες και γνωμικά. Πιο συγκεκριμένα, σε επιστολή του γραμμένη στις 10 Μαΐου του 1724, προς τον J. Le Clerc κάνει χρήση μίας τέτοιας παροιμίας (Μαυροκορδάτος 2017, 224). Έπειτα, διαπιστώνεται πως θα έπρεπε ο Λαέρτιος να είχε γράψει τις βιογραφίες των αρχαίων φιλοσόφων με τον ίδιο λεπτομερή τρόπο, που έπραξε για αυτόν του Επικούρου λόγω της συμπάθειας που έτρεφε προς το πρόσωπό του. Παρά την παρατήρηση που κάνει βέβαια προηγουμένως, ο διανοούμενος αμέσως μετά συγχαίρει τον συγγραφέα αυτόν για τα ονόματα και τους τίτλους των βιβλίων, που είναι γνωστά χάρη στο γεγονός ότι κατάφερε να τα διασώσει στο χρόνο. Επιβεβαιώνεται, λοιπόν, ότι ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος είναι σε θέση να προβεί σε μια όσο το δυνατόν αντικειμενική θέαση των πραγμάτων, καθώς όπως έκανε και πρωτύτερα έτσι και εδώ, φαίνεται να αντιλαμβάνεται τα πλεονεκτήματα ενός συγγραφέα και ενός κειμένου με τον ίδιο τρόπο, που είναι ικανός να εντοπίσει και τα μειονεκτήματά τους.

Κλείνοντας, κοινοποιεί τη θλίψη του για το γεγονός ότι υψίστης σημασίας κείμενα έχουν χαθεί στο πέρασμα του χρόνου. Στο εγκιβωτισμένο αυτό δοκίμιο εκφράζει, ακόμη, την πεποίθησή ότι οι νεότεροι θα γείρουν την πλάστιγγα υπέρ τους με την πνευματική παραγωγή στην οποία θα επιδοθούν και έχοντας την πικρία για τα όσα δεν κατόρθωσαν ποτέ να φτάσουν σε αυτούς, θα επιδείξουν μέγα ζήλο στο να διαφοροποιήσουν την υπάρχουσα κατάσταση. Έχοντας λοιπόν εκφράσει τις απόψεις του για τους *Βίους* του Λαέρτιου, περνάει τώρα στην ανάλυση αυτών του Κορνηλίου Νέπωτος (Μαυροκορδάτος 2017, 124-125).

Αναφορικά με τους *Βίους* αυτού, πέφτει στην αντίληψή του το πόσο ευμετάβλητη είναι η τύχη των ισχυρών ανδρών, η αχαριστία που διακρίνει τις πολιτείες και το συνήθως τραγικό τέλος που έχουν άνθρωποι σε θέσεις εξουσίας. Για άλλη μια φορά, όπως προηγουμένως με τον Διογένη Λαέρτιο, έτσι και τώρα με τον Νέπωτα, κάνει ευδιάκριτη την συμπάθεια που φαίνεται να είχε ο γράφωντας προς πρόσωπο του Αττικού. Συνάμα, εκθέτει την γνώμη πως αν και οι βίοι των υπόλοιπων ανδρών με τους οποίους καταπιάνεται, εμπεριείχαν τις περιγραφές που διέθετε αυτός του Αττικού θα αποκόμιζαν τα μεγαλύτερα κέρδη. Όσον αφορά, τέλος, αυτούς του Πλούταρχου οι *Βίοι* του είναι μεν πληρέστεροι και εκτενέστεροι, δεν εμβαθύνουν

όμως στις πτυχές της ανθρώπινης ψυχής, όπως έχει παρατηρηθεί από τους δεινότερους των αναγλωστών.

Ολοκληρώνοντας και την αναφορά του στους *Βίους*, αναφέρει έναν σύγχρονο συγγραφέα, του οποίου τα βιβλία διαβάσει. Ο συγγραφέας αυτός δεν είναι άλλος από τον Francis Bacon, τον οποίο και ραίνει με πλήθος επαινετικών λόγων μεταξύ άλλων για την ικανότητα του ως συγγραφέα, την οξύνοια, την ευρυμάθεια, και τον χαρακτηριστικό του τρόπου να προσεγγίζει τα διάφορα θέματα. Κατά την κοινή του πρακτική, ο Έλληνας μεταφέρει και την αντίθετη άποψη που υπάρχει για τον Bacon (Πεχλιβάνος, 2021, 235). Έτσι, μολονότι, ο ίδιος μετά βεβαιότητας δεν την ενστερνίζεται, φαίνεται να μη λείπουν οι άνθρωποι εκείνοι που, καταλαμβανόμενοι από ζήλια, θεωρούν πως τα έργα του αποτελούν ένα συνδυασμό λεγομένων τρίτων που ειπώθηκαν τόσο παλαιότερα, όσο και εκείνη την εποχή. Έχουν, ακόμη, την πεποίθηση ότι τα έχει χειριστεί με τέτοιο επιδέξιο τρόπο, που να μοιάζουν με αριστουργήματα και συνεπώς ο ίδιος να κερδίζει μεγάλη φήμη ως συγγραφέας.

Κατόπιν, κάνει αναφορά σε αρκετές από τις κατηγορίες που του προσάπτουν οι επικριτές του, με πιο χαρακτηριστική αυτή, σύμφωνα με την οποία οι παρατηρήσεις του είναι ασαφείς και μη επιστημονικά αποδεδειγμένες. Τίθεται, συμπληρωματικά από τον Bouchard, ως παράδειγμα ο Διοσκουρίδης, γιατρός καταγόμενος από την Κιλικία, που είχε συγγράψει μια φαρμακοποιία με τίτλο *Περί ύλης ιατρικής*, στην οποία οι ορθές παρατηρήσεις του αναμειγνύονταν με προλήψεις και συνταγές αμφίβολου ποιότητας (Μαυροκορδάτος 2017, 224). Για να εξουδετερώσει τις αντιλήψεις αυτές που διαδίδονται από τους αρνητές του Bacon, ο Μαυροκορδάτος μέσω του ήρωά του αναφέρει πως ένα εντελώς ασήμαντο μέρος των ιδιοτήτων που αναφέρονται στο παραπάνω έργο επαληθεύονται κατά τη χρήση τους. Το ίδιο, επομένως, μπορεί να συμβεί και όταν πειραματιστεί κανείς με αυτά που αναφέρει ο γεμάτος σοφία φιλόσοφος (Μαυροκορδάτος 2017, 126-127).

Ως αντιπαραβολή στο προαναφερθέν υποστηρίζουν ότι η αρχή των πραγμάτων οφείλει να ακολουθεί μια ομαλή πορεία. Αποσκοπώντας στο να στηρίξει το επιχείρημα αυτό, δίνει το παράδειγμα της φύσης η οποία έχει την δική της πορεία και δεν λειτουργεί υπό εξαναγκασμό. Ως εξαναγκασμό ορίζεται τη βίαιη ένωση της φύσης με τον Ήφαιστο, ο οποίος και αντιπροσωπεύει τη φλόγα των χημικών πειραμάτων, από την οποία προκύπτουν πάντα άσχημα αποτελέσματα, όπως παραδίδει ο Bouchard. Κλείνει τον λόγο του, με το αισιόδοξο γεγονός της τάσης που επιδεικνύει η φύση να «γιατρεύεται», όταν παύει να της ασκείται πίεση, κατά τους

δικούς της νόμους, το οποίο αποτελεί αναμφίβολα ένα θαυμαστό γεγονός (Μαυροκορδάτος 2017, 224).

Έτσι λοιπόν, έχοντας επιδοθεί μέσα σε αυτό το εγκιβωτισμένο δοκίμιο σε ένα κρεσέντο επίδειξης των γνώσεων και των απόψεών του πάνω σε θέματα, βιβλία και συγγραφείς που απασχολούσαν τόσο την εποχή που λαμβάνει χώρα και προβάλλεται στο έργο αλλά και παλαιότερα, καταλήγει σε σημαντικά ευρήματα αναφορικά με τα λογοτεχνικά πράγματα. Παρ' όλα αυτά, δεν μένει μόνο σε όσα έχει ήδη πει, αλλά υποδεικνύει στο ακροατήριό του και ένα σχέδιασμα των ηθικών και πολιτικών σκέψεων, που είχε καταγράψει καθώς μελετούσε μερικούς από τους βίους των ενδόξων ανδρών, όπως ανέφερε πιο πάνω. Οι σκέψεις του αυτές ήταν σαφέστατα οι σημειώσεις και τα σχόλια που συνήθιζαν να προσθέτουν στα περιεχόμενα των αρχαίων κειμένων οι λόγιοι της εποχής -τακτική για την οποία γίνεται αναφορά και πιο πάνω (Μαυροκορδάτος 2017, 224). Δηλώνοντας πως έχει ως έμπνευση τις αξιόλογες περιγραφές στις οποίες προέβαινε ο Bacon, επέλεξε να μεταγράψει τους βίους των σοφών Θαλή και Σόλωνα, που συγγράφηκαν από τον Διογένη Λαέρτιο, με στόχο να τις υποβάλει προς κρίση των φιλολόγων εκείνο το διάστημα.

Με το που ξεκινά τις ηθικές και πολιτικές αποσημειώσεις του σχετικά με τη ζωή του σοφού Θαλή, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος φαίνεται να απλοποιεί τη μέθοδο της ιστορικής κριτικής που χρησιμοποίησε σε αρχαία κείμενα με πολλές παραλλαγές, μοιάζοντας ως προς τη μέθοδο του αυτή με τον Pierre Bayle (Μαυροκορδάτος 2017, 224). Εν συνεχεία, τονίζεται ο υψίστης σημασίας ρόλος που παίζει η εξέταση της αλήθειας από κάθε πλευρά, δεδομένου ότι κάποια σημεία είναι πιθανό να έχουν αλλοιωθεί είτε με το πέρασμα του χρόνου, είτε από στόμα σε στόμα. Αυτό που είναι άλλωστε το πιο σημαντικό είναι η μετάδοση των όσων έχουν συμβεί, έτσι ακριβώς όπως συνέβησαν, στις επόμενες γενιές (Μαυροκορδάτος 2017, 128-129). Για αυτό, λοιπόν, τον λόγο θα πρέπει η καταγραφή των γεγονότων να διακρίνεται από ακρίβεια, αξιοπιστία και την αντικειμενική κρίση του γράφοντα.

Ξεκινώντας τα σχετικά με την ζωή του Θαλή, ο συγγραφέας κάνει αρχικά γνωστή την γενιά από την οποία αυτός κατάγεται, δίνοντας έμφαση στην σχέση μεταξύ καταγωγής και ήθους. Με την παρακάτω αναφορά για το ότι μεταξύ μιας περιορισμένης ζωής στον γενέθλιο τόπο είναι το πλέον προτιμότερο να ζήσει κανείς σε μία αλλοδαπή χώρα, φαίνεται να υπάρχει ταύτιση μεταξύ του Νικολάου και του Θαλή. Όπως θα γίνει έκδηλο και μετέπειτα, οι δύο αυτοί άνθρωποι παρουσιάζουν αρκετά κοινά σημεία. Όσον αφορά, βέβαια, την θεματική του σπουδαίου ανθρώπου

που δρα σε ξένη χώρα, γνωρίζουμε πως πρόκειται για κοινό τόπο που επαναλαμβάνεται σε ποικίλα κείμενα (Μαυροκορδάτος 2017, 224).

Ύστερα, ορμώμενος από την πολιτογράφηση του Θαλή από τη Φοινίκη στην Μίλητο χάρη στην πολιτική φρόνηση αλλά και τη μόρφωση που διέθετε, δίνει τα παραδείγματα δύο πολιτειών θέλοντας να θίξει τη στάση των κρατούντων. Στη μεν ρωμαϊκή, λοιπόν, ένας αξιόλογος άνδρας μπορούσε να ανέλθει στην εξουσία -παρότι ξένος- εφόσον πληρούσε τα απαραίτητα προσόντα και σεβόταν τους νόμους, κατά το πρότυπο της Μιλήτου, ενώ το ίδιο φαινομενικά συνέβαινε και στη βενετική πολιτεία. Ωστόσο, δεν λείπουν και εκείνοι που θέλουν να αποφευχθεί η είσοδος των μη ιθαγενών στην πολιτική και τη δημόσια διοίκηση, θεωρώντας πως η κίνηση αυτή είναι ικανή να προκαλέσει έκρηξη εξεγέρσεων. Ο συγγραφέας, αν και αντίθετος στην άποψη των τελευταίων, είναι σε θέση να διακρίνει τον πιθανό κίνδυνο που μπορεί να προκύψει σε μια τέτοια περίπτωση. Η άποψή του, όμως, έγκειται στο ότι κάτι τέτοιο είναι δυνατόν να συμβεί μόνο σε περίπτωση που δοθεί σε κάποιον ξένο η ανώτατη των εξουσιών, αξίωμα το οποίο φαίνεται να θεωρεί απαράδεκτο να αποδοθεί σε έναν ετερόχθονα.

Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, όπως και αυτό το χωρίο περιλαμβάνει δεδομένα που αντιστοιχούν στη ζωή του Νικολάου. Όπως είναι πρωτίστως γνωστό, ως συγγραφέας κατείχε μια διόλου ευκαταφρόνητη θέση στο πλευρό του σουλτάνου και έχαιρε της εκτίμησης αυτού, όπως και ο πατέρας του πριν από αυτόν. Παρ' όλα αυτά ως Έλληνας ήξερε τα όρια τα οποία δεν μπορούσε -και ίσως και να μην ήθελε- να ξεπεράσει στην αναρρίχηση της εξουσίας. Θα μπορούσε, βέβαια, να λεχθεί πως ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος έφτασε στο υψηλότερο σημείο που θα μπορούσε κάποιος Οθωμανός υπήκοος ξένης καταγωγής να φτάσει, δεδομένου ότι έγινε ηγέτης των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Αυτό, ωστόσο, δεν σήμαινε πως είχε την πλήρη εξουσία στα χέρια του, μιας και όφειλε σε κάθε περίπτωση να λογοδοτεί στο σουλτάνο, ο οποίος ήταν εκείνος που τον όριζε ή τον έπαυε κατά το δοκούν από τα καθήκοντά του.

Κατόπιν, γίνεται λόγος και στην αργή πρόοδο της παιδείας και τον σεβασμό προς τον Θεό, που οφείλει κανείς να διατηρεί εάν επιθυμεί για να θεωρείται ευγενής. Ειδικότερα, σχετικά με το τι πίστευε ο Θαλής, δηλώνεται πως αναγνώριζε έναν «αγέννητο θεό». Με το συγκεκριμένο κάνει δίχως αμφιβολία παραπομπή στον Χριστό, δεδομένου ότι δεν είχε περπατήσει ακόμη στη γη στα χρόνια του. Αυτό βέβαια δεν φαίνεται να εμπόδιζε, μεταξύ άλλων, και τον Θαλή από το να πιστεύει σε

αυτόν έστω και με μια πιο αόριστη έννοια. Θα μπορούσαμε, επομένως, να πούμε πως ο Μαυροκορδάτος και ο Θαλής έχουν κατά κάποιον τρόπο ακόμη ένα κοινό μεταξύ τους στοιχείο, το θρησκευτικό αίσθημα.

Όσον αφορά, από την άλλη, τα αντικείμενα με τα οποία ασχολήθηκε κατά τη διάρκεια της ζωής του ο Θαλής, εκτός από την πολιτική φαίνεται να τον ενδιέφερε και η μελέτη της φύσης. Η παρατήρηση αυτή, φυσικά υπόκειται στο ότι ο σοφός αυτός ο άντρας στράφηκε μάλλον προς τη φιλοσοφία όταν απέτυχε στην πολιτική. Το γεγονός αυτό γεννά την σκέψη ότι κάπως έτσι είχαν τα πράγματα και για τον Νικόλαο. Η ενασχόληση του, άλλωστε, με το συγκεκριμένο έργο ξεκίνησε το διάστημα κατά το οποίο ήταν έγκλειστος, έχοντας φυλακιστεί από τους Αυστριακούς. Την περίοδο αυτή, λοιπόν, έχοντας απωλέσει τη θέση που ως τότε κατείχε στην ηγεσία των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, κατέστη δυνατόν να ασχοληθεί και με άλλου είδους θέματα πέραν των αρμοδιοτήτων που συνόδευαν τον τίτλο του ηγεμόνα (Μαυροκορδάτος 2017, 224).

Αφού κάνει λόγο στις πιθανές αιτίες που τον οδήγησαν να αναμιχθεί με τα πολιτικά πράγματα, τα οποία όμως κατέληξαν να είναι επικίνδυνα για αυτόν, κάτι που ισχύει και για τον φυλακισμένο συγγραφέα, συμπεραίνει ότι αποτέλεσε πρότυπο για όσους οι συνθήκες οδηγούν στο να ζήσουν σε διαφορετική από την πατρογονική τους γη, λόγω της στάσης ζωής που κράτησε. Στη συνέχεια, προχωρά σε συμφωνία με τον συγγραφέα του βίου του Θαλή, Λαέρτιο, ο οποίος και θεωρούσε τον αρχαίο Έλληνα φιλόσοφο εξαιρετικό πολιτικό. Με την αναφορά σε μια απόφαση που κλήθηκε να λάβει κατά την πολιτική του καριέρα να ακολουθεί και να επιβεβαιώνει αυτό τον ισχυρισμό. Η θετική εντύπωση που φαίνεται να έχει ο Έλληνας λόγιος για τον Θαλή δεν κλονίζεται ούτε από το γεγονός ότι επέλεξε τον δρόμο της αγαμίας και της ατεκνίας, ώστε να αφιερωθεί δίχως περισπασμούς στο έργο του για την πόλη. Στην πίεση μάλιστα που λάμβανε από γύρω του -κυρίως από τη μητέρα του- για να αλλάξει πορεία ζωής και να δημιουργήσει οικογένεια, ο ίδιος ξέφευγε τεχνηέντως απαντώντας πως δεν είχε έρθει ακόμα το πλήρωμα του χρόνου (Μαυροκορδάτος 2017, 134-135).

Παρ' όλα αυτά, ο Θαλής αποφάσισε να αναλάβει την ευθύνη για το γιο της αδελφής του, όταν χρειάστηκε. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει τη σημασία που αυτός έδινε στην οικογενειακή υποστήριξη και στη φροντίδα των συγγενών, ακόμα και αν αυτό σήμαινε ότι έπρεπε τελικά να μοιράσει το χρόνο του ανάμεσα στις φιλοσοφικές του αναζητήσεις και τα οικογενειακά του καθήκοντα. Αναλαμβάνοντας την ανατροφή του παιδιού, επεδίωξε να το εκπαιδεύσει και να το καθοδηγήσει σύμφωνα με τις

φιλοσοφικές του αρχές, διδάσκοντάς του τη σημασία της αρετής, της σοφίας και της μετριοπάθειας. Αυτή η παιδαγωγική προσέγγιση υπογραμμίζει την αντίληψη του Θαλή, πως η αρετή και η γνώση πρέπει να μεταδίδονται και να διαφυλάσσονται μέσω της εκπαίδευσης της επόμενης γενιάς. Σε τελική ανάλυση, αυτή η πράξη υποδεικνύει πως ο Θαλής δεν ήταν μόνο ένας θεωρητικός φιλόσοφος, αλλά και ένας άνθρωπος με βαθιά ανθρωπιστικά αισθήματα, που έθεσε την αγάπη και την ηθική υποχρέωση πάνω από τις προσωπικές του φιλοδοξίες και την απομόνωση της φιλοσοφικής τους ζωής, γεγονός για το οποίο εισπράττει αδιαμφισβήτητα τον σεβασμό του Μαυροκορδάτου (Μαυροκορδάτος 2017 134-137).

Έπειτα, ο Μαυροκορδάτος αναφέρεται σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ο Θαλής χρησιμοποίησε τις γνώσεις του για να βοηθήσει την κοινότητα, όπως όταν προέβλεψε μια καλή σοδειά και φρόντισε να διασφαλιστεί ότι οι πόροι θα χρησιμοποιούνταν προς όφελος όλων. Αυτό δείχνει ότι ενώ Θαλής απέφευγε την ενεργό πολιτική, χρησιμοποιούσε τη σοφία του για να προσφέρει πρακτική βοήθεια στην κοινωνία. Κάνοντας πάλι αργότερα λόγο για την σχέση μεταξύ του τυράννου της Μιλήτου, Θρασύβουλου, και του Θαλή, ο Μαυροκορδάτος επιχειρεί να θίξει την δική του κατάσταση, όπως ειπώθηκε και παραπάνω. Είναι γνωστό, πως ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος επιδόθηκε στη συγγραφή των *Φιλοθέου Πάρεργων* κατά το διάστημα που πέρασε στη φυλακή, όταν είχε δηλαδή τον χρόνο να ασχοληθεί με κάτι πέρα από το βασικό του έργο, όπως μαρτυρά και ο τίτλος του κειμένου, *Πάρεργα*. Όπως έχει ήδη ειπωθεί, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος έχασε την δύναμη και συνάμα την ελευθερία του λόγω κάποιων ιδιαίτερων συνθηκών, όταν κατείχε την θέση του ηγεμόνα των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, αξίωμα που είχε λάβει χάρη στην εύνοια του σουλτάνου. Έτσι, οι εξελίξεις οδήγησαν κάποια στιγμή στην στέρηση των προνομίων που έως τότε απολάμβανε, αλλά και στην στέρηση βασικών δικαιωμάτων, όπως ήταν η ελευθερία του.

Εξάγεται, επομένως, το συμπέρασμα ότι ο Θαλής επέκρινε τους ανθρώπους που αφιέρωναν όλη τους τη ζωή στην αναζήτηση πολιτικής δύναμης και εξουσίας παραμελώντας τις πραγματικές αξίες της ζωής, όπως είναι η δικαιοσύνη, η αλήθεια και η αρετή. Για τον Μαυροκορδάτο, η στάση του αυτή αποτελεί μια πραγματική μορφή αντίστασης απέναντι στην πολιτική διαφθορά και την ηθική κατάπτωση που δυστυχώς αποτελεί διαχρονικό φαινόμενο των πολιτειών. Κλείνοντας, παρατίθεται η απλότητα της καθημερινής ζωής του Θαλή, ο οποίος ζούσε με ελάχιστα δείχνοντας ότι η ευτυχία δεν εξαρτάται από τα εξωτερικά αγαθά, αλλά από την εσωτερική

αρμονία και την πνευματική καλλιέργεια, θέση την οποία υπερασπίστηκε μέχρι τέλους με τον θάνατο του να αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Το πρότυπο αυτογνωσίας, λοιπόν, που ενσαρκώνει ο φιλόσοφος, ενισχύει την κεντρική θέση του Μαυροκορδάτου ότι η ηθική ζωή είναι βαρύνουσας σημασίας.

Αφήνοντας πίσω τον βίο του Θαλή και περνώντας σε αυτόν του Σόλωνα, ο Μαυροκορδάτος αναφέρει τη συμβολή του στην πολιτική και κοινωνική αναμόρφωση της Αθήνας. Ο Σόλων είναι, άλλωστε, γνωστός στην ιστορία για τις ριζοσπαστικές του μεταρρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στην εξάλειψη της κοινωνικής ανισότητας και στη δημιουργία ενός δικαιότερου πολιτεύματος. Αρχικά, υπογραμμίζεται η απόφαση του Σόλωνα να καταργήσει τα χρέη των φτωχών και να απελευθερώσει όσους είχαν γίνει δούλοι λόγω αυτών. Αυτή η κίνηση αναδεικνύει την αίσθηση δικαιοσύνης που διακατείχε τον Σόλωνα, όπως και την επιθυμία του να εδραιώσει την κοινωνική σταθερότητα και ισότητα στην πόλη.

Εν συνεχεία, παρουσιάζεται η έννοια της ισονομίας, η οποία και αποτελούσε ένα σημαντικό πυλώνα της σκέψης του Σόλωνα. Η ιδέα, δηλαδή, ότι όλοι οι πολίτες θα έπρεπε να έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις απέναντι στους νόμους. Τονίζεται, επιπλέον, η αναγκαιότητα ενός συστήματος κατά το οποίο οι νόμοι θα ίσχυαν το ίδιο για όλους, ανεξαρτήτως της κοινωνικοοικονομικής τους κατάστασης. Αυτό ήταν το ιδεώδες, που αποτέλεσε και τη βάση για τη δημοκρατική εξέλιξη της Αθήνας. Ο φιλόσοφος δεν περιορίστηκε στη δημιουργία νόμων, αλλά φρόντισε να διασφαλίσει και την ορθή εφαρμογή τους, δημιουργώντας μηχανισμούς που θα κατοχύρωναν την αμεροληψία της δικαιοσύνης. Επιπλέον, μέσω της άρνησης του να καταχραστεί την εξουσία του ή να εκμεταλλευτεί τη θέση του για προσωπικό όφελος, διαφαίνεται η αρετή, η οποία τον καθιστά ένα πρότυπο ηθικού ηγέτη, που υπηρετεί το συμφέρον του λαού και όχι τα δικά του συμφέροντα.

Ο Σόλων αξιοποίησε την υποστήριξη των μεσαίων τάξεων για να περάσει τις μεταρρυθμίσεις του προσπαθώντας να μειώσει την επιρροή των αριστοκρατών, που ήταν αντίθετοι με τις αλλαγές. Όπως αποδεικνύεται, ωστόσο, οι μεταβάσεις αυτές δεν λάμβαναν πάντα την κοινή αποδοχή του λαού. Στον δρόμο, λοιπόν, της επίτευξης του μεγάλου έργου του δεν έλειψαν τα εμπόδια, τα οποία και προήλθαν από τους πλουσίους εκείνους που ζημιώνονταν από τα νέα μέτρα (Μαυροκορδάτος 2017, 138-139). Η προκείμενη παρατήρηση έχει ιδιαίτερη σημασία για τον συγγραφέα, μιας και επί της ηγεμονίας του στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες προκλήθηκαν έντονες αντιδράσεις από τον τρόπο διακυβέρνησής του (Μαυροκορδάτος 2017, 225).

Υπερασπιζόμενος, αμέσως μετά, αυτή του την ακεραιότητα, ο συγγραφέας κάνει επίκληση στον Bacon, χρησιμοποιώντας ένα σχετικό με το ήθος απόφθεγμα του. Υποδεικνύεται, έτσι, για ακόμη μια φορά η εκτίμηση που τρέφει για το πρόσωπο του συγκεκριμένου διανοητή, τον οποίο μάλιστα χαρακτηρίζει ξανά ως σοφότατο. Ο Μαυροκορδάτος εξετάζει, έπειτα, το πώς η πολιτική στρατηγική του Σόλωνα περιλάμβανε και τη διπλωματία, για να διασφαλίσει ότι οι μεταρρυθμίσεις του θα είχαν τη μέγιστη αποδοχή και θα οδηγούσαν σε μακροχρόνια επιτυχία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτών των λεπτών χειρισμών του είναι το πώς χειρίστηκε τον Πεισίστρατο, όταν αυτός επιχειρήσε να ανατρέψει το υπάρχον πολίτευμα (Μαυροκορδάτος 2017, 140-145).

Συνοψίζοντας, στο απόσπασμα αυτό αναλύεται το πώς οι αλλαγές, οι οποίες επέφερε ο Σόλωνας, δημιούργησαν ένα νέο πολιτικό χώρο που ενίσχυσε την κοινωνική συνοχή. Χρησιμοποιώντας τις σοφές του σκέψεις και διδασκαλίες, ο Σόλων επηρέαζε τη συμπεριφορά των πολιτών, η επιρροή του όμως αυτή δεν αφορούσε αποκλειστικά τους νόμους, αλλά επεκτεινόταν και στη διαμόρφωση των ηθικών αξιών της κοινωνίας. Η κληρονομιά που άφησε πίσω του αναμφίβολα αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τους επόμενους ηγέτες και νομοθέτες, καθώς παρά τις αρχικές αντιδράσεις που προκλήθηκαν οι μελλοντικές γενιές αναγνώρισαν την αξία των μεταρρυθμίσεων του.

Πάντως, αυτό που φαίνεται να εκτιμούσε περισσότερο από οτιδήποτε άλλο ο Μαυροκορδάτος στον Σόλωνα ήταν η ικανότητά του να συνδυάσει τις πολιτικές του ιδέες με τις ηθικές αρχές, κάτι το οποίο τον καθιστούσε πρότυπο για τη σύγχρονη κατανόηση τόσο της ηγεσίας όσο και της δικαιοσύνης. Και ο ίδιος ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος ως πολιτικός, που είχε λάβει γνώση όλων αυτών των *Βίων* σπουδαίων ανθρώπων οι οποίοι είχαν ασχοληθεί με τα της πολιτείας, κάνει φανερό ότι τους βλέπει ως πρότυπα προς μίμηση. Θέλοντας πρωτίστως να τα ακολουθήσει και εν συνεχεία ακόμη και να τα ξεπεράσει, ο συγγραφέας ίσως περνά με τον τρόπο αυτό σε μια ανασκόπηση των λόγων που τον έκαναν να θελήσει εξ αρχής να «ανακατευτεί» με τα κοινά.

Έχοντας, λοιπόν, η εγκιβωτισμένη ιστορία φτάσει στο σημείο αυτό των σχεδιασμάτων του οικοδεσπότη σχετικά με τους βίους του Θαλή και του Σόλωνα, αυτός τους πλησιάζει διακόπτοντας τους, για να τους ανακοινώσει πως το δείπνο έχει παραταθεί. Μεταφερόμαστε, έτσι, ξανά στην κεντρική δράση της αφήγησης. Πράγματι, ένα πολυτελέστατο γεύμα έχει στρωθεί, το οποίο όμως λόγω της ζέστης

της εποχής, δεν μπορούν να ευχαριστηθούν οι συνδαιτυμόνες καθώς τους έχει κοπεί η όρεξη. Αφού, λοιπόν, έχουν δειπνήσει ελαφρά, ξεκινούν μια νέα συζήτηση με αφορμή τα όσα μοιράζεται μαζί τους ο Γάλλος. Ειδικότερα, προχώρα σε έναν εκτενή έπαινο για τον βασιλιά της Σουηδίας και σχετικά με τα προσόντα που συγκεντρώνει αυτός στο πρόσωπο του. Στο σημείο αυτό, ας λάβουμε υπόψιν μας, το γεγονός ότι ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος θα πρέπει να είχε γνωρίσει Γάλλους υποστηρικτές του βασιλιά της Σουηδίας, όπως τον κόμητα Villelongue, για τον οποίο γίνεται λόγος και από τον Βολταίρο στην *Historie de Charles XII*. Το καλοκαίρι του 1715, μάλιστα, περίοδο δηλαδή που αντιστοιχεί σε αυτήν του μυθιστορήματος ο Κάρολος ΙΒ΄, επρόκειτο να υποστεί την πολιορκία των Πρώσων, των Δανών και των Σαξόνων στο οχυρό Stralsund. Κερδίζει έτσι έδαφος η πιθανότητα να συνέταξε ο Μαυροκορδάτος το εν προκειμένω απόσπασμα, που αποτελεί ένα επί της ουσίας εγκώμιο στον βασιλιά λίγο πριν τον θάνατό του στις 11 Δεκεμβρίου του 1718 (Μαυροκορδάτος 2017, 225).

Δεν αργεί, όμως, να λάβει τον αντίλογο για τα όσα λέει από τον Βρετανό της συντροφιάς, ο οποίος παραδέχεται πως ο βασιλιάς είναι όντως προικισμένος με χαρίσματα, ωστόσο δεν έχει χειριστεί όπως θα έπρεπε ορισμένα ζητήματα τακτικής και έτσι η θέση στην οποία βρίσκεται τη στιγμή εκείνη μόνο ως δύσκολη μπορεί να χαρακτηριστεί. Παραδίδεται, συμπληρωματικά, πως ο Κάρολος ΙΒ΄ είχε πάρει το δρόμο της επιστροφής την 1η Οκτώβρη του 1714, ύστερα από παραμονή πέντε ετών στην Τουρκία, ενώ έφτασε στο Stralsund στις 21 Νοεμβρίου του 1714 και έμεινε εκεί μέχρι τις 20 Δεκεμβρίου του 1717 (Μαυροκορδάτος 2017, 225). Για την παραμονή του αυτή σε μια ξένη χώρα ελπίζοντας μάταια πως κάτι θα αλλάξει, ενώ στην πραγματικότητα προσέφερε, κατά αυτό τον τρόπο, στον αντίπαλό τον χρόνο να δράσει εις βάρος του, είναι που λαιδορείται από τον Βρετανό.

Με την σειρά του ο Γάλλος αντιδρά έντονα στα όσα προσάπτει στον Σουηδό βασιλιά ο Βρετανός και οι δύο συνομιλητές είναι έτοιμοι να έρθουν σε ανοιχτή σύγκρουση, η οποία βέβαια αποφεύγεται χάρη στην επέμβαση του Ιακώβου. Ο τελευταίος με επιχειρήματα τάσσεται υπέρ του Βρετανού και της θέσης που αυτός υπερασπίζεται, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την θυμωμένη τελικά αποχώρηση του Γάλλου (Μαυροκορδάτος 2017 144-149). Ο αφηγητής, αμέσως μετά, κάνει μια ευρεία περιγραφή του γαλλικού λαού, ο οποίος αν και διαθέτει θετικά χαρακτηριστικά έχει τα μειονεκτήματά του.

Ο Βρετανός ως νικητής της αναμέτρησης κάνει εμφανή την χαρά του για την επικράτησή του επί του Γάλλου και στη συνέχεια στρέφεται σε άλλα θέματα

συζήτησης. Κάνει τότε μία ερώτηση στον Ιταλό της παρέας, η οποία καταλήγει σε μια εκτενή αναφορά στις γυναίκες που βρίσκονται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Βρετανός μοιράζεται, τότε, την πεποίθηση στην οποία έχει προχωρήσει για αυτές κατηγοριοποιώντας τις, σε αυτές που έχουν ελευθερίες και σε αυτές που μένουν περιορισμένες. Ο Ιταλός δείχνει να αμφιβάλλει με τις αντιλήψεις του Βρετανού, οπότε και ο Ιάκωβος αναλαμβάνει να επέμβει για ακόμη μια φορά (Μαυροκορδάτος 2017 , 148-151).

Ο ήρωας όντας παντρεμένος με Οθωμανή, δυσανασχετεί με την τροπή που έχει πάρει η συγκεκριμένη κουβέντα και αποφασίζει να αποκαταστήσει την αλήθεια. Πράγματι, βεβαιώνει πως όντως υπάρχουν αυτές που παρουσιάζουν φαύλη συμπεριφορά, δεν πρόκειται όμως για γυναίκες οθωμανικής καταγωγής, αλλά ξένης. Αποσκοπώντας στο να μην είναι κανείς σε θέση να αμφισβητήσει τα λεγόμενά του σκεπτόμενος ίσως τον γάμο του, δίνει στην ομήγυρη την κατηγορηματική υπόσχεση πως όσα λέει ισχύουν πραγματικά. Η κουβέντα μετά από αυτό παύει, καθώς έχει πέσει η νύχτα. Ο καθένας τότε πηγαίνει να ξαποστάσει στον χώρο που έχει προβλέψει για αυτόν ο οικοδεσπότης (Μαυροκορδάτος 2017 , 150-153).

3.3.4. Η περιήγηση στην Κωνσταντινούπολη που καταλήγει σε επίσκεψη του Κορνηλίου στη φυλακή

Με το που ξημερώνει η επόμενη μέρα, ο Φιλόθεος κι ο Ιάκωβος εγκαταλείπουν το σπίτι του Έλληνα λόγιου, όπου διανυκτέρευσαν και βρίσκονται και πάλι εν κινήσει, αυτή τη φορά με την προσθήκη του Ιταλού. Ο σκοπός δεν είναι άλλος από αυτόν για τον οποίο ξεκίνησαν την προηγούμενη ημέρα από το σπίτι του δεύτερου, η τήρηση της υπόσχεσης, δηλαδή, που είχε δώσει ο Ιάκωβος στον Ιταλό για ξενάγηση στην Κωνσταντινούπολη. Η πορεία τους, όμως, προς το σπίτι ενός πλούσιου Οθωμανού που προωθούσε το πνευματικό γίνεσθαι, διακόπτεται από έναν φτωχικά ντυμένο άντρα. Πριν περάσουμε στον ρόλο που διαδραματίζει στην πλοκή ο συγκεκριμένος άνδρας, αξίζει προηγουμένως να σημειωθεί ότι γίνεται λόγος για διανοουμένους. Έως το σημείο αυτό είναι έκδηλη η εντύπωση πως οι Οθωμανοί δεν ασχολούνται με τα γράμματα, αφήνοντας τοιουτοτρόπως τις υπόλοιπες εθνότητες της Αυτοκρατορίας να αναλάβουν το συγκεκριμένο πεδίο. Η αντίληψη αυτή σε

συνάρτηση με τις απόψεις που αναπτύσσονταν εκτός των συνόρων της σχετικά με το χαμηλό πνευματικό επίπεδο των πολιτών, ενίσχυε τη λανθασμένη αυτή πεποίθηση. Συμπεραίνεται, επομένως, ότι τα στερεότυπα γύρω από τους Οθωμανούς και η παλαιότερη ίσως στάση που τηρούσαν απέναντι στην παιδεία, διαιωνίζονταν και ήταν δύσκολο να αποτιναχτούν εντελώς από πάνω τους, παρά τις όποιες προσπάθειες γίνονταν από την άλλη πλευρά.

Όσον αφορά τώρα τον άντρα που εμφανίζεται στο διάβα τους, αυτό που μπορεί με σιγουριά να ειπωθεί είναι πώς η εμφάνισή του μόνο τυχαία δεν είναι. Η ξαφνική είσοδος του στην σκηνή αυτή του έργου αποσκοπεί στο να ανακόψει τον διαφορετικό δρόμο, που οι ήρωες είχαν πάρει. Τους σταματά, λοιπόν, με σκοπό να παραδώσει ένα μήνυμα στον Ιάκωβο, με την ανησυχία να είναι έκδηλη στο πρόσωπό του. Παραδίδει έτσι το σημείωμα, το οποίο συνοδεύεται από κάποιες ψιθυριστές κουβέντες, που ως αποδέκτη τους έχουν αποκλειστικά αυτόν. Ο κομιστής της επιστολής φεύγει και ο Ιάκωβος διαβάσει τα όσα εμπεριέχει το μήνυμα που μόλις έλαβε και ακολούθως το παραδίδει στον Φιλόθεο, ώστε να μάθει και εκείνος περί τίνος πρόκειται.

Πληροφορούμαστε, κατά αυτό τον τρόπο, πώς το γράμμα προέρχεται από τον Κορνήλιο, που βρίσκεται πλέον φυλακισμένος, και αποτελεί μια κραυγή βοήθειας προς τον φίλο του Ιάκωβο. Καταδεικνύοντας την ιδιαίτερα δύσκολη θέση του, απευθύνεται στην καλοσύνη του και ζητά την παρουσία του εκεί, καθώς η κατάστασή του είναι κρίσιμη (Μαυροκορδάτος 2017, 152-155). Δυστυχώς, τα συμπεράσματα που είχαν εξαχθεί από την ενδυμασία του Κορνηλίου, τη μυστηριώδη αύρα του, την διστακτικά ειπωμένη και ανολοκλήρωτη ιστορία της ζωής του και τον τρόπο με τον οποίο συνελήφθη, αποδεικνύονται πέρα ως πέρα αληθινά καθώς όπως γίνεται εμφανές από το ίδιο του το σημείωμα, ο Κορνήλιος αντιμετωπίζει έναν άνισο αντίπαλο.

Ο Κορνήλιος ωστόσο δεν στέκεται απλώς στη γενικότερη κατάσταση την οποία βιώνει στη φυλακή, αλλά περνά και σε λεπτομέρειες. Έτσι, μας γνωστοποιείται το γεγονός πως τον έχουν αλυσοδέσει στο δεσμοκτήριο. Τα βάσανά του όμως δεν τελειώνουν με αυτό αλλά συνεχίζονται, δεδομένου ότι βρίσκεται σε αδυναμία να κοινοποιήσει εκτενώς αυτά με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος, μιας και κάτι τέτοιο θα αποτελούσε ουσιαστικά αυτοκτονία για τον ίδιο. Αυτά τα λεγόμενα του Κορνηλίου, όπως είναι επόμενο, ταράζουν συθέμελα τους δύο ήρωες που τον γνώριζαν -και κυρίως τον Ιάκωβο λόγω της σχέσης που αυτοί οι δύο διατηρούσαν πριν από τα

γεγονότα του έργου. Με τα νέα, λοιπόν, στοιχεία του σημειώματος να προστίθενται στο δράμα του βασανισμένου ήρωα, τα κεντρικά πρόσωπα παίρνουν τον δρόμο για την φυλακή με τον Ιάκωβο να αναβάλλει για την ερχόμενη μέρα την περιήγηση που είχε οργανώσει με τον Ιταλό.

Φτάνοντας στη φυλακή συναντούν ευθύς αμέσως τον Κορνήλιο, ο οποίος φαίνεται να είναι πράγματι βαριά άρρωστος. Ο κρατούμενος μοιάζει να μην είναι καλά ψυχικά, γεγονός που κλονίζει τόσο τον Ιάκωβο όσο και τον Φιλόθεο. Δεν είναι το γεγονός ότι δεν γνώριζαν την κατάσταση στην οποία βρίσκεται, αυτό που τους ταραάζει, αφού είχαν λάβει το ανάλογο μήνυμα, αλλά το ότι βλέπουν τους βαθύτερους τους φόβους ζωντανούς μπροστά τους. Ο Κορνήλιος δεν θυμίζει πια σε τίποτα τον πρότερο εαυτό του. Προσπαθώντας να κάνουν κάτι για να αντιστρέψουν την κατάσταση αυτή, προχωρούν σε κάποιες απόπειρες να τον συνεφέρουν, οι οποίες ωστόσο δεν φαίνεται να έχουν αποτέλεσμα. Ο βασανισμένος ήρωας φαίνεται να έχει παραδοθεί στους φόβους του χωρίς επιστροφή. Αυτό φορτίζει συναισθηματικά τους δύο φίλους φέρνοντάς τους δάκρυα στα μάτια, τα οποία βέβαια κάνουν προσπάθεια να κρύψουν ώστε να του προσφέρουν την απαραίτητη στήριξη (Μαυροκορδάτος 2017, 154-155). Η σκηνή αυτή προκαλεί μία ιδιαίτερη αντίδραση στους αναγνώστες, οι οποίοι μέσω της περιγραφής της ψυχολογικής κατάστασης που βιώνει ο ήρωας, τον συμπονούν. Γινόμενοι, μάλιστα, μάρτυρες στο δράμα του Κορνηλίου καλλιεργείται μέσα τους η επιθυμία να δουν τον ήρωα, που από ανήσυχος στην αρχή του έργου φτάνει στο σημείο αυτό να είναι ψυχικό ράκος, να βρίσκει επιτέλους την κάθαρση.

Η πλήρης αυτή, όμως, παραίτηση στην οποία έχει παραδοθεί ολοκληρωτικά ο Κορνήλιος, ερεθίζει τον Ιάκωβο που του απευθύνεται εν τέλει με απότομο τρόπο στην προσπάθειά του να αλλάξει την κατάσταση του. Αυτό που του υπενθυμίζει δεν είναι άλλο από το ότι θα έπρεπε να έχει μεγαλύτερη μαχητικότητα, αντί της στάσης αυτής που έχει υιοθετήσει, δεδομένου ότι είχε αντιμετωπίσει με μεγάλη γενναιότητα τις ουκ ολίγες δοκιμασίες που του είχε προσφέρει έως τότε η ζωή. Τα λόγια αυτά φαίνεται να αφυπνίζουν τον ήρωα, που ξεφεύγει από τον λήθαργο στον οποίο είχε παραδοθεί έως εκείνη την στιγμή και αποκρίνεται πως δεν είναι της παρούσης τα ωραία λόγια, αλλά τα έργα. Η φράση που ξεστομίζει πρόκειται για την εισαγωγή των όσων θέλει να πει στον Ιάκωβο, καθώς κατευθείαν αρχίζει να του μιλά χαμηλόφωνα. Ο Φιλόθεος και ο Ιταλός καταλαβαίνουν πως οι δύο τους έχουν να πουν κάποια πράγματα μεταξύ τους και αποφασίζουν να τους δώσουν τον χρόνο που χρειάζονται (Μαυροκορδάτος 2017, 154-157).

Απομακρύνονται έτσι και έρχονται πλησίον ενός Οθωμανού τρόφιμου της φυλακής, ο οποίος και συνομιλούσε εκείνη τη στιγμή με μερικούς άλλους συγκατούμενους. Του κάνουν τότε το εύλογο ερώτημα, πώς έχει βρεθεί στη φυλακή. Η ερώτηση αυτή αποτελεί το εναρκτήριο λάκτισμα για να τους διηγηθεί ο συγκεκριμένος, έπειτα από το αίτημά τους, τις ιστορίες των κρατούμενων της φυλακής. Ο φυλακισμένος, του οποίου το όνομα παραμένει άγνωστο, απαντά θετικά σε αυτό που του ζητούν ο Φιλόθεος και ο Ιταλός, λέγοντας ωστόσο πώς αυτό δεν θα είναι εύκολο για τον ίδιο. Αποδεικνύεται, βέβαια, πως μάλλον αυτό που θέλει να πετύχει ο κρατούμενος με τα όσα προαναφέρει είναι να κεντρίσει ακόμη περισσότερο την περιέργεια των άλλων δύο. Χαρακτηριστικό είναι πως παρά το περιβάλλον στο οποίο κρατείται, είναι ευδιάθετος -κάτι που έρχεται φυσικά σε έντονη αντίθεση με την στάση του Κορνηλίου- και πολύ πρόθυμος απέναντι στη «δοκιμασία» που του θέτουν τα κεντρικά αυτά πρόσωπα του έργου.

Ακόμη ένα γεγονός που αποδεικνύει ότι αντιμετωπίζει με θετική ματιά την τωρινή του κατάσταση είναι πως περνάει το χρόνο του στο δεσμωτήριο με δημιουργικό τρόπο. Όπως οι πρωταγωνιστές του έργου ενδιαφέρθηκαν για το πώς μπορεί κανείς να βρεθεί στη φυλακή -μάλλον με αφορμή την φαινομενικά αναίτια κράτηση του Κορνηλίου- έτσι και ο Οθωμανός αυτός θα πρέπει να σκέφτηκε με τον ίδιο τρόπο, καθώς προχώρησε στην καταγραφή των σχετικών με τον βίο των κρατουμένων αφηγήσεων. Πράγματι, δίχως χρονοτριβή προτάσσει απλόχερα το ημερολόγιό του, ώστε να λάβουν τις πληροφορίες που επιθυμούν. Με τη σειρά του, ο Φιλόθεος καταγράφει κάποιες από αυτές τις ιστορίες στο σημειωματάριό του, ενώ παράλληλα φροντίζει να τις μεταφράσει και στον ξένο (Μαυροκορδάτος 2017, 156-157).

Κατά αυτό τον τρόπο, παρακολουθούμε την πορεία ζωής που ακολούθησαν τέσσερις άνθρωποι και οδηγήθηκαν τελικά στην φυλακή. Ο πρώτος βίος που ξετυλίγεται είναι αυτός του Ισμαήλ, που εργαζόταν ως ταχυγράφος και καλλιγράφος, αλλά ενεπλάκη και σε ύποπτες δίκες. Στις δίκες αυτές, ο Ισμαήλ εμφανιζόμενος ως μάρτυρας κατέθετε εις βάρος πολλών αθώων με το αντίστοιχο αντίτιμο, με την διαφορά του να γίνεται κάποια στιγμή αντιληπτή και να του επιβάλλεται η αρμόζουσα ποινή κράτησης. Αν και κρατείται φυλακισμένος δεν παρουσιάζει καμία ένδειξη πως έχει μετανιώσει για τις πράξεις του, μιας και συνεχίζει ακάθεκτος τις πανούργες δραστηριότητές του μέσω του υπηρέτη του. Στο τέλος, καταφέρνει να απελευθερωθεί, με την υπόσχεση ότι από τότε και στο εξής θα ακολουθούσε έναν

έντιμο βίο, κάτι που υπονοείται πως δεν συνέβη καθώς σύμφωνα με πληροφορίες συνέχιζε σαν να μην είχε συμβεί τίποτε τις εγκληματικές του πράξεις (Μαυροκορδάτος 2017 156-161).

Με την συγκεκριμένη ιστορία η οποία αναπαριστά με συναρπαστικές λεπτομέρειες τον κόσμο του εγκλήματος της εποχής, παίρνουμε συγχρόνως μια γεύση για το πώς λειτουργούσε η οθωμανική δικαιοσύνη. Η τελευταία αποδεικνύεται ελλιπέστατη, καθώς με περίτεχνο τρόπο ένας εγκληματίας, όπως ο Ισμαήλ ο οποίος και κρατούνταν δικαίως εκμεταλλευόμενος τις νομικές διαδικασίες κατάφερε να ανακτήσει την ελευθερία του. Ο Μαυροκορδάτος, λοιπόν, επιχειρεί έτσι να θίξει πέρα από τους εγκληματίες και τις δικαστικές αρχές της χρονικής αυτής περιόδου, επιδιώκοντας ίσως την απολογία τους για τους μηχανισμούς, που σε καμία περίπτωση δεν λειτουργούσαν υποδειγματικά (Μαυροκορδάτος 2017, 226).

Μετά σειρά έχει ο Μειλίχιος, που αρχικά ασχολήθηκε με την αλχημεία πετυχαίνοντας να εξαπατήσει ένα σημαντικό ποσοστό ανθρώπων, ενώ στη συνέχεια, επιδόθηκε στην κιβδηλεία βασιλικών νομισμάτων, επιθυμώντας μεγαλύτερη ασφάλεια από αυτήν που του έδινε η πρώτη. Η δεύτερη αυτή ενασχόληση του δεν αποτελούσε αποκλειστικά φαινόμενο της Ανατολής, απεναντίας ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος παραλείπει στο σημείο αυτό να αναφέρει ότι οι Δυτικοί ήταν στην πραγματικότητα οι μεγαλύτεροι έμποροι που δραστηριοποιούνταν σε αυτό τον τομέα (Μαυροκορδάτος 2017, 226). Στην επαγγελματική του αυτή πορεία, ο Μειλίχιος έκανε το λάθος να εμπιστευτεί έναν Ιουδαίο, ο οποίος και αποκάλυψε την εγκληματική του δράση καταγγέλλοντάς τον στις αρχές. Η επιλογή του Μαυροκορδάτου να βάλει, στον συγκεκριμένο βίο, έναν Ιουδαίο να καταδίδει τον Αιγύπτιο κρατούμενο στις Αρχές δεν είναι τυχαία, δεδομένου ότι εκδηλώνει τοιουτοτρόπως την αντιπάθειά του προς τη συγκεκριμένη εθνότητα, ενώ αμέσως μετά θα κάνει λόγο και για έναν άλλο Ιουδαίο που ασχολείται με την ψευδοϊατρική (Μαυροκορδάτος 2017, 226). Η εντύπωση, λοιπόν, που μεταδίδει ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος για τους συγκεκριμένους είναι ξεκάθαρα αρνητικά φορτισμένη, θεωρώντας τους μικροπρεπείς και απατεώνες.

Με την σύλληψή του οδηγείται μεν στη φυλακή, καταφέρνει όμως συγχρόνως να αποτινάξει από πάνω του την κατηγορία της κιβδηλείας νομισμάτων επιρρίπτοντάς τη στον Ιουδαίο. Όσον αφορά, από την άλλη, την ενασχόλησή του με την αλχημεία, καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια να διαφύγει αυτής μέσω της ευφράδειας του λόγου του. Η ευφράδεια του πάντως ήταν τέτοια που έφτασε μέχρι και το σημείο να μαγεύει

πλούσιους άνδρες, που του προσέφεραν χρήματα και κάθε είδους προμήθειες ως αντάλλαγμα για να τον ακούν. Συνοψίζοντας, ο συγκεκριμένος απατεώνας αν και παρέμεινε εν τέλει στη φυλακή -σε αντίθεση με τον Ισμαήλ- πέτυχε να ζει υπό θεαματικά καλύτερες συνθήκες από ότι όταν ήταν ελεύθερος, κυρίως χάρη στον τρόπο με τον οποίο χειριζόταν τους ανθρώπους γύρω του (Μαυροκορδάτος 2017, 160-163).

Ακολούθως, αναφέρεται στον Ιάκωβο, έναν άνδρα ιουδαϊκής καταγωγής που προσχώρησε όμως στο μουσουλμανικό θρήσκευμα. Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, στο σημείο αυτό, καταδικάζει μάλλον στο πρόσωπό του Ιακώβ, τους δόνη, καθώς ύστερα από την υιοθέτηση του Ισλάμ από τον Σαμπατάι Σεβί, τον Σεπτέμβριο του 1666, ένας σημαντικός αριθμός Ιουδαίων εξισλαμίστηκε και έπειτα κατηγορήθηκε για ανηθικότητα (Μαυροκορδάτος 2017, 226). Ο άνθρωπος αυτός, λοιπόν, χωρίς στην πραγματικότητα να διαθέτει ιατρικές γνώσεις, παρά μόνο αυτές που παρατίθενται στο Ταλμούδ, σύστηνε τον εαυτό τους ως γιατρό και ήταν τόση η δολιότητα του, που φρόντιζε να αντιληφθεί τι θα ήταν αυτό το οποίο θα μπορούσε ο καθένας να επιθυμεί και προσάρμοζε αναλόγως τις ιατρικές του ικανότητες. Έτσι, δεν δίστασε να ασχοληθεί με ζητήματα όπως η στειρότητα, τα αφροδίσια νοσήματα, η αντισύλληψη και οι εκτρώσεις. Παράλληλα, θέλοντας να εξυπηρετήσει ακόμη και όσους δεν είχαν την ανάγκη να επιλύσουν κάποιο ιατρικό θέμα που τους απασχολούσε, μηχανευόταν άλλους τρόπους, όπως η αποστολή μηνυμάτων από τον έναν εραστή στον άλλον, για να φανεί χρήσιμος.

Γίνεται αναμφίβολα διακριτό πως ο άνθρωπος αυτός δεν είχε κανέναν ηθικό φραγμό, καθώς προσαρμοζόμενος στις εκάστοτε συνθήκες και ανάγκες ήταν ικανός να διαπράξει κάθε είδος έγκλημα. Τελικώς, δεν διέφυγε της συλλήψεως όταν καταγγέλθηκε για την πραγματοποίηση μιας έκτρωσης, ομολογώντας τα όσα ειδεχθή είχε διαπράξει, μετά από βασανιστήρια. Φυλακίστηκε και οδηγήθηκε στην αγχόνη, όπου λίγο πριν εκτελεστεί απαρνήθηκε τα όσα υπηρετούσε καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, τις σύμφωνες με το Ταλμούδ, δηλαδή πράξεις του. Με την αναφορά αυτή, κάνει για άλλη μια φορά έκδηλη την αρνητική εντύπωση που έχει απέναντι στους Ιουδαίους, ιερό βιβλίο των οποίων και είναι το προαναφερθέν. Πέρα από αυτό όμως χρησιμοποιεί και την έκφραση «παράνομο φύλο των Ιουδαίων», την οποία και εμπνέεται, όπως κοινοποιεί ο Bouchard, από τη λειτουργία της Μεγάλης Εβδομάδας της Ορθόδοξης Εκκλησίας, δεδομένου ότι κατά τη λειτουργία της Μεγάλης Πέμπτης

και της Μεγάλης Παρασκευής γίνεται σε αυτούς αναφορά με αρνητικό πρόσημο (Μαυροκορδάτος 2017, 227).

Ταυτόχρονα, κάνοντας αναφορά στα παραπάνω, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος θίγει και τις θεωρίες του Hobbes, Άγγλου φιλοσόφου του 17^{ου} αιώνα, για τις αντιλήψεις του οποίου είχε μάλλον την ίδια άποψη που είχε και για τις ταλμουδικές. Κάνει, άλλωστε, χαρακτηριστικά λόγο, όπως παρατηρεί ο Bouchard, για το ότι τα βιβλία του περιλαμβάνουν αντιλήψεις που σε τίποτα δεν διαφέρουν με αυτές του Ταλμούδ (Μαυροκορδάτος 2017, 227). Βλέπουμε, επομένως, ότι ο συγγραφέας των *Φιλοθέου Παρέργων* καταφέρνει ξανά, μέσω του έργου του να καταδείξει μερικές από τις αστοχίες της εποχής κατά την οποία δρα, όπως και να κοινοποιήσει μερικές από τις προσωπικές απόψεις που έχει αναπτύξει ο ίδιος τόσο για ορισμένα πρόσωπα, όσο και για κάποια γεγονότα, είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο.

Έχοντας ήδη γίνει αναφορά σε άτομα, που βρέθηκαν δικαίως στη φυλακή, περνάμε στον αντίποδα με τον τελευταίο βίο, αυτόν ενός κρατούμενου που ουσιαστικά δεν είχε διαπράξει κάποιο έγκλημα. Αυτός είναι ο Ιωσήφ, από την Τρίπολη της Συρίας, που ήταν ταμίας ενός βεζίρη και εξαιτίας της ζήλιας που έτρεφε για αυτόν ένας συνάδελφός του, φυλακίστηκε. Μια αλληλουχία συμβάντων τον έφερε υπόλογο για τις πράξεις του κυρίου του, που στο μεταξύ είχε εκτελεστεί, και στερήθηκε έτσι όχι μόνο την περιουσία, αλλά και την ελευθερία του. Η κράτησή του στη φυλακή για διάστημα τριών μηνών, τον έχει καταβάλει μάλιστα τόσο ώστε να μην μπορεί να βρει ουδεμία παρηγοριά, με αποτέλεσμα να έχει πέσει σε βαθιά μελαγχολία. Ούτε στις διαβεβαιώσεις των γνωστών του, που προσπαθούν μέσω της θέσης που κατέχουν να τον κάνουν να ελπίζει πως δεν πρόκειται να του συμβεί κάτι κακό, δεν βασίζεται έχοντας πλέον παραιτηθεί από κάθε ελπίδα (Μαυροκορδάτος 2017, 164-169).

Πραγματικά, ο Ιωσήφ παρουσιάζει την εικόνα ατόμου που έχει καταρρεύσει πλήρως ψυχικά, όντας διαρκώς εξαντλημένος -δεδομένου ότι δεν τρέφεται- λυπημένος και ανήσυχος για το τι τον περιμένει και απομονωμένος, καθώς δεν έρχεται σε επαφή με κανέναν άλλον κρατούμενο. Επιπλέον, ο ύπνος του διαταράσσεται από δυσάρεστα όνειρα, που του επαναφέρουν συνεχώς άσχημες μνήμες και τα οποία τον κάνουν να διερωτάται την σημασία που έχουν. Αξίζει να επισημάνουμε, ότι ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος περιγράφει με τρόπο αυστηρό και εκλογικευμένο τις διάφορες ενδείξεις, που συνοδεύουν την ψυχολογική απομόνωση

την οποία είναι σε θέση να προκαλέσει σε ένα υγιές άτομο, η στέρηση της ελευθερίας του και η άδικη κατηγορία που αμαυρώνει τη φήμη του (Μαυροκορδάτος 2017, 227).

Η ψυχική του κατάσταση δεν δείχνει κανένα σημάδι βελτίωσης με το πέρασμα των ημερών, απεναντίας γίνεται φανερό πως βυθίζεται όλο και περισσότερο στους λαβυρίθους του νου. Η άγνοια του τι μπορεί να του συμβεί την επόμενη στιγμή δεν σταματά να ταλανίζει το μυαλό του, οδηγώντας τον σε περίεργους λογισμούς. Έως τη στιγμή εκείνη, που οι ήρωες επισκέπτονται τη φυλακή, τίποτε δεν έχει αλλάξει καθώς παραμένει ακόμη εκεί βυθισμένος στην παράνοια (Μαυροκορδάτος 2017, 164-169). Η περιγραφή αυτή της ψυχολογικής κατάστασης των ηρώων γίνεται αντιληπτό πως αποτελεί μια άλλου είδους «δράση», καθώς παρακολουθούμε βήμα-βήμα τις λεπτές και ποικίλες διακυμάνσεις της ψυχοσύνθεσης τους. Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό είναι ρηξικέλευθο για την εποχή εκείνη, μιας και συγκροτημένα δείγματα τέτοιας λογοτεχνικής παραγωγής θα κάνουν την εμφάνισή τους αρκετά αργότερα, κατά τον 19^ο και πλέον αιώνα.

Καθώς ο Φιλόθεος βρισκόταν στο στάδιο της μεταγραφής των ιστοριών αυτών των κρατουμένων, φροντίζοντας συγχρόνως να μεταφράζει για τον Ιταλό, ο Ιάκωβος τους πλησίαζει έχοντας ολοκληρώσει την κουβέντα του με τον Κορνήλιο. Γνωστοποιεί, τότε αμέσως, πως είναι ανάγκη να αναχωρήσει το συντομότερο δυνατόν ούτως ώστε να βοηθήσει με όποιον τρόπο μπορεί τον φίλο του που διατρέχει μέγα κίνδυνο. Στο μεταξύ, προτείνει στον Φιλόθεο και τον ξένο να μεταβούν στο σπίτι του και να τον περιμένουν στον κήπο, καθησυχάζοντας τους με το ότι θα ερχόταν και εκείνος εκεί έως το βράδυ.

3.3.5. Η επιστροφή στο σπίτι του Ιακώβου, η διεξαγωγή φιλοσοφικών συζητήσεων και το τέλος του «πρώτου τμήματος» του έργου

Αποχωρούν, λοιπόν, από τη φυλακή και κάνουν μια αναδρομή σε όσα είδαν και διάβασαν το διάστημα της παραμονής του σε αυτή, όταν συναντούν εμπρός τους τον Έλληνα λόγιο, του οποίου το σπίτι είχαν καταλύσει την προηγούμενη απολαμβάνοντας την συντροφιά του. Αυτή η τυχαία συνάντηση, όπως είναι φυσικό, τους χαροποιεί πολύ, ιδιαίτερα έπειτα από τις εμπειρίες της ημέρας εκείνης. Τους μεταξύ τους χαιρετισμούς ακολουθεί η διήγηση των όσων έλαβαν χώρα σχετικά με

τον Κορνήλιο, αλλά και η σκιαγράφηση των ποικίλων τύπων ανθρώπου που υπάρχουν. Ενθουμούμενοι, αργότερα, την υπόσχεση που είχαν δώσει στον Ιάκωβο, πηγαίνουν προς το σπίτι του με την σιγουριά ότι θα περνούσαν σε αυτό, όχι μόνο την υπόλοιπη ημέρα τους, αλλά και τη νύχτα που θα ακολουθούσε, όταν θα ερχόταν να τους βρει και ο Ιάκωβος.

Κατευθυνόμενοι, λοιπόν, προς το οίκημα με αργό βήμα, δεδομένου ότι δεν βρισκότανε σε μακρινή απόσταση, έρχονται με το που φτάνουν εκ νέου αντιμέτωποι με το ειδυλλιακό τοπίο του γεμάτου λουλούδια κήπου -όπως παρουσιάστηκε και στην αρχή του έργου- το οποίο και τους ευφραίνει την καρδιά με τις αγνές ηδονές που δίνει απλόχερα. Έτσι, λοιπόν, υπό την σκιά που προσφέρουν τα δένδρα, δημιουργούν ένα αυτοσχέδιο τραπέζι όπου και τρώνε. Όπως ακριβώς και την προηγούμενη που βρέθηκαν στον κήπο αυτό, ξαπλώνουν κάτω από τους πυκνούς θάμνους δάφνης και δεν αργούν να επιδοθούν σε φιλοσοφικές συζητήσεις. Πράγματι, ο Έλληνας, ύστερα από λίγο, παίρνει τον λόγο και με αφορμή την αναφορά που έγινε πρωτύτερα στους διάφορους τύπους ανθρώπινων χαρακτήρων, τους προσφέρει έπειτα από την υλική τροφή που απόλαυσαν, τροφή για σκέψη (Μαυροκορδάτος 2017, 168-169).

Η εκτενής αυτή παρουσίαση του Έλληνα λόγιου με τον τίτλο «Περί ηθών, παθών και χαρακτήρων» εξετάζει φιλολογικά θέματα, τα οποία, είναι κατά τον Bouchard, σύμφωνα με το πρότυπο του έργου του Φενελόν, *Lettre sur les occupations de l'Académie française*, το οποίο συντάχθηκε το 1714 και εκδόθηκε δύο χρόνια αργότερα, το 1716. Παρότι το διάστημα αυτό συμπίπτει με την περίοδο αιχμαλωσίας του Νικολάου, αυτός ίσως το γνώριζε μέσω των Ιησουιτών φίλων του στο Karlsburg (Μαυροκορδάτος 2017, 227).

Ξεκινώντας κάνει λόγο για το πώς η έρευνα των χαρακτήρων είναι απαραίτητη για τη συγγραφή, την ρητορική, την κωμωδία, αλλά και την τραγωδία, είδη που περιλαμβάνονται με τον έναν ή τον άλλον τρόπο όλα στο έργο. Μιλώντας πρώτα για την ιστοριογραφία, η οποία και ξεκίνησε από τον άριστο Ηρόδοτο, ο οποίος και αποτέλεσε παράδειγμα προς μίμηση για τους κατοπινούς Ξενοφώντα και Θουκυδίδη, θέτοντας τις βάσεις, τονίζει ότι οι συγγραφείς του είδους αυτού θα πρέπει να χειρίζονται καλά την περιγραφή του ήθους των πολιτειών, εάν θέλουν το έργο τους να στεφθεί από επιτυχία. Εκτός όμως από τη δήλωση του τρόπου γραφής της ιστορίας, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος μέσω του διανοουμένου, περνάει με το υποθετικό αυτό παράδειγμα του Σωκράτη και σε μια δήλωση σχετικά με το πώς απεικονίζεται η πραγματικότητα σύμφωνα με την περιρρέουσα ατμόσφαιρα.

Συνοπτικά, ο Μαυροκορδάτος επισημαίνει, όπως και ο Φενελόν, πώς η απεικόνιση των συμπεριφορών στην ιστορία είναι πολύ σημαντική. Οι δύο αυτοί συγγραφείς παρουσιάζουν, βέβαια, και μια διαφοροποίηση η οποία έγκειται στο ότι ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος εκτιμά τους φανταστικούς λόγους των αρχαίων ιστορικών, κάτι που αντιθέτως δεν ισχύει για τον Φενελόν που τις επικρίνει.

Το παραπάνω σημείο είναι πάντως υψίστης σημασίας για το θέμα που μας απασχολεί, δηλαδή τη σχέση λογοτεχνίας και ιστορίας, αλλά και της ιστορικής αφήγησης από λογίους. Παραδίδοντας τα θεμέλια πάνω στα οποία στηρίχθηκε από την αρχαιότητα η ιστορία ως είδος, ο Μαυροκορδάτος επιδιώκει έτσι να υποδείξει τους λογίους, στους οποίους βέβαια συμπεριλαμβάνονται και ο ίδιος, ως συνεχιστές των Αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Πράγματι, βλέπουμε τον πρωταγωνιστή του μυθιστορήματος, Φιλόθεο, να καταπιάνεται με την καταγραφή πληροφοριών, όταν θεωρεί πως έχει εμπρός του δεδομένα που αξίζει να αποτυπωθούν και μπορούν συγχρόνως να φανούν χρήσιμα. Η μέθοδος αυτή της καταγραφής της πραγματικότητας παραπέμπει στην ιστορία και ιδίως στην σημαντικότερη ιδιότητα από την οποία αυτή οφείλει να διέπεται, την αλήθεια. Έτσι, αν και στην προκειμένη περίπτωση εξετάζεται ένα λογοτεχνικό έργο, μπορούμε να πούμε ότι φαίνεται να διακρίνεται από παράγοντες, που το καθιστούν «ρεαλιστικό». Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, επομένως, ως άλλος λόγιος Φιλόθεος παρατηρεί, καταγράφει και συνθέτει μια αφήγηση με ιστορικά δεδομένα.

Αυτό για το οποίο επί της ουσίας θέλει να κάνει λόγο παρακάτω είναι το μυθιστόρημα, όπως αυτό ειπώθηκε, κάτι λιγότερο από ενενήντα χρόνια μετά, από τον Κοραή. Ως, δηλαδή, το είδος εκείνο που συνδέει τον μύθο με την ιστορία, βρισκόμενο εν ολίγοις στα μισά της απόστασης μεταξύ των δύο προαναφερθέντων ειδών, κατά την περίφημη τρόπον τινά «μέση οδό» του (Μαυρέλος 2014, 110). Επιπρόσθετα, κάνει αναφορά στα συστατικά στοιχεία ενός έργου, που δεν είναι άλλα από την επιστημονικότητα και την πλοκή που οφείλει ένα κείμενο να περιέχει. Πρόκειται, κατά αυτό τον τρόπο για τα ρεύματα του ρεαλισμού και του νατουραλισμού πολύ πριν αυτά εμφανιστούν φυσικά ως κινήματα (Μαυρέλος 2015, 240). Παίρνοντας όμως τα πράγματα από την αρχή μιλάει κυρίως για τον Μεσαίωνα και την αυλική λογοτεχνία, που αναπτύχθηκε κατά το χρονικό διάστημα αυτό.

Για τους σύγχρονους του πάντως ιστοριογράφους, η συγγραφή του συγκεκριμένου είδους πραγματοποιείται μέσω της αυτοψίας και της αυτογνωσίας, γεγονός που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την εποχή, φερ' ειπείν, του πατέρα του

Νικολάου, τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, που είχε ζήσει τα γεγονότα για τα οποία έγραψε. Η νέα, επομένως, μέθοδος επιβάλλει πρώτα από όλα διεύρυνση των αιτίων και κατόπιν των αφορμών και των περιστάσεων, ώστε αφού έχουμε μαζέψει τα δεδομένα να φτάσουμε τελικά στην απτή, «ψηλαφητή», αλήθεια. Αυτό στο οποίο έγκειται ο «ρεαλισμός» και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον λόγο αυτό, δεν είναι άλλο από την ανατομία των ηρώων και των χαρακτήρων, αλλά και την ψυχολογία που αυτοί έχουν. Με άλλα λόγια, αυτό που αφορά τον Νικόλαο δεν είναι άλλο από το πώς συνίσταται η διήγηση. Παρά τις όποιες δεισιδαιμονίες που μπορεί να συσκοτίζουν την κατάσταση, η ιστορία αποτελεί μεταξύ άλλων και ένα παράδειγμα για την κοινωνικοποίηση των ανθρώπων σε ένα σύνολο (Μαυροκορδάτος 2017 168-171).

Ο λόγος συνεχίζει στο ίδιο μοτίβο, με την ενδοσκόπηση να υπογραμμίζεται και την αναφορά στον εσωτερικό κόσμο να παραπέμπει στον τομέα της ψυχολογίας. Άλλες χαρακτηριστικές ιδιότητες του ανθρώπου, στις οποίες γίνεται αναφορά είναι η φρόνηση, με τον άνθρωπο να οφείλει πάντα να είναι ελεύθερος. Από την άλλη πλευρά, παράλειψη θα ήταν το να μη γίνει λόγος και σε μια αρνητική πλευρά του ανθρώπου, που δεν είναι άλλη από την ιδιοτέλεια, την υπερβολική εμπιστοσύνη δηλαδή στον εαυτό του (Μαυροκορδάτος 2017, 172-173).

Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος φαίνεται να εκφράζει μια γνώμη και για το σύγχρονό του θέατρο που εκπλήσσει και αποδεικνύει συνάμα πως γνώριζε το γαλλικό θέατρο του 17^{ου} αιώνα. Μιλώντας, λοιπόν, για όλους εκείνους τους παράγοντες που θα πρέπει να έχει κατά νου ο συγγραφέας πριν προχωρήσει στην σύνταξη έργου του, θεωρεί πολύ σημαντικό να υπολογίζει στην εξίσωση και το τι συμβαίνει αναφορικά με το θέμα που πραγματεύεται στην δική του εποχή (Μαυροκορδάτος 2017, 174-175).

Ο συντάκτης, δηλαδή, του κειμένου μας υιοθετεί μία τέτοιου είδους στάση καθώς αναμιγνύει ή μάλλον προσαρμόζει την πλοκή της ιστορίας με βάση τα όσα επιθυμεί αυτός να ειπωθούν, για να πέσει φως σε αυτά. Με αυτό το δίπολο μεταξύ αρχαιότητας και σύγχρονης εποχής, θίγεται και πάλι η διαμάχη μεταξύ των Νεότερων και των Αρχαίων, των οπαδών δηλαδή του Μπαρόκ εναντίον αυτών του Κλασικισμού. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος τάσσεται πάντως με τους Νεότερους μη ασπαζόμενος, ωστόσο, τις ριζοσπαστικές τους ιδέες καθώς θεωρεί πως η αρχαιότητα έχει θέσει το πρότυπο πάνω στο οποίο οι επόμενοι θα πρέπει να στηριχτούν.

Άλλωστε ο ίδιος ξεκινάει το συγκεκριμένο έργο από το πάρεργο, ένα αρχαίο είδος, το οποίο όμως καταφέρνει να εξελίξει σε μοντέρνο. Το σίγουρο είναι πώς δεν υιοθετεί το απαισιόδοξο και σκοτεινό της εποχής του Μπαρόκ θέμα, απεναντίας σπάει τους κανόνες με το διαφορετικό του περιεχόμενο ενώ εισάγει και καινοτομίες, όπως η αναπαράσταση της πραγματικότητας και το αστυνομικό στοιχείο. Συγχρόνως, εγκιβωτίζει ιστορίες εντός της υπάρχουσας αφήγησής του ενώ συνομιλεί και με μια σάτιρα του ιποτικού μυθιστορήματος, τον *Δον Κιχώτη*, έργου που άλλωστε μεταφράστηκε στην αυλή του (Μαυρέλος 2023, 259).

Τέλος, μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι το «Περί ηθών, παθών και χαρακτήρων» και το απόσπασμα κατά το οποίο ο Έλληνας λόγιος αναφέρει τα βιβλία που ευχαριστιέται να διαβάζει αποτελούν τα πιο αυτοαναφορικά αποσπάσματα σε ολόκληρο το έργο. Μέσα από αυτά, ο Μαυροκορδάτος έχει τη δυνατότητα να ξεδιπλώσει τη σκέψη του και τις γενικότερες απόψεις του σχετικά με μια ευρεία γκάμα πραγμάτων, αποδεικνύοντας εν τέλει στη δική του απεικόνιση της πραγματικότητας, ότι ακολουθεί τις συμβουλές που δίνει σε αυτό το σημείο. Αν και αρχικά μπορεί οι λόγοι αυτοί μοιάζουν πολύ συγκεκριμένης θεματικής, αξιοποιούνται με τρόπο τέτοιο από τον συντάκτη του κειμένου, ώστε φτάνουν από κάτι απλό σε κάτι περισσότερο σύνθετο.

Στις γραμμές που ακολουθούν, ο συγγραφέας εμπνέεται από την *Ποιητική* (IE') του Αριστοτέλη και τη *Ρητορική* (βιβλίο B, κεφ. IB' - IZ'), καθώς αναλύει όλα εκείνα τις ιδιότητες που οφείλει ο κάθε άνθρωπος ανάλογα με τη θέση και το αξίωμά του να τον χαρακτηρίζουν. Αυτή η αναφορά στον Αριστοτέλη αποτελεί αναμφισβήτητο, όπως παρατηρεί ο Bouchard, απόηχο των συζητήσεων που ακολούθησαν στη Δύση μετά τη δημοσίευση της *Pratique du théâtre* (Παρίσι 1657) του François Hédelin, abbé d' Aubignac (Μαυροκορδάτος 2017, 228). Ακολούθως, προβαίνει και σε μια παρατήρηση σχετικά με τους σπουδαίους άντρες, οι οποίοι ακόμα και σε περίπτωση που βρίσκονται πλέον σε αδύναμη θέση, δεν παύουν να έχουν στο μυαλό τους, τη δόξα και τη δύναμη. Ο συγγραφέας πιθανότατα -μιας και ήδη έχει γίνει εκτενής λόγος για αυτόν- σκέφτεται συγγράφοντας το χωρίο, τον Κάρολο IB' και την πορεία ζωής που αυτός είχε (Μαυροκορδάτος 2017, 228).

Συμπληρωματικά, ο συνθέτης του έργου προχωρά σε έναν αποφθεγματικό λόγο, που σκοπό έχει να υποδείξει τις εκφάνσεις που μπορεί να έχει η περιγραφή ενός χαρακτήρα. Δίνοντας ως παράδειγμα το πώς ο Βιργίλιος σκιαγράφησε τον Αινεία, ο Μαυροκορδάτος φαίνεται να τοποθετεί τον Ρωμαίο ποιητή στο πάνθεο των αρχαίων

Ελλήνων συγγραφέων ως ισάξιο. Με αφορμή, λοιπόν, τα προαναφερθέντα παραπέμπει στην έριδα, για την οποία έγινε λόγος και παραπάνω, αυτή των Αρχαίων και των Νεότερων, ψέγοντας τους δεύτερους για την περιορισμένη ματιά τους προς τα πράγματα. (Μαυροκορδάτος 2017, 175-176).

Με το τέλος του λόγου του Έλληνα λόγιου, ο Ιταλός δεν κρύβει τον θαυμασμό του για αυτόν, λέγοντας χαρακτηριστικά πως συγκαταλέγεται μεταξύ των ελάχιστων ατόμων που διαθέτει τέτοιου είδους μόρφωση και ταυτόχρονα οξύνοια σχετικά με τα φιλολογικά θέματα. Αυτό ακόμα όμως που τον κάνει πραγματικά να ξεχωρίζει από όλους τους υπόλοιπους είναι η δίψα για γνώση που τον διακρίνει ακόμα ο ζήλος και η βαθιά αγάπη για τα θέματα που εκθέτει. Με τη σειρά του και ο Ιταλός εισπράττει επαινετικά σχόλια για τον τρόπο, με τον οποίο μιλά εγκωμιαστικά για τους φιλοσόφους της Αρχαίας Ελλάδας και αυτούς της Ιταλικής Αναγέννησης. Επιπλέον, δεν χωρά καμία αμφιβολία πώς είναι και αυτός ανάλογα μορφωμένος με αυτούς, τους οποίους συναναστρέφεται. Έκθαμβοι μένουν μάλιστα οι συνομιλητές του, όταν μιλώντας για τα παραπάνω, ξεκινά με θέρμη να απαγγέλει μέρος του *Συμποσίου* του Πλάτωνα. Η αποκάλυψη αυτή των μύχιων της σκέψης του λίγο λείπει να παρεξηγηθεί από τους άλλους δύο για ησυχαστική θεώρηση, κάτι που όμως αποτρέπει με όσα αναπτύσσει παρακάτω. Η παράδοση πίσω από την συγκεκριμένη ιδεολογία αφορά τη διαδικασία απόσυρσης προς την ενδότερη ύπαρξη, με ταυτόχρονη παύση των αισθήσεων, ούτως ώστε να επιτευχθεί η βιωματική γνώση του Θεού. Ίσως πάλι βέβαια, αυτό που θέλει να πετύχει είναι η συσχέτιση με την ησυχαστική έριδα που είχε ξεσπάσει τον 14^ο αιώνα ταλανίζοντας τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Για να δώσει, λοιπόν, έμφαση στην θεοσεβούμενη στάση που τηρεί και να μην αφήσει καμία υπόνοια για οτιδήποτε διαφορετικό στον Έλληνα και στον Φιλόθεο, εκφωνεί ένα λόγο κατά των άθεων και των δεισιδαιμόνων ανθρώπων. Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος μέσω του συγκεκριμένου λόγου εξισώνει τη δεισιδαιμονία με την αθεΐα όντας φανερά επηρεασμένος από τον Bacon και το έργο του, *Essays* (Μαυροκορδάτος 2017, 229). Αξίζει, βέβαια, να ληφθεί υπόψη ότι ως ηγεμόνας διατηρούσε καλή σχέση με την Εκκλησία, οπότε δεν ήταν δυνατό να γράψει κάτι που δεν συμφωνούσε με τη διδασκαλία της. Έτσι, προβαίνει σε μια ευθεία επίθεση προς όλους εκείνους που προσπαθούν να εκλογικεύσουν τη θρησκεία, καθώς με τον τρόπο αυτό δείχνουν την ύψιστη ασέβεια. Δεν λείπει, φυσικά, και πάλι η παραπομπή στους Νεότερους και τη φιλοσοφία που ακολουθούν.

Ακόμη, γίνεται λόγος για το πόσο ο άθεος άνθρωπος μετατρέπεται σε παράφρονα. Η αντίληψη αυτή ανταποκρίνεται στην κλασική δυτική γνώμη, η οποία και τοποθετεί στην ίδια κατηγορία τους παράφρονες, τους ακόλαστους, τους βλάσφημους και τους σεξουαλικά ασύδοτους, όπως γράφει ο Λα Ροσφουκώ. Αυτό βέβαια που προκαλεί μεγαλύτερο ενδιαφέρον στα λεγόμενα του Μαυροκορδάτου είναι η προοδευτική σύνδεση της έννοιας της παραφροσύνης με αυτήν της ασθένειας. Επιπρόσθετα, τα επιχειρήματα του αισθητού κόσμου, του μεγαλείου και της μικρότητας της οικουμένης, που χρησιμοποιεί ο λαός προέρχονται από τον διάσημο διανοητή Πασκάλ (Μαυροκορδάτος 2017, 229). Κατά αυτόν τον τρόπο καταδεικνύεται με τον πλέον απόλυτο τρόπο η αθλιότητα, στην οποία βυθίζεται ο άνθρωπος χωρίς την πίστη στον Θεό.

Επιπροσθέτως, υπάρχει αναφορά στην προϋπαρξη σπερμάτων, επιστημονικό ερώτημα με το οποίο είχαν ασχοληθεί πολλοί φιλόσοφοι και επιστήμονες ήδη από την εποχή του Καρτέσιου και του Gassendi. Το ζήτημα αυτό θα απασχολήσει πολύ τη θεολογική σκέψη και μετέπειτα λόγω των ανακαλύψεων μέσω του μικροσκοπίου. (Μαυροκορδάτος 2017, 229). Πέρα, βέβαια, από το επιστημονικό του πράγματος, ο Θεός περιγράφεται να είναι ευαίσθητος και γεμάτος για τα δημιουργήματα του. Γνωστοποιείται, τέλος, ότι οι ασεβείς άνθρωποι είναι αυτοί οι οποίοι υποκύπτουν στη δεισδαιμονία και συνεπώς αποφεύγουν την ευρισκόμενη στη μέση ευσέβεια (Μαυροκορδάτος 2017, 178-185). Η συγκεκριμένη θεώρηση του Νικολάου μπορεί να έρθει σε σύγκριση με αυτή του Pierre Bayle, δεδομένου ότι αμφότεροι συνομιλούν, όπως όλα δείχνουν με αυτή, που είχε διατυπώσει προηγουμένως ο Bacon, όπως παρατηρεί ο Bouchard (Μαυροκορδάτος 2017, 229).

Με το κλείσιμο του λόγου του Ιταλού, ο Φιλόθεος αναλαμβάνει να μιλήσει συμπληρωματικά ως προς τα όσα ειπώθηκαν προηγουμένως, ανοίγοντας μια συζήτηση «Περί παραφροσύνης». Η παραπομπή στον Έρασμο και στο έργο αυτού, *Εγκώμιο στη μωρία* είναι ευδιάκριτη. Ως μωρία φαίνεται, πάντως, να ορίζει το προσωπείο της δεισδαιμονίας, εξάγοντας το συμπέρασμα πως ο απλός κόσμος δεν είναι απαραίτητως ανόητος, σίγουρα όμως η έλλειψη παιδείας επιδρά αρνητικά. Ο Μαυροκορδάτος με τον λόγο αυτό θα μπορούσαμε να πούμε πως μπαίνει στο πεδίο της ψυχολογίας με βασικό εργαλείο τη φιλοσοφία και μετά τη θεολογία. Όπως είναι λογικό, κάτι τέτοιο είναι εξαιρετικά νεότερικό για την εποχή του πόσο δε μάλλον αν ληφθεί υπόψιν σε σχέση με το θέμα το οποίο αναλύει. Κατά το γνωστό του μοτίβο, ακόμα και σε αυτόν τον λόγο, κάνει έμμεσες και άμεσες αναφορές σε σπουδαίους

φιλοσόφους τόσο της αρχαιότητας όσο και της σύγχρονης εποχής, όπως είναι ο Πλάτωνας και ο Λα Ροσφουκά. Με περιεχόμενο του να είναι το πώς η δεισιδαιμονία έχει διεισδύσει στην οθωμανική κοινωνία, επισημαίνει ότι η παραφροσύνη έχει φτάσει σε τέτοιο σημείο ώστε να θεωρείται κάτι το προβλεπόμενο, σε πλήρη αντίθεση με την φρόνηση.

Η «μωρία» αυτή που έχει καταλάβει μεγάλο μέρος των πολιτών, φτάνει ακόμη και στο σημείο να θεωρηθεί από κάποιους -λανθασμένα φυσικά- ως αγιότητα. Στηρίζοντας, λοιπόν, καταλλήλως την θέση αυτή στερεώνει επιπλέον τη θέση που υπερασπίζεται. Το ίδιο πετυχαίνει και κατόπιν, χρησιμοποιώντας τυπικά παραδείγματα παρμένα από την οθωμανική κοινωνία, της οποίας μέλος αποτελεί και ο ίδιος ο Μαυροκορδάτος. Καταφέρνει, λοιπόν, να δώσει μορφή στους ποικίλους τύπους ατόμων που υπάρχουν σε αυτήν, υποδεικνύοντας πάντα και το πώς αυτοί συμπεριφέρονται στο πλαίσιο της.

Ξεδιπλώνοντας, κατά αυτό τον τρόπο, την κριτική του ικανότητα για ένα τέτοιο θέμα, όπως είναι ο σεβασμός προς τον Θεό, ο Φιλόθεος αποτελεί το πορτρέτο ενός ανθρώπου με ήθος και προπάντων πίστη, που έχει συνάμα το θάρρος της γνώμης του. Η μόρφωση και ο επιστημονικός τρόπος σκέψης του γίνονται ιδιαίτερως εμφανή, μέσω του τρόπου με τον οποίο μιλάει για την ψυχολογική και κοινωνική διάδοση της τρέλας.

Τον λόγο παίρνει αμέσως μετά και πάλι ο Ιταλός, καταλήγοντας βασιζόμενος σε όσα έως εκείνη τη στιγμή είχαν λεχθεί για τους Οθωμανούς, στο ότι ο τρόπος συμπεριφοράς τους συνάδει εν τέλει με την αντίληψη που έχουν σχηματισμένη οι Δυτικοί για αυτούς στερεοτυπικά. Ο ίδιος, βέβαια, φαίνεται να μην ενστερνίζεται την ίδια άποψη με αυτούς, θεωρώντας την εσφαλμένη. Αν και ο ίδιος είναι ένας από αυτούς ταξιδεύοντας στην Οθωμανική αυτοκρατορία βρίσκεται στην πλέον κατάλληλη θέση να διατυπώσει την προσωπική του άποψη σχετικά, στηριζόμενος επικουρικά και σε όσα άκουσε και από άλλους Οθωμανούς πολίτες, με τους οποίους ήρθε σε επαφή, όπως ο Φιλόθεος (Μαυροκορδάτος 2017, 184-189).

Με βάση την οπτική στην οποία έχει οδηγηθεί, στο ότι όποιος θελήσει δηλαδή να ασχοληθεί με την πολιτική οφείλει να διαθέτει περιορισμένη διακριτική ικανότητα εάν θέλει να πετύχει σε θέματα που άπτονται ήπιας και αυστηρής υφής, ο Ιταλός προχώρα στον μονόλογο που τιτλοφορείται «Περί ηπιότητας και πραότητας». Κατά το πρότυπο έτσι του Μακιαβέλλι, υπογραμμίζει τις ιδιότητες που είναι απαραίτητο να

συγκεντρώνει στο πρόσωπό του μια πολιτική προσωπικότητα, εάν θέλει να αναλάβει τα ηνία της ηγεσίας. Όπως παραδίδεται, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος φαίνεται να ασπαζόταν το μοντέλο διοίκησης, σύμφωνα με το οποίο ένας ηγεμόνας δεν θα έπρεπε να κάνει το λαό του να τον φοβάται, αλλά προσευχόμενος στο Θεό να ελπίζει πώς θα του ενέπνεε τέτοια αισθήματα (Μαυροκορδάτος 2017, 230). Οι ισοροπίες, επομένως, τις οποίες καλείται αυτός που κρατά την εξουσία στα χέρια του να διαχειριστεί είναι ιδιαίτερες λεπτές, απαιτώντας τους ανάλογους χειρισμούς.

Συμπληρωματικά, ο Μαυροκορδάτος αναφέρει τους βασιλικούς αυλικούς που δεν φαίνεται να τηρούν τα ανάλογα μέτρα και σταθμά. Η επίθεση αυτή του Νικολάου κατά τον «μικροπρεπών δικαιούντων», που μιμούνταν τους αρχαίους, όπως και κατά των «στερούμενων μεγαλοθυμίας νικητών» θα πρέπει να είναι απότοκο της ήττας και της αιχμαλωσίας του από τους Αυστριακούς (Μαυροκορδάτος 2017, 230). Με άλλα λόγια, θα μπορούσε να λεχθεί ότι με την πολιτική συζήτηση που εξελίσσεται, έρχεται στο προσκήνιο η φιλοσοφία των αρχαίων έναντι αυτής των νέων. Το γεγονός αυτό μας θυμίζει τη διαμάχη ανάμεσα στους Αρχαίους και στους Νεότερους, αποδεικνύοντας περίτρανα το πόσο μεγάλες διαστάσεις είχε πάρει η έριδα αυτή, όπως και το πως συντέλεσε τομή για τα φιλολογικά και φιλοσοφικά πράγματα από εκεί και ύστερα. Είναι εμφανές ότι η πολιτική φιλοσοφία γύρω από τις θέσεις των δύο πλευρών απασχολούσε και συνεπώς επηρέαζε με τον τρόπο της, τους διανοούμενους σε διάφορες περιστάσεις. Σε κάθε πάντως περίπτωση, ο συγγραφέας καταδικάζει όχι μόνο την ψυχική, αλλά και την σωματική βία, διακρινόμενος από την αντίληψη ότι με την χρήση τέτοιου είδους απάνθρωπων τακτικών, ο ηγέτης βγαίνει ζημιωμένος, καθώς εισπράττει την αποστροφή του λαού, την οποία και είναι σχεδόν απίθανο να αντιστρέψει (Μαυροκορδάτος 2017, 190-195).

Αφού ειπώθηκαν και τα εξής, ο Έλληνας λόγιος ενθουμούμενος τι τους είχε υποσχεθεί την προηγούμενη μέρα, τους παρουσιάζει ένα μικρής έκτασης βιβλίο που αφορά την «ορθή ερμηνεία των κινήτρων και των πράξεων του ανθρώπου». Το γεγονός αυτό διεγείρει αμέσως φιλομαθή Φιλόθεο, που όπως και νωρίτερα στη φυλακή, δεν αντιστέκεται στον πειρασμό και ξεκινά την καταγραφή. Λειτουργώντας ως απάντηση στο έργο του Γάλλου συγγραφέα Λα Ροσφουκώ, τιτλοφορούνται με τη σειρά τους ως «Φροντίσματα περί της επιεικούς ερμηνείας των του ανθρώπου κινήτρων και πράξεων». Πρόκειται για έναν κατά βάση αποφθεγματικό και αλληγορικό λόγο, με τον οποίο ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος δίνει τρόπον τινά τη δική του ερμηνεία για τη ζωή. Με την τελευταία αυτή έκθεση ο Μαυροκορδάτος απαντά

σε ποικίλα γνωμικά (Μαυροκορδάτος 2017, 194-213), ενώ σκιαγραφεί με ρεαλισμό τη ζωή των χειρωνακτών τόσο στις πόλεις όσο και στην ύπαιθρο, χωρίς να εκπέσει στον εύκολο συναισθηματισμό των ανθρώπων της αυλής -που αναφέρθηκαν παραπάνω (Μαυροκορδάτος 2017, 230).

Ενώ η συζήτηση επικεντρώνεται στο κατά πόσο η ευτυχία και η δυστυχία είναι παρούσες στην όποια τροπή έχει πάρει η ζωή του ανθρώπου, ο Ιάκωβος καταφθάνει πίσω στο σπίτι του και ενώνεται με την συντροφιά των τριών. Όπως είχε υποσχεθεί επιστρέφει με την δύση του ήλιου έχοντας κάνει λογικά ότι ήταν δυνατόν για να διευκολύνει τη θέση του κρατούμενου ακόμη Κορνηλίου. Με την είσοδό του πάντως στο χώρο του κήπου, ο αφηγητής υπονοεί πως η καλή εξέλιξη της συζήτησης είναι δεδομένη, καθώς θα προσφέρει και ο ίδιος με την οξύτητα του πνεύματός του, τα μέγιστα.

Αμέσως μετά, όμως, το έργο κλείνει με βίαιο τρόπο φροντίζοντας να καθησυχάσει τους αναγνώστες πως θα επιστρέψει σύντομα ενημερώνοντάς τους για όσα συνέβησαν μετέπειτα. Την ίδια, ωστόσο, στιγμή δεν αρνείται και την πιθανότητα να μην ακολουθήσει κάτι άλλο πέρα από τη σιωπή, εάν η διήγηση του έργου προκάλεσε αρνητικές εντυπώσεις σε κάποιους από αυτούς (Μαυροκορδάτος 2017, 213). Κάπως έτσι ο αφηγητής μας, μας κάνει να αναρωτιόμαστε, διότι όχι μόνο δεν μας λέει το τέλος της ιστορίας, αλλά και μας αφήνει μετέωρους αναφορικά με την προϊστορία του Κορνηλίου, αυτή δηλαδή που δεν πρόφτασε να ολοκληρώσει στην εγκιβωτισμένη ιστορία της ζωής του. Τα ερωτήματα τα οποία προκύπτουν είναι πολλά. Πρώτα από όλα, δεν μαθαίνουμε ποτέ την αιτία της σύλληψης του Κορνηλίου, αλλά και με την επιστροφή του Ιακώβου πίσω στο σπίτι δεν πληροφορούμαστε για το εάν κατάφερε με κάποιον τρόπο να ανατρέψει την πλάστιγγα προς το μέρος του δύστυχου ήρωα. Απορίες, βέβαια, μπορεί να προκύπτουν και για άλλους ήρωες του έργου των οποίων το υπόβαθρο δεν μαθαίνουμε, με χαρακτηριστικό παράδειγμα να αποτελεί ο κεντρικός ήρωας και αφηγητής του έργου, Φιλόθεος.

Συνοπτικά, η δράση του έργου, *Φιλοθέου Πάρεργα*, συναρπάζει σίγουρα τον αναγνώστη, χάριν του αιγιματικού στοιχείου και των αγώνων λόγων με τα εγκιβωτισμένα δοκίμια. Η διαρκής εναλλαγή χώρων συνδυαστικά με την εισαγωγή νέων προσώπων κεντρίζουν και διατηρούν σε μεγάλο βαθμό το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Ακόμη, η ποικιλία των θεμάτων που ξεδιπλώνεται εντός του έργου είναι ικανή να ικανοποιήσει ακόμη για τον πιο απαιτητικό αναγνώστη. Εκτός όμως από τα ποικίλα θέματα, ποικίλα είναι και τα είδη τα οποία συμπεριλαμβάνονται στο κείμενο

αυτό, όπως είναι οι πραγματείες. Πέρα όμως από την συγγραφική του ιδιότητα, δεν πρέπει να ξεχνάμε πώς ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος υπήρξε και πολιτικός, άρα τα όσα γράφει δεν μπορεί να μην έχουν πολιτική σκοπιμότητα. Όπως και να 'χει πάντως το έργο του διακρίνεται από μερικά πραγματικά μοναδικά στοιχεία, όπως είναι το αινιγματικό-αστυνομικό, αλλά και η «ρεαλιστική» -φυσικά- απόδοση των τόπων και των καταστάσεων γύρω του. Για όλους λοιπόν αυτούς τους λόγους, τα *Φιλοθέου Πάρεργα* είναι αδιαμφισβήτητα ένα ξεχωριστό και πολύπλευρο κείμενο ζωτικής σημασίας, που άφησε το δικαίως το χνάρι του στην ιστορία της λογοτεχνίας.

4. Οι ήρωες των *Φιλοθέου Παρέργων*

Όσον αφορά τώρα πιο ειδικά τους ήρωες του έργου μας, ας ξεκινήσουμε από τον πρωταγωνιστή και αφηγητή των *Φιλοθέου Παρέργων*. Αυτός είναι ο Φιλόθεος, του οποίου το όνομα -όπως έχει ήδη αναφερθεί- υποδηλώνει την στενή σχέση που υπάρχει ανάμεσα στον συντάκτη του κειμένου, Νικόλαο Μαυροκορδάτο, και τον Θεό. Το κεντρικό πρόσωπο συστήνεται μάλιστα ήδη από τον τίτλο του έργου μαζί με την ειδολογική του ταυτότητα. Είναι επίσης δυνατόν ο ήρωας να «ταυτιστεί» μοιραία με τον συγγραφέα, λαμβάνοντας υπόψιν το προφίλ και τη ζωή του τελευταίου συγκριτικά με αυτήν που παρουσιάζει ο πρώτος εντός του μυθιστορήματος.

Πρώτα απ' όλα, ο Φιλόθεος φανερώνεται πως αποτελεί γέννημα θρέμμα της Κωνσταντινούπολης, ένας Έλληνας που όπως τόσο άλλοι ζει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία των αρχών του 18^{ου} αιώνα έχοντας τα προνόμια που μόνο οι πλούσιοι και μορφωμένοι πολίτες ελληνικής καταγωγής απολάμβαναν από την διοίκηση, λόγω των υψηλών θέσεων που πολλές φορές καταλάμβαναν σε αυτήν. Αν και τα προαναφερθέντα δεν μας παραδίδονται ξεκάθαρα από τον αφηγητή, γίνονται ευκόλως εννοούμενα σε αρκετές περιπτώσεις μέσα στο έργο από τις γνωριμίες που διαθέτει. Η συνάντηση με τον Σμυρναίο κρυπτοχριστιανό Ιάκωβο και τον λόγιο και πλούσιο Έλληνα, που δεν ονοματίζεται, αποτελούν ανάλογα παραδείγματα (Μαυροκορδάτος 2017, 82-83, 114-115). Όπως είναι ήδη γνωστό από τα βιογραφικά του Νικολάου, η φυσιογνωμία του είναι ανάλογη αυτής του Φιλοθέου, εφόσον υπολογίσουμε όλα τα πνευματικά εφόδια και τις γνωριμίες που έλαβε από το πατέρα του Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο τον «εξ απορρήτων» της Υψηλής Πύλης. Δεν ήταν άλλωστε τυχαίο πως ανέλαβε μια τόσο σημαντική θέση σαν αυτή του βοεβόδα των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών μόλις στα 29 του έτη (Μαυροκορδάτος 2017, 22).

Κατά τα άλλα, ο Φιλόθεος βρίσκεται στην πλατεία του Ιπποδρόμου της Κωνσταντινούπολης, που είναι και η αφετηρία του έργου, μαζί με κάποιους φίλους του των οποίων τα ονόματα μας αποκρύπτονται καθ' όλη τη διάρκειά του. Εκεί θα είναι που όπως ήδη έχει παρατεθεί κατά την περιγραφή της Πόλης, πλησιάζουν μια συντροφιά ξένων, η οποία είναι ενδεδυμένη με περσικές φορεσιές παρά το γεγονός πως ομιλούν διαφορετική γλώσσα. Και σε αυτή την περίπτωση δεν γνωστοποιούνται τα ονόματα των ψευδοπερσών, πέραν ενός, του Κορνηλίου. Η αποκάλυψη του ονόματός του δεν έρχεται βέβαια με την εμφάνισή του αλλά μετέπειτα, πράγμα που

μας προετοιμάζει τρόπον τινά για τον ρόλο που θα διαδραματίσει στην υπόθεση του έργου λίγο αργότερα (Μαυροκορδάτος 2017, 76).

Στο μεταξύ, η παρέα του Φιλοθέου γίνεται λίγο αργότερα ένα με αυτή των ξένων, όταν την συνομιλία τους διακόπτει ένας κρυπτοχριστιανός με το όνομα Ιάκωβος που, όντας κοινός γνωστός τους, προσκαλεί άπαντες να συνεχίσουν την συζήτησή τους στον κήπο του σπιτιού του. Θα είναι στον συγκεκριμένο κήπο που, αφού θαυμάσουν την μεγαλοπρέπειά του, θα συνεχίσουν κατά μία έννοια την συνομιλία που είχαν πρωτύτερα σχετικά με τον σουλτάνο προχωρώντας την ένα βήμα παραπέρα ανταλλάσσοντας απόψεις αναφορικά με το «οθωμανικό γένος» εν γένει. Κατόπιν, ο πρωταγωνιστής εμπλουτίζει την περιγραφή του κήπου με ορισμένες λεπτομέρειες του τραπεζιού που παρατίθεται με φαγητό και ποτό, ενώ έπεται μια σειρά λόγων από διάφορους συνδαιτυμόνες για μια ποικιλία θεμάτων. Πρώτος παίρνει τον λόγο ο οικοδεσπότης, Ιάκωβος, ο οποίος και ορμώμενος από το δείπνο, κάνει λόγο για το κρασί και την σχέση που έχουν οι Τούρκοι με αυτό ως μουσουλμάνοι, για να λάβει την σχετική απάντηση ενός γενειοφόρου εκ της ομάδας των αγνώστων (Μαυροκορδάτος 2017, 82-97).

Ύστερα, αφού το συμπόσιο έχει ολοκληρωθεί ακολουθεί σκηνή με άλλες συζητήσεις μέχρι που τον λόγο παίρνει ο αφηγητής. Ο Φιλόθεος τότε ξεκινά να μιλάει για την εξωτερική πολιτική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπως και για τη στάση του κράτους προς τη θρησκεία, αλλά και τα γεγονότα που έχουν προηγηθεί με τους Αρμενίους. Ο λόγος αυτός του αφηγητή προκαλεί έντονες ψυχικές διακυμάνσεις στον Κορνήλιο, που αναστενάζει και δακρύζει. Όπως είναι φυσικό, ο Φιλόθεος περιέργως από την αντίδραση του μέχρι πρότινος ξένου, διακόπτει τον λόγο του και απαιτεί απερίφραστα να μάθει την ιστορία του. Αρχικά, ο Κορνήλιος αρνείται να το κάνει βλέποντας όμως τον κεντρικό ήρωα να επιμένει, υποκύπτει και δηλώνει με στόμφο ότι όσα επρόκειτο να διηγηθεί είναι θλιβερά και μπορεί να φέρουν δυσάρεστα συναισθήματα στον ακροατή, ο οποίος δεν είναι συνηθισμένος στα βάσανα, όπως ο ίδιος, που ζει μες την δυστυχία. Συνεχίζει την εισαγωγή του λέγοντας πως φοβάται ένα τέτοιο σενάριο, γνωρίζοντας μάλιστα πως μόνο στεναχωρημένος μπορεί να είναι κανείς μετά από την διήγηση της ιστορίας του και μόνο τότε θα είναι σε θέση να αντιληφθεί γιατί προτιμούσε να σωπαίνει (Μαυροκορδάτος 2017, 98-103).

Αυτή του η αντίδραση εξάπτει περαιτέρω την περιέργεια των παρισταμένων που κρέμονται από τα χείλη του αφηγητή, ανυπομονώντας να ακούσουν επιτέλους τα

όσα πρόκειται να μοιραστεί μαζί τους σχετικά με αυτά που έχει περάσει. Ας επισημανθεί, ότι το αιγιματικό αυτό στοιχείο αποτελεί εν ολίγοις μια τεχνική που χρησιμοποιείται με σκοπιμότητα από τον συγγραφέα, ώστε να εμπλακεί ενεργότερα ο αναγνώστης στο παιχνίδι και είτε να διδαχθεί, είτε να αναπτύξει με τον τρόπο αυτό την κριτική του ικανότητα. Εάν ληφθεί, παράλληλα, υπόψιν πως η εγκιβωτισμένη αυτή αυτοβιογραφική ιστορία της πρότερης ζωής του Κορνηλίου θα μπορούσε να αποτελέσει τη λύση του γρίφου της σύλληψης και της κατοπινής κράτησης του ήρωα, αντιλαμβανόμαστε ότι η αποσιώπηση στοιχείων γίνεται με τρόπο επιδεικτικό ακόμη και προκλητικό, καθώς ελάχιστα θα μας αποκαλύψει και για τον πρωταγωνιστή της ιστορίας, Ιάκωβο (Μαυρέλος 2015, 234). Έτσι, αν και πρόκειται για γεγονότα που υπάγονται στην προϊστορία της αφήγησης, ο ρόλος που διαδραματίζουν είναι καίριος για την κυρίως ιστορία (Μαυρέλος 2015, 235).

Ο βασανισμένος ήρωας ξεκινά τότε να διηγείται τα κομμάτια που συνθέτουν το παζλ της ζωής του, ξεκινώντας από τον τόπο καταγωγής του, τους γονείς του και το πώς η μοίρα από ψηλά τους κατέβασε χαμηλά όταν βρέθηκαν να εγκαταλείπουν τρόπον τινά εξαναγκασμένοι από τον κατακτητή τον τόπο τους, αναζητώντας μια καλύτερη τύχη. Σαν να μη ήταν ήδη αρκετά τα βάσανά τους, κατά την διαδρομή από την Κύπρο προς την Κέρκυρα έπεσαν θύματα πειρατών, δεδομένης βέβαια και της πρότερης του ναυαγίου κατάστασής τους, δεν έχασαν επί της ουσίας πολλά πράγματα. Στο σημείο αυτό είναι που απευθυνόμενος στην ομήγουρη θέτει το ρητορικό ερώτημα σχετικά με το κατά πόσο υπάρχει λόγος να συνεχίσει την αφήγησή του, μιας και τα δεινά που έχει έως την στιγμή εκείνη εξιστορήσει είναι ήδη αρκετά τραγικά. Γίνεται έτσι εμφανές πως η εξιστορήση των όσων έχει ζήσει αποτελεί αδιαμφισβήτητα μια επίπονη για τον ίδιο διαδικασία ανεξαρτήτως των ετών που έχουν περάσει (Μαυροκορδάτος 2017, 104-105).

Παρ' όλα αυτά, συνεχίζει την αφήγησή του, περνώντας στο πώς κατάφεραν να επιζήσουν του ναυαγίου αυτός και η οικογένειά του και να φτάσουν εν τέλει στα Κύθηρα, όπου φιλοξενήθηκαν έως ότου προσπαθήσουν ξανά να φτάσουν στον προορισμό τους. Είναι σε αυτή την δεύτερη επιχείρηση μετάβασης στην Κέρκυρα που πέφτουν για άλλη μια φορά θύματα πειρατών, αιχμαλωτίζονται, μεταφέρονται στην Αίγυπτο και πωλούνται σε έναν ντόπιο και φιλόανθρωπο χριστιανό. Στο σπίτι αυτού είναι που η τετραμελής οικογένεια θα βρει επιτέλους ένα καταφύγιο, με τον Κορνήλιο μάλιστα να του επιτρέπεται να λάβει εξαιρετική μόρφωση από Γάλλους ιερωμένους που τύχαινε να μένουν σε γειτονικό σπίτι. Έπειτα από μερικά χρόνια, και

αφού ο πρωταγωνιστής ήταν έτοιμος να περάσει στην μελέτη της φιλοσοφίας, η τύχη του δοκιμάστηκε και πάλι με τον χαμό των γονιών και του κύριου του σπιτιού. Η τριπλή αυτή απώλεια σε συνδυασμό με τις πληγές των περασμένων χρόνων που δεν είχαν ακόμα γιάνει εντελώς συγκλόνισαν τόσο τον Κορνήλιο όσο και την αδελφή του, η θλίψη της οποίας τον βάρυνε επιπρόσθετα λόγω της αγάπης που έτρεφε για αυτήν (Μαυροκορδάτος 2017, 104-109).

Ήταν τότε που η κυρία του σπιτιού, υποστήριξε αμφοτέρους τους νέους επιδεικνύοντας μεγάλη γενναιοδωρία. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι το ίδιο το πρόσωπο που αφηγείται τις δυσκολίες που έχει συναντήσει, προοικονομεί επιπλέον εμπόδια, καθώς όπως χαρακτηριστικά λέει, η μεγαλοφροσύνη της κυρίας του σπιτιού αποδείχτηκε από αρχική «παραμυθία» αποδείχτηκε εν τέλει «απέραντη πίκρα». Αναφέρει κατόπιν πως για να αντιμετωπίσει την μοναξιά που έφερε η χηρεία της, στράφηκε αρχικά στα δυο αδέρφια για παρηγοριά, πράγμα που όμως σύντομα άλλαξε με το να ρίχνει το βλέμμα της αποκλειστικά στον νέο. Ο Κορνήλιος αποδίδει την εξέλιξη αυτή σε δοκιμασία, ώστε να αποδειχθεί κατά μια έννοια το εάν τα ερωτικά αισθήματα που ήδη έτρεφε ο ίδιος για άλλο πρόσωπο ήταν αληθινά ή όχι (Μαυροκορδάτος 2017, 108-109).

Η διήγηση των συμβάντων διακόπτεται εκ νέου λίγο πριν την στιγμή που περιμένουμε να αποκαλυφθεί εξ ολοκλήρου η τροπή της ιστορίας. Αυτό δεν συμβαίνει για κάποιον άλλο λόγο παρά για να απευθύνει ο ομιλητής έκκληση προς τους ακροατές του επικαλούμενος τα φιλόφθωπα αισθήματά τους. Έτσι, τους ζητάει είτε να τον συγχωρέσουν και να του επιτρέψουν πλέον να διατηρήσει την σιωπή του, είτε να μη μεμφθούν έναν άνθρωπο, όπως ο ίδιος, που έχει υποφέρει τόσα πολλά (Μαυροκορδάτος 2017, 108-111). Συμπληρωματικά ως προς αυτά, θα μπορούσε να λεχθεί πως ο Κορνήλιος αποτελεί έναν αφηγητή Β' επιπέδου στο έργο δρώντας επικουρικά ως προς την Α' επιπέδου αφήγηση του Φιλοθέου. Οι δυο αυτοί αφηγητές κρατούν, βέβαια, όπως είναι εμφανές κοινή στάση ως προς την κοινοποίηση στοιχείων στους αναγνώστες. Όπως στην αρχή του κειμένου ο αφηγητής προτίμησε να παραλείψει την γνωστοποίηση στοιχείων για τα πρόσωπα του κειμένου, έτσι τώρα και ο Κορνήλιος αποκρύπτει την συνέχεια σε ένα κομβικό σημείο της ιστορίας του (Μαυρέλος 2015, 235-236).

Αμέσως μόλις ολοκληρώσει ο Κορνήλιος τα λεγόμενά του, Οθωμανοί θα εμφανιστούν άξαφνα από πολλές πλευρές ψάχνοντας μανιωδώς κάτι ή κάποιον. Με την είσοδο τους στον δαφνώνα όπου βρισκόταν η συντροφιά, συλλαμβάνουν τον

μυστηριώδη αφηγητή και δίχως χρονοτριβή τον οδηγούν στην φυλακή. Οι διαμαρτυρίες του συλληφθέντα που ακολουθούν δεν αρκούν για να καμφθεί η ορμή των Οθωμανών που έχουν εισβάλλει στον χώρο με έναν και μόνο σκοπό, την σύλληψη του Κορνηλίου. Όπως είναι βέβαια φυσικό, η ενέργεια αυτή αναστατώνει πέρα από τους θεατές του συμβάντος και τον οικοδεσπότη Ιάκωβο, ο οποίος ιδιαίτερα οργισμένος με την παραβίαση του ιδιωτικού του χώρου, στον οποίο και διασκέδαζαν πολλοί λόγιοι, και όσων διαδραματίστηκαν εμπρός του, στρέφεται με δηκτικά λόγια κατά αυτών των «μέθυσων» που εξευτέλισαν και χλεύασαν ανοιχτά τον φιλοξενούμενό του. Λαμβάνει ωστόσο από αυτούς ως απόκριση την παρουσίαση βασιλικού εγγράφου που δικαιολογεί την εισβολή, καθώς τους επιτρέπεται με αυτή η είσοδος σε οποιοδήποτε χώρο ούτως ώστε να συλληφθεί το διωκόμενο πρόσωπο (Μαυροκορδάτος 2017, 110-111). Κατά αυτό τον τρόπο, αν και όπως μας έχει γίνει γνωστό με την έναρξη του κειμένου, ο Ιάκωβος καταλαμβάνει κάποια θέση στην εξουσία, δεν μπορεί να παρέμβει λόγω του ότι η εντολή έχει προέλθει απευθείας από τον σουλτάνο (Μαυρέλος 2015, 236).

Οι αναγνώστες συνεπώς καλούνται με τρόπο παιγνιώδη λίγες μόνο σειρές μετά την αποσιώπηση δεδομένων της αφήγησης, να ενώσουν από μόνοι τους, αν και ο αφηγητής υπόσχεται ότι τα πράγματα θα ξεκαθαρίσουν στη συνέχεια, τα σημεία και να καταλήξουν στην αιτία του κυνηγητού και της αιχμαλώτισης του Κορνηλίου. Το γεγονός αυτό φυσικά δεν είναι τυχαίο. Επικρατέστερο, λοιπόν, φαίνεται να είναι το σενάριο που θέλει τον Κορνήλιο, παρότι δούλος, να απέδρασε μετά από τις πράξεις της ιδιοκτήτριας του σπιτιού και έτσι να βρέθηκαν στο κατόπι του οι οθωμανικές αρχές (Μαυρέλος 2015, 236). Σύμφωνα με τα προειρημένα, εξάγουμε για τον Κορνήλιο το συμπέρασμα πως είναι ένας έντιμος και ακέραιος χαρακτήρας, ο οποίος δεν κάμπτεται μπροστά σε πειρασμούς και πιέσεις. Χαρακτηριστικό είναι ότι προτιμά να αφήσει πίσω του όσα είχε κατακτήσει, θυσιάζοντας ό, τι του ήταν γνώριμο. Όταν, δηλαδή, έχασε την πρότερη ασφάλειά του, επέλεξε να πάρει έναν δρόμο άγνωστο στον οποίο θα βρισκόταν διαρκώς σε επιφυλακή και υπό καθεστώς φόβου.

Είναι επίσης ασφαλές να πούμε πως από απλώς αινιγματική, η αφήγηση μεταμορφώνεται σε άκρως αστυνομική. Η μετάβαση από την αυτοβιογραφική διήγηση στο επεισόδιο της σύλληψης δεν αφήνει περιθώριο στο να χαρακτηριστεί διαφορετικά, με την αιφνιδιαστική είσοδο των Οθωμανών εκπροσώπων του σουλτάνου, την αντίδραση του Ιακώβου, στου οποίου τον ιδιωτικό χώρο και έχουν εισβάλει, και την επίδειξη του αντίστοιχου εντάλματος έρευνας. Αυτά σε συνδυασμό

με τα στοιχεία που δυνητικά θα μπορούσαν να αποσαφηνιστούν αναφορικά με τις ταυτότητες των προσώπων, αλλά δεν το κάνουν, επιμηκύνουν την αστυνομική πλοκή (Μαυρέλος 2015, 236).

Ύστερα από αυτό το σοκαριστικό γεγονός, ο Φιλόθεος αναζητά μεταξύ των συγκεντρωμένων τους φίλους του συλληφθέντα, οι οποίοι θα αποδειχθεί πως, όπως και οι δικοί του διέφυγαν, οι μεν αισθανόμενοι τον κίνδυνο που πιθανώς θα διέτρεχαν και οι δε παρακολουθώντας την αναστάτωση που προκλήθηκε, έφυγαν τρομαγμένοι. Παρατηρείται, συνεπώς, ότι το αστυνομικό του πράγματος δεν εξαντλείται ούτε με την απόκρυψη στοιχείων αλλά ούτε και με την θεαματική σύλληψη, μιας και στο χωρίο αυτό βλέπουμε να πέφτει υπό την αντίληψη του αφηγητή μας, το γεγονός της κινηματογραφικής, ας μας επιτραπεί, απόδρασης των φίλων του προσφάτως συλληφθέντα, από τον φράχτη που αγκαλιάζει τον περιβάλλοντα χώρο του οικήματος, μόλις παρακολουθήσουν το τι λαμβάνει χώρα (Μαυρέλος 2015, 236).

Παρά την σύγχυσή του με το σκηνικό που προκλήθηκε στο σπίτι του, ο Ιάκωβος μαζί με τον Φιλόθεο αφήνουν πίσω τους ό, τι συνέβη και πηγαίνουν να επισκεφτούν μία λόγια κοσμοπολίτικη συντροφιά, η οποία έχει μαζευτεί στον Γαλατά ή στο Πέραν, καθώς ο πρώτος είχε υποσχεθεί πως θα τιμούσε με την παρουσία του έναν ευγενή που είχε μόλις φτάσει στην Πόλη και είχαν συμφωνήσει να τον ξεναγήσει. Αποφασίζουν, λοιπόν, με αναπτωμένο πλέον το ηθικό να κατέβουν στον πλησιέστερο γιαλό για να επιβιβαστούν σε πλοιάριο, που θα τους μετέφερε στον προορισμό τους (Μαυροκορδάτος 2017, 110-113).

Στο ακόλουθο μέρος, μας συστήνεται ένα νέο πρόσωπο του έργου, το οποίο δεν είναι άλλο από τον λεμβούχο της βάρκας που μεταφέρει τους δύο ήρωες στην απέναντι όχθη. Παρότι ο λόγος του αποτελεί εν ολίγοις επιβράδυνση στην εξέλιξη της ιστορίας αναφορικά με τον Κορνήλιο, συνοψίζεται σε αυτόν η ζωή του ήρωα μέσω παρατηρήσεων σχετικά με το πώς αυτός έζησε και έδρασε. Ο αφηγητής αποφασίζει, έτσι, να του δώσει τον χώρο να ξετυλίξει την προσωπικότητα του. Δίνει, λοιπόν, σε πρώτο στάδιο βασικές πληροφορίες για τον βαρκάρη, όπως το ότι πρόκειται για έναν συμπαθητικό ηλικιωμένο, που δίχως καμία παρότρυνση από τους επιβαίνοντες ξεκινά να διηγείται την ιστορία της ζωής του. Πρώτα από όλα, το νέο αυτό πρόσωπο του κειμένου προβαίνει σε ένα σχόλιο για την παρούσα φάση της ζωής του για την οποία και δηλώνει ευχαριστημένος, καθώς βρίσκεται σε σχετικά καλή οικονομική κατάσταση και έχει ένα μικρό σπίτι με κήπο κοντά στην ακτή. Τονίζει μάλιστα πως δεν άφησε εξωτερικούς παράγοντες, όπως η πυρκαγιά που έκαψε δύο φορές το σπίτι

του, να τον ποτήσουν και με μεγάλο προσωπικό μόχθο κατάφερε να το φτιάξει ξανά, αλλά και να το βελτιώσει.

Πληροφορεί επιπροσθέτως τους δύο ήρωες πως είναι ογδόντα ετών και δεδομένου ότι έχουν περάσει σχεδόν δέκα χρόνια από την τελευταία ανοικοδόμηση του σπιτιού του, θεωρεί πως η κατάσταση θα παραμείνει ως έχει μέχρι το τέλος της ζωής του. Δεν διστάζει κατόπιν να παραθέσει την συλλογιστική πορεία, στην οποία και στηρίζει την πρότερη του αυτή πεποίθηση. Πιο αναλυτικά, οι οικίες που υπήρχαν πλησίον της δικής του είτε δεν έχουν επαναοικοδομηθεί λόγω οικονομικής αδυναμίας των ιδιοκτητών τους, είτε εξαιτίας κατάσχεσης τους από το δημόσιο. Έτσι, λοιπόν, αφού το σπίτι του είναι πλέον το μόνο σε κάποια απόσταση διατρέχει αρκετά μικρό κίνδυνο πυρκαγιάς.

Από την στιγμή που έχει πει όσα συντρέχουν στην παροντική του κατάσταση, ο λεμβούχος κάνει μια αναδρομή στα νεανικά του χρόνια. Ξεκινώντας από τους πολυάριθμους γάμους που είχε κάνει και τα τριάντα παιδιά που είχε αποκτήσει, φτάνει στο δυστυχές γεγονός ότι τους έχει όλους χάσει από επιδημία λοιμού. Αντί όμως να αναθεματίζει την τύχη για όσα του στέρησε, ενστερνίζεται μια διαφορετική θέαση. Μιας και η θεία πρόνοια είχε την ορισμένη βούληση, δεν οργίζεται και αποδέχεται καρτερικά τις βουλές του Κυρίου, ακολουθώντας το σχέδιο Αυτού αδιαμαρτύρητα. Έτσι, λοιπόν, προφασιζόμενος ότι για όσο ζει θα πρέπει να ακολουθεί το θέλημα Του για τους ζωντανούς, παντρεύτηκε πριν έναν μήνα την νεαρή κόρη ενός γνωστού του, η οποία φαίνεται μέσα από τους χαρακτηρισμούς του να ενσαρκώνει το γυναικείο ιδεώδες της εποχής. Κατά αυτό τον τρόπο και αυτός εκπληρώνει ως ανταπόδοση τα συζυγικά του προς αυτήν καθήκοντα, με το προχωρημένο της ηλικίας του να μην αποτελεί σε καμία περίπτωση εμπόδιο. Όπως μάλιστα επισημαίνει πρόκειται για άνθρωπο με ιδιαίτερος δυνατό οργανισμό, καθώς χαρακτηριστικά μπορεί να ανασύρει από τον νου του να έχει αρρωστήσει μονάχα μια φορά για δέκα ημέρες με πυρετό, αλλά αναρρώνει χάρη σε φυλακτό που είχε φροντίσει να του στείλει ένας γνωστός του (Μαυροκορδάτος 2017, 112-115).

Ο γέροντας, κλείνοντας σιγά σιγά τον λόγο του, αναφέρεται ακόμη στο πώς πολλοί πλούσιοι επιδιώκουν να ταξιδεύουν με τον ίδιο λόγω της γοητείας που τους ασκεί το λέγειν του, αλλά και επειδή πιστεύουν πως είναι σε θέση να εκπέμψει έναν κατά μία έννοια αναζωογονητικό αέρα εξαιτίας των γηρατειών του. Έτσι, δείχνει για άλλη μία φορά πως δεν αντιμετωπίζει επ' ουδενί την ηλικία του ως εμπόδιο, καθώς συνεχίζει να χαίρεται με όσα έχει ακόμη να του προσφέρει η ζωή.

Και κατά αυτό τον τρόπο ο χειμαρρώδης ομιλητής εξακολουθούσε να περνάει από το ένα θέμα στο άλλο. Κάνει, έτσι, αναφορά στην γνώση της γραφής που διαθέτει, τόση ώστε να κατανοεί τους εκκλησιαστικούς ύμνους, καθώς σύμφωνα με τον ίδιο η επιπλέον μόρφωση είναι αυτή που, περιπλέκοντας τα πράγματα, είναι σε θέση να συμπαρασύρει το άτομο στην ασέβεια. Εν συνεχεία, επισημαίνει κάποιες ακόμη από τις συνήθειές του, στις οποίες και συμπεριλαμβάνονται η απαγγελία εθιμικών προσευχών πέντε φορές την ημέρα και η αργία πέραν της Παρασκευής και του Σαββάτου αλλά και της Κυριακής, υπό το κυνικό σκεπτικό ότι δεν έχει κοινοποιηθεί στους ανθρώπους το είδος της λατρείας που προτιμά ο Θεός (Μαυροκορδάτος 2017, 114-115).

Αποδεικνύεται, επομένως, πως ο συγκεκριμένος ήρωας είναι εντελώς διαφορετικός από όλους όσους έχουν συστηθεί έως το σημείο αυτό του έργου. Πέρα από τις διαφορές που παρουσιάζει ο βαρκάρης ως προς την κοινωνική τάξη και το μορφωτικό επίπεδο με τους υπολοίπους, το κυριότερο είναι ότι ερχόμενος σε πλήρη αντίθεση με αυτούς, αποκαλύπτει πληθώρα πληροφοριών για τον εαυτό του. Έτσι, αν και ο ρόλος του στην υπόθεση του μυθιστορήματος είναι δευτερεύων και θα μπορούσε κάλλιστα να μην έχει λόγο στην ιστορία, μιας και πρόκειται απλώς για τον οδηγό της λέμβου που μεταφέρει τους ήρωες προς τον προορισμό τους, αυτός δράττεται της ευκαιρίας να κοινοποιήσει ένα μεγάλο εύρος θεμάτων.

Οι πληροφορίες που παραδίδει αν και μπορούν να χαρακτηριστούν ως προσωπικές, εμπεριέχουν πιθανότατα πραγματικά συμβάντα, ενώ οι δυσκολίες που κλήθηκε να αντιμετωπίσει στην πορεία της ζωής του, συνιστούν ευρύτερα ζητήματα της ζωής των ανθρώπων τότε. Είναι, λοιπόν, ασφαλές να πούμε πως εκπροσωπεί τον μέσο άνθρωπο, καθώς πρόκειται για ένα «υγιές» στοιχείο ενδεικτικό της χρονικής εκείνης περιόδου. Είναι, άλλωστε, ο μόνος άνθρωπος του λαού, εκτός από τους φυλακισμένους, που εμφανίζεται στο έργο. Με τις απόψεις του, τέλος, πάνω σε διάφορα θέματα εκφράζει αυτές της μεγαλύτερης μερίδας του πληθυσμού, που αντιστοιχούσαν στην λαϊκή σοφία.

Ο ανώνυμος γέρος σταματά, τότε, τον μακροσκελέστατο του λόγο μιας και έχουν πια φτάσει στον απέναντι όχθη, όπου οι δυο ήρωες αποβιβάζονται, τον ανταμείβουν γενναϊόδωρα για τις υπηρεσίες του και λαμβάνουν ως αντάλλαγμα τις ευχές του. Παίρνουν τότε τον δρόμο για το σπίτι που κατοικούσε ο Ιταλός ευγενής και γνωστός του Ιακώβου. Με το που φτάνουν όμως εκεί, μαθαίνουν από έναν υπηρέτη ότι ο νεοαφιχθείς στην Πόλη βρισκόταν στην κατοικία ενός πλούσιου

Έλληνα, ονοματίζοντάς τον και δίνοντάς τους την πρόσθετη πληροφορία ότι ο ταξιδιώτης σκοπεύει να παραμείνει στο συγκεκριμένο μέρος έως και την επόμενη νύχτα. Ο Φιλόθεος και ο Ιάκωβος φτάνουν λοιπόν με την σειρά τους στην οικία του Έλληνα, που πρόκειται μάλιστα για παλιό τους γνώριμο, και συναντούν το πρόσωπο που έψαχναν, όπως επίσης και έναν Γάλλο από την Πολωνία και έναν Βρετανό. Η ετερόκλητη αυτή ομάδα κάθεται αναπαυτικά και ακούει προσεκτικά την εξαιρετική ομιλία του οικοδεσπότη στο πανέμορφο οίκημα του (Μαυροκορδάτος 2017, 114-117).

Με την είσοδο των δύο ηρώων σε αυτό το βιβλιοφιλικό περιβάλλον, με βιβλία και περίτεχνες βιβλιοθήκες παντού τριγύρω, γίνονται αποδέκτες θερμής υποδοχής από τους ήδη παρισταμένους. Ο μεν Ιταλός εκφράζει αμέσως στον Ιάκωβο, μιλώντας στην ιταλική, την ευγνωμοσύνη του για την τήρηση της υπόσχεσής του λέγοντας με τη σειρά του πως θα ανταποδώσει την χάρη όποτε χρειαστεί. Έχοντας όμως διακόψει την ομιλία του Έλληνα και μη γνωρίζοντας ποιων βιβλίων η ανάγνωση τον ικανοποιεί, παραμερίζουν την πρότερη ντροπή τους και τον παρακάλεσαν να επαναλάβει τα όσα είχε πει στην αρχή της (Μαυροκορδάτος 2017, 116-117).

Ο Έλληνας τότε ξεκινά εκ νέου την παρουσίαση του προχωρώντας μάλιστα ακολούθως σε εκτενείς συζητήσεις επί ποικίλων φιλολογικών θεμάτων αλλά και ζητημάτων της επικαιρότητας, όπως η διαμάχη μεταξύ Αρχαίων και Νεότερων. Ειδικότερα, κάνοντας πρώτα μια αναδρομή στην πνευματική πορεία των Ελλήνων από την αρχαιότητα έως την Άλωση της Πόλης και την συνέχιση του ελληνικού τρόπου σκέψης στην Δύση, ο ομιλών αναφέρει μερικούς από τους αρχαίους Έλληνες που μελετά. Γνωστοποιεί, με άλλα λόγια, πως διαβάσει ποικίλα έργα του Πλάτωνα, όπως ο *Φαίδων*, η *Πολιτεία* και οι *Νόμοι*, αλλά και του Ομήρου όπως επίσης και του Αριστοτέλη, με παράδειγμα να αποτελούν τα *Πολιτικά* του. Συνεχίζει, λέγοντας πως διαβάσει παρομοίως και σύγχρονα της χρονικής εκείνης περιόδου έργα, όπως το γαλλικό έργο *Ηθικά Αξιώματα (Réflexions ou Sentences et Maximes morales)*, ενώ αν και η αναφορά του σε έργα Αράβων και Οθωμανών είναι παρακάτω βιαστική, δεν αποσκοπεί στο να υποβαθμίσει την αξία τους (Μαυροκορδάτος 2017, 116-121).

Παρ' όλα αυτά, επιστρέφει αμέσως μετά σε συγγραφείς της αρχαιότητας, όπως τον Δημοσθένη, τον Πίνδαρο, τον Ηρόδοτο, τον Θουκυδίδη, τον Ευριπίδη και τον Ξενοφώντα, για να αναφερθεί και σε έναν σημαντικό Ρωμαίο συγγραφέα, τον Κικέρωνα. Παράλληλα, κάνει εμμέσως λόγο στον Λογγίνο, αλλά και στους *Βίους* που είχαν συγγράψει ο Διογένης Λαέρτιος και ο Κορνήλιος Νέπως. Τέλος, προβαίνει σε

έναν μακροσκελή έπαινο προς τον σύγχρονο Bacon από τον οποίο και διαφαίνεται ο σεβασμός που πρέπει να έτρεφε για τον ίδιο ως διανοούμενο, αλλά και για τα όσα είχε συγγράψει ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος (Μαυροκορδάτος 2017, 120-127).

Γενικότερα, ο Έλληνας λόγιος αποδεικνύεται πέρα από εξαιρετικά μορφωμένος, ενημερωμένος για τα φιλολογικά πράγματα τόσο εντός όσο και εκτός των ελληνικών συνόρων. Συγχρόνως, τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί για να στηρίξει τις επιλογές των βιβλίων που διαβάσει φανερώνουν ένα άτομο με διευρυμένους τους πνευματικούς του ορίζοντες, το οποίο έχει διαβάσει έναν μεγάλο αριθμό βιβλίων και είναι έτσι σε θέση να εξάγει συμπεράσματα για το ποιοι συγγραφείς είναι διαχρονικοί και έχουν πολλά ακόμη να διδάξουν στους αναγνώστες. Πρόκειται, δηλαδή, για βαθιά σκεπτόμενο και πνευματικά ώριμο άνθρωπο, που αντιλαμβάνεται κάποια ζητήματα εκ βαθέων και βλέποντάς τα σε σύγκριση με το παρόν, καταλήγει σε κάτι νέο.

Αφού έχει πραγματοποιήσει το αίτημα των δύο ηρώων, ο πολυμαθής Έλληνας προχωρά σε μια πιο χειροπιαστή επίδειξη των ηθικών και πολιτικών του σκέψεων, δείχνοντας στους συγκεντρωμένους μερικές από τις σημειώσεις του πάνω σε βίους σημαντικών προσωπικοτήτων, είδος εξαιρετικά διαδεδομένο κατά τους βυζαντινούς χρόνους. Πιο συγκεκριμένα, ακολουθώντας τα χνάρια του Bacon, αυτός τους παραδίδει τα σχετικά με τους βίους των σοφών της αρχαιότητας, Θαλή και Σόλωνα, που είχε συγγράψει ο Λαέρτιος. Μέσα από αυτά τα δύο μέρη γίνονται εμφανείς όχι μόνο οι προσωπικές απόψεις του Έλληνα διανοούμενου, αλλά και αυτές ενός υποσυνόλου του πληθυσμού της εποχής εκείνης. Με περίτεχνο τρόπο, ο δεξιότεχνης ομιλητής μέσα από την εξιστόρηση της ζωής του Θαλή περνάει σε αντιπαράθεση με την τότε σύγχρονη πραγματικότητα. Αυτό που εν ολίγοις επιδιώκει δεν είναι άλλο από το να εξαγάγει κάποιες γενικά αποδεκτές αλήθειες και αξίες, οι οποίες δεν χάνουν στο πέρασμα των αιώνων την σπουδαιότητά τους. Ιδιαίτερα ελκυστικός για τον αναγνώστη μπορεί να φανεί και ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται την κοινοποίηση των συγκεκριμένων ιδεών με ζωντάνια και παραστατικότητα μέσω του βίου του σοφού Θαλή (Μαυροκορδάτος 2017, 128-139).

Ύστερα, μιλώντας για αυτόν του Σόλωνα και παρουσιάζοντας τις ενέργειες της πολιτικής του δράσης καταλήγει στο πώς η σημαντική αυτή προσωπικότητα κατάφερε να γευτεί την επιτυχία. Και σε αυτή την περίπτωση δεν αποφεύγει την σύγκριση με το παρόν και συγκεκριμένα με τα λεγόμενα του Bacon -για τον οποίο έχει άλλωστε ήδη εκδηλώσει τον σεβασμό του προηγουμένως. Σε τελική ανάλυση,

καθ' όλη την εκτενή παρουσίαση του βίου είναι ευδιάκριτη ποικιλία παραλληλισμών με την σύγχρονη τότε πραγματικότητα. Παραδείγματος χάρη, με την αναφορά στο τυραννικό καθεστώς του Πεισίστρατου (για το οποίο και γίνεται λόγος εξαιτίας της αλληλογραφίας που διατηρούσε ο τελευταίος με τον Σόλωνα) θα μπορούσε να υπονοείται το σουλτανικό (Μαυροκορδάτος 2017, 138-145).

Με άλλα λόγια, δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση τυχαίο γεγονός η διήγηση των συγκεκριμένων ιστοριών. Όπως άλλωστε έχει ήδη ειπωθεί ο ομιλών είναι ένας οξύνουτος άνθρωπος, που θα σκεφτόταν πολύ καλά πριν παραθέσει αφιτράριστες τις απόψεις του. Έτσι, λοιπόν, προχωρά σε έναν καλυμμένο τρόπο να τις εκφράσει χωρίς να υποπέσει κατ' ουδένα τρόπο στην αντίληψη του οθωμανικού κράτους. Ας μη ξεχνάμε, τέλος, πως απευθύνεται σε μία λόγια συντροφιά που θα ήταν σε θέση να διαβάσει πέρα από τα όσα έλεγε και να συνειδητοποιήσει το μεταφορικό των λόγων του. Συνεπώς, είναι ασφαλές να εξαγάγουμε το συμπέρασμα ότι, κατά αυτό τον τρόπο, ο Μαυροκορδάτος εκφράζει τις δικές του απόψεις για το πώς διοικείται η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ας μη ξεχνάμε ότι λόγω της στενής συνεργασίας που είχε με τον σουλτάνο αδυνατούσε να διαφοροποιηθεί ανοιχτά από τις αποφάσεις του, καθώς έτσι θα έχανε πιθανότατα εκτός από το αξίωμα του και τη ζωή του.

Ο λόγος του Έλληνα διακόπτεται εντέλει από τον οικοδεσπότη, που καλεί τους παρευρισκόμενους σε πλούσιο δείπνο, έπειτα από το οποίο οι συζητήσεις μεταξύ των συνδαιτημόνων φουντώνουν ξανά. Η αρχή γίνεται αυτή τη φορά από τον Γάλλο φιλοξενούμενο, ο οποίος και ορμώμενος από την επικαιρότητα μοιράζεται με τους υπολοίπους τον μεγάλο σεβασμό και θαυμασμό που τρέφει για το πρόσωπο τού τότε βασιλιά της Σουηδίας, Καρόλου ΙΒ', και την στρατηγική που αυτός ακολουθούσε. Διακόπτεται, ωστόσο, από τον Βρετανό της συντροφιάς, που αν και δεν υποτιμά τις αρετές του βασιλιά, κάνει αισθητό ότι διαφωνεί με κάποιες κινήσεις του. Ο Γάλλος, ακολούθως, συνεχίζει να υπερασπίζεται τόσο ένθερμα τον Σουηδό που ο μεταξύ τους διάλογος φτάνει στα πρόθυρα της ανοιχτής διαμάχης (Μαυροκορδάτος 2017, 144-147).

Κατά αυτόν τον τρόπο, είναι δυνατόν να αντιληφθούμε από το πώς απεικονίζονται οι δύο αυτοί διπλωμάτες, την γραμμή που ακολουθούσαν δύο ισχυρά κράτη της Ευρώπης, όπως η Γαλλία και η Βρετανία, σε ένα ζήτημα που απασχολούσε την περίοδο εκείνη. Οι κινήσεις, λοιπόν, του Σουηδού βασιλιά και η διαμάχη που προκύπτει εξαιτίας των διαφορετικών απόψεων πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα κάνει φανερή την σύγκρουση συμφερόντων, που φαίνεται να υπήρχε μεταξύ των κρατών.

Επιπλέον, η διαμάχη αυτή εξυπηρετεί στο να εξελιχθεί η πλοκή και να κοινοποιήσει ο συγγραφέας μέσω της έκβασής της, τις πεποιθήσεις που έχει σχηματίσει για τον κάθε λαό. Τα εθνοτικά αυτά κριτήρια που τίθενται οδηγούν στο να διευρυνθεί το πεδίο και να διαφανούν έτσι κάποιιοι τύποι ανθρώπων, οι οποίοι στην συνέχεια του κειμένου θα ενισχυθούν. Στους στόχους, ακόμη, του Μαυροκορδάτου συμπεριλαμβάνεται το να προκύψει από την σύγκρουση αυτή, η άποψη που ο ίδιος ενστερνίζεται και να οδηγηθεί κατόπιν η συζήτηση σε άλλα θέματα που επιθυμεί να υπογραμμίσει.

Αυτός που επεμβαίνει στην έντονη συζήτηση και παίρνει το μέρος του Άγγλου δεν είναι άλλος από τον Ιάκωβο που φέρνει στο φως την αμφιλεγόμενη τακτική που υιοθέτησε ο προαναφερόμενος ηγέτης για να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντά του. Η όλη κατάσταση προκαλεί την οξεία δυσαρέσκεια του Γάλλου, που εμμένοντας στην θέση του και βλέποντας πως το κλίμα που είχε διαμορφωθεί δεν είναι με το μέρος του, θέλει να φύγει αν και ο οικοδεσπότης προσπαθεί να τον αποτρέψει. Με την φυγή του συγκεκριμένου, ο αφηγητής Φιλόθεος προχωρά σε μια γενικότερη σκιαγράφηση των ανθρώπων της εθνικότητας αυτής, που παρά το γεγονός ότι είναι από την φύση του έξυπνος και κοινωνικός λαός παρουσιάζουν και σημαντικά μειονεκτήματα. Πιο αναλυτικά, είναι πολύ συχνά αρνητικοί στο να ακούσουν τα επιχειρήματα μιας άποψης που δεν συμφωνεί με τη δική τους, όπως ακριβώς και ο Γάλλος στην προκειμένη περίπτωση λόγω της φιλαυτίας, του οξύθυμου χαρακτήρα τους, της επιπόλαιης κρίσης τους για τα πράγματα, αλλά και της αγάπης που τρέφουν για την κεφαλή του κράτους και τους συμμάχους της (Μαυροκορδάτος 2017, 146-149).

Στην συνέχεια, ο Βρετανός φανερώνει με τρόπο συγκρατημένο, όπως άλλωστε είθισται να συμπεριφέρεται ο συγκεκριμένος λαός, την χαρά του για την νίκη του εναντίον του Γάλλου συνομιλητή του και στέφεται σε πιο ευχάριστα θέματα, ρωτώντας τον Ιταλό της παρέας αναφορικά την περιήγησή του. Αποδεικνύεται, μάλιστα, από την λεπτομερή ενημέρωση που του παραδίδει για τις γυναίκες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας πως είχε περάσει σημαντικό χρονικό διάστημα εκεί. Συνεκδοχικά, κοινοποιεί την γνώμη του για τις συγκεκριμένες χωρίζοντάς τες σε δυο κατηγορίες. Από τη μία, λοιπόν, πλευρά βρίσκονται αυτές που έχουν ελευθερίες και παίρνοντας μέρος στα κοινά, ικανοποιούν την «περιέργειά» τους για τον κόσμο και από την άλλη είναι αυτές που με το να παραμένουν στις σκιές προσελκύουν τα βλέμματα των αντρών, γεγονός που τις οδηγεί πολλές φορές στην καταστροφή. Στην πεποίθηση αυτή του Βρετανού ότι οι Οθωμανές είναι δύσκολο να προσεγγιστούν, ο

Ιταλός δεν χάνει την ευκαιρία μειδιώντας και χρησιμοποιώντας τα παραδείγματα του Δία και του Νηρέα από την ελληνική μυθολογία να αντιπαραβάλει πως για όλα υπάρχει η ανάλογη τιμή (Μαυροκορδάτος 2017, 148-151).

Η προκειμένη συζήτηση και η τροπή που παίρνει εκλαμβάνονται ως προσβολή από τον Ιάκωβο, που η σύζυγός του είναι Οθωμανή καταγόμενη μάλιστα από πλούσια οικογένεια. Παίρνει έτσι τον λόγο κάνοντας γνωστό πως αν και όντως υπάρχουν γυναίκες Οθωμανών, οι οποίες υποκύπτουν στους πειρασμούς, δεν πρόκειται για ντόπιες αλλά ξένης καταγωγής που απιστούν ως αντεκδίκηση για την ελευθερία που απώλεσαν. Συνεπώς, οι γηγενείς γυναίκες βρίσκονται στον αντίποδα, τιμώντας τους συζύγους τους και επιδεικνύοντας εγκράτεια. Πιστεύοντας, μάλιστα, πως ίσως δεν θεωρηθεί αντικειμενικός λόγω του γάμου που έχει συνάψει, διαβεβαιώνει την ομήγουρη πως πράγματι λέει αυτό που ισχύει σχετικώς. Με τον λόγο αυτό, η κουβέντα μεταξύ τους ολοκληρώνεται, καθώς το προχωρημένο της ώρας δεν τους επιτρέπει να την συνεχίσουν. Αντί αυτού, αποσύρονται προς τους χώρους που έχει προβλέψει ο οικοδεσπότης για τον καθένα τους και αναπαύονται (Μαυροκορδάτος 2017, 150-153).

Με το πρώτο φως του ήλιου, οι δύο από τους πρώτους ήρωες που μας συστήνονται, ο Φιλόθεος και ο Ιάκωβος, ξεκινούν μαζί με τον Ιταλό, γνωστό του Ιακώβου, την περιήγηση στην Κωνσταντινούπολη όπως οι δυο τελευταίοι είχαν συμφωνήσει να κάνει. Κατευθυνόμενοι όμως προς το σπίτι ενός πνευματικού ανθρώπου οθωμανικής καταγωγής συναντούν έναν ρακένδυτο άντρα που τους σταματά και γεμάτος αγωνία παραδίδει στον Ιακώβο ένα μήνυμα, μεταφέροντας του συγχρόνως ψιθυριστά κάποια λόγια. Με την αποχώρηση του αγγελιαφόρου ο Ιάκωβος διαβάζει το γράμμα και με τη σειρά του το δίνει και στον Φιλόθεο, ώστε να πληροφορηθεί και εκείνος το περιεχόμενό του. Φανερώνεται πως το σημείωμα είναι ένας χαιρετισμός του φυλακισμένου πλέον Κορνηλίου προς τον Ιάκωβο, με το οποίο του κοινοποιεί συνάμα την δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκεται εκεί. Κάνοντας επίκληση στην καλοσύνη που του έχει επιδείξει έως εκείνη τη στιγμή, ο Κορνήλιος του ζητά να τον επισκεφθεί, καθώς όπως δηλώνει βρίσκεται λίγο πριν το τέλος του (Μαυροκορδάτος 2017, 152-155).

Όπως έχει γίνει, άλλωστε, αντιληπτό με τα γεγονότα της σύλληψης που έχουν προηγηθεί, ο Κορνήλιος είναι σε δεινή θέση, κάτι που επιβεβαιώνεται και από τα όσα τονίζει στο σημείωμα του. Αναλυτικότερα, κάνει λόγο για κάτι βαθύτερο, δεδομένου πως, πέρα από το ότι δεν δύναται να κινηθεί μιας και βρίσκεται αλυσοδεμένος στη

φυλακή, δεν είναι ταυτόχρονα σε θέση ούτε να μιλήσει αλλά ούτε και να γράψει σχετικώς με τα όσα αντιμετωπίζει, αφού αυτό θα εγκυμονούσε μεγάλο κίνδυνο για τον ίδιο. Όπως είναι λογικό με την λήψη και την ανάγνωση του γράμματος και οι δύο ήρωες είναι πλέον βαθιά ταραγμένοι με τα νέα δεδομένα και ιδιαίτερα ανήσυχοι για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο φυλακισμένος ήρωας.

Ιδιαίτερα ο Ιάκωβος, που διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τον Κορνήλιο για κάποιο χρονικό διάστημα και ήταν από την φύση του άνθρωπος καλοσυνάτος, αποφασίζει ευθύς αμέσως να αναβάλει για την επόμενη μέρα την περιήγηση που είχε κανονίσει με τον Ιταλό και όλοι μαζί κατευθύνονται προς την φυλακή. Με το που φτάνουν εκεί, συναντούν κατευθείαν τον άρρωστο Κορνήλιο ο οποίος φαίνεται να μη βρίσκεται σε διαυγή πνευματική κατάσταση, γεγονός που τα δύο κεντρικά πρόσωπα προσπαθούν να αλλάξουν με λόγια και με κινήσεις και να τον επαναφέρουν. Ο Κορνήλιος, όμως, φαίνεται να αδυνατεί να το κάνει βρισκόμενος σε παραλήρημα από το οποίο φαίνεται να είναι δύσκολο να βγει. Η εικόνα του αυτή φέρνει δάκρυα στα μάτια των δύο πρωταγωνιστών που όμως κάνουν ό, τι είναι δυνατόν για να ανασυνταχθούν και να προσφέρουν παρηγοριά στον άτυχο φίλο τους (Μαυροκορδάτος 2017, 154-155).

Η σκηνή αυτή είναι ζωτικής σημασίας για τον χαρακτήρα των ηρώων, καθώς γίνονται διακριτές και άλλες πτυχές τους. Οι ήρωες φαίνονται να συμπάσχουν με το δράμα του Κορνηλίου και να λυπούνται βαθύτατα όχι μόνο για την κατάληξή του στην φυλακή, αλλά κυρίως για τις ψυχολογικές διακυμάνσεις που έχει φέρει ο εγκλεισμός του σε αυτή. Μολαταύτα, κρύβουν την στεναχώρια που συνεπάγεται η δύσκολη θέση στην οποία βρίσκεται ο φίλος τους και καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια, για να απαλύνουν τον πόνο του και να του δώσουν το κουράγιο να συνεχίσει. Η καλοσυνάτη πλευρά του Ιακώβου, ο οποίος δεν διστάζει στιγμή να αλλάξει τα σχέδιά του για να σταθεί στον πολύπαθο φίλο του, όταν αυτός του το ζητά, σε συνάρτηση με αυτή του Φιλοθέου, που αν και δεν τον γνωρίζει παρά ελάχιστα τον επισκέπτεται στην φυλακή και θλίβεται ειλικρινά βλέποντας τα όσα έχει να αντιμετωπίσει ο φυλακισμένος, συμπληρώνουν την εικόνα των ηρώων. Έτσι, καθίσταται δυνατό να μεταφερθούν στον αναγνώστη του έργου όλες οι εκφάνσεις της προσωπικότητας των χαρακτήρων, αλλά και να δοθεί μια νέα πτυχή στο μαρτύριο του Κορνηλίου που μοιάζει να μην έχει τέλος.

Ο Ιάκωβος, από πλευράς του, βλέποντάς τον να έχει παραιτηθεί και να μη καταβάλλει καμία προσπάθεια, για να επανέλθει, αγανακτεί μαζί του και

απευθυνόμενος σε αυτόν με αυστηρό τόνο του υπενθυμίζει πως έχοντας δοκιμάσει τόσο δύσκολες στιγμές στη ζωή του, θα έπρεπε να επιδεικνύει μεγαλύτερη γενναιότητα και να μην παραδίνεται αμαχητί. Ο Κορνήλιος τότε δείχνει για πρώτη φορά να αντιδρά και απαντά στον λόγο μάλιστα του τελευταίου, επισημαίνοντάς του πως δεν χρειάζονται στην παρούσα φάση ωραία λόγια, αλλά έργα. Αμέσως μετά στρέφεται προς τον Ιάκωβο και ξεκινά να του μιλά σε χαμηλό τόνο. Αντιλαμβανόμενοι τότε πως οι δυο φίλοι θέλανε να μοιραστούν κάποια πράγματα μεταξύ τους, ο Φιλόθεος και ο Ιταλός απομακρύνονται (Μαυροκορδάτος 2017, 154-157).

Πλησιάζουν τότε έναν Οθωμανό κρατούμενο που βρισκόταν εν μέσω μίας συζήτησης με άλλους τρόφιμους της φυλακής και τον ρωτούν πώς έχει βρεθεί εκεί. Γεννιέται έτσι στο μυαλό τους η ιδέα να τους διηγηθεί τις ιστορίες των υπόλοιπων κρατουμένων, πράγμα στο οποίο αυτός ανταποκρίνεται θετικά. Παρά τον χώρο όπου διαδραματίζεται η σκηνή με τα δυο αυτά πρόσωπα του έργου, ο τρόφιμος φαίνεται να διατηρεί το ηθικό του ακμαίο. Αν και αποκρίνεται πως με αυτό που του ζητάνε τον υποχρεώνουν, δεν φαίνεται να υπάρχει συμφωνία μεταξύ των λόγων και των έργων του, καθώς αμέσως τους δίνει με χαρά τις πληροφορίες που του ζητούν. Αξιοπερίεργο, βέβαια, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί το γεγονός ότι έχει συγκεντρώσει και καταγράψει τις ιστορίες διάφορων κρατουμένων που έχουν περάσει από εκεί σε ένα ημερολόγιο, το οποίο και τους δανείζει για να το διαβάσουν. Το σύγγραμμα εντυπωσιάζει ιδιαίτερος τον Φιλόθεο, ο οποίος προχωρά στην καταγραφή κάποιων εξ αυτών των στοιχείων, ενώ την ίδια στιγμή προσπαθεί να τα μεταφράσει για χάρη του ξένου (Μαυροκορδάτος 2017, 156-157).

Οι ιστορίες αυτές των φυλακισμένων δίνουν εν ολίγοις στον Κορνήλιο και τον Ιάκωβο τον απαιτούμενο χρόνο, ώστε να εξομαλύνουν την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο πρώτος, προχωρώντας σε μία κατ' ιδίαν συζήτηση. Έτσι, ενόσω αυτοί οι δύο διευθετούν τις δυσκολίες, που καλείται να αντιμετωπίσει ο κρατούμενος ήρωας, ο Φιλόθεος και ο Ιταλός απασχολούνται με την ανάγνωση, μετάφραση και μεταγραφή των διηγήσεων. Πρόκειται, λοιπόν, για αναδρομικές εγκιβωτισμένες αφηγήσεις, που ξεκινώντας από το παρελθόν φτάνουν έως το παρόν των προσώπων στις περιπτώσεις που αυτά ακόμη βρίσκονται αιχμάλωτα. Η κυρίως δράση, επομένως, επιβραδύνεται και η αφήγηση περνάει σε ένα δευτερογενές επίπεδο, αποσκοπώντας στο να νιώσει ο αναγνώστης αγωνία για τα όσα πρόκειται να εκτυλιχθούν μετά από

την συνομιλία αυτή των δύο φύλων, από την οποία πιθανότατα θα κριθεί και το μέλλον του αποκαμωμένου Κορνηλίου.

Ξεκινά, λοιπόν, με τον γέροντα Ισμαήλ, κάνοντας αναφορά στον πρότερο βίο του, τα αδικήματα που διέπραξε και τον οδήγησαν σε φυλάκιση, αλλά και το πώς αντιμετωπίζει την τωρινή του κατάσταση στην φυλακή. Πρόκειται, εντούτοις, για άνθρωπο που δεν δείχνει ούτε να έχει μετανιώσει για τις πράξεις του, αλλά ούτε και να θέλει να αλλάξει ρότα η ζωή του καθώς συνεχίζει την δράση της εξαπάτησής του παρά το πού βρίσκεται, ενώ εντέλει καταφέρνει με τεχνάσματα να ελαφρύνει την θέση του. Ακολουθώντας, περνάει στην ιστορία του Μειλίχιου από την Αίγυπτο και στο πώς οι παράνομες δραστηριότητες που είχε αναπτύξει τον οδήγησαν στην φυλακή, όπου τα πράγματα εξελίχθηκαν καλύτερα από όσο θα φανταζόταν χάρη στην ευφράδεια των λόγων του (Μαυροκορδάτος 2017, 156-163).

Γίνεται, επίσης, λόγος για κάποιον Ιάκωβο, Ιουδαίο που μεταστράφηκε στο Ισλάμ, και δρούσε ως ψευτογιατρός παραπλανώντας πλειάδα ασθενών για να επωφεληθεί χρηματικά. Οι πράξεις και τα λόγια του, σε τελική ανάλυση, στάθηκαν μοιραία για τον ίδιο, δεδομένου ότι τιμωρήθηκε με απαγχονισμό. Έπειτα, περνάει στην διήγηση της ζωής ενός άλλου φυλακισμένου, του Σύριου Ιωσήφ, ο οποίος είχε βρεθεί εκεί χωρίς να έχει στην πραγματικότητα διαπράξει κάποιο έγκλημα. Στο δεσμοτήριο, λοιπόν, όπου κρατείται έχει φτάσει στα πρόθυρα της τρέλας προσπαθώντας να βρει εξηγήσεις για τα δεινά που τον έχουν βρει, ενώ το μέλλον του δεν φαντάζει τελικώς τόσο δυσοίωνο, όσο το θεωρεί (Μαυροκορδάτος 2017, 162-169).

Στο σημείο αυτό η σύνδεση με την νεότερη μορφή μυθιστορήματος, που παρωδεί το πικαρικό μυθιστόρημα είναι εμφανέστατη, μιας και το επεισόδιο της φυλακής είναι αντίστοιχο με αυτό στον *Δον Κιχώτη*. Ενώ στα *Φιλοθέου Πάρεργα*, οι ήρωες μαθαίνουν τις ιστορίες των κρατουμένων μέσω του ημερολογίου, που έχει συγγράψει ένας συγκρατούμενός τους, στο μυθιστόρημα του Cervantes είναι οι ίδιοι οι καταδικασμένοι που αφηγούνται τις ιστορίες της ζωής τους. Επομένως, ο αναγνώστης διαπλέκεται με τον συγγραφέα, τον αντιγραφέα ή τον μεταφραστή, όπως γίνεται διακριτό στη συγκεκριμένη σκηνή. Η τακτική αυτή, η οποία απαιτεί την συμπλήρωση των κενών και την ερμηνεία στοιχείων από πλευράς του αναγνώστη, για να γίνει αντιληπτή η ιστορία αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της «ναρκισσιστικής αφήγησης» (Μαυρέλος 2015, 239). Ακόμη, λαμβάνοντας υπόψιν το γεγονός ότι και η φιγούρα του γέρου βαρκάρη πιο πριν δίδεται με παρωδιακά στοιχεία, γίνεται φανερό πως το κοινό έδαφος μεταξύ των δύο έργων διευρύνεται. Είναι ασφαλές, επομένως,

να ειπωθεί πως το μυθιστόρημά μας βρίσκεται ανάμεσα στα πρώιμα δείγματα του είδους αυτού (Μαυρέλος 2007, 103).

Εν τέλει, η διαδικασία της μεταγραφής των γραφόμενων και της μετάφρασής τους στον ξένο από τον Φιλόθεο διακόπτεται από τον Ιάκωβο, που έχοντας τελειώσει την συνομιλία του με τον καταπτοημένο Κορνήλιο, τους πλησιάζει. Ο Ιάκωβος τους κοινοποιεί τότε την επιθυμία του να αναχωρήσει από εκεί το συντομότερο δυνατόν, ούτως ώστε να βοηθήσει με όποιον τρόπο είναι δυνατό τον απελπισμένο φίλο του. Προτρέπει συνάμα τους άλλους δύο να επιστρέψουν στον κήπο του και να τον περιμένουν εκεί έως ότου επιστρέψει το δειλινό. Έτσι, ακολουθώντας την συμβουλή του, ο Φιλόθεος και ο Ιταλός ανταλλάσσουν απόψεις σχετικά με τα όσα έγιναν μάρτυρες στην φυλακή στον δρόμο τους για το σπίτι του Ιακώβου. Τυχαία, όμως, συναντούν κατά τον γυρισμό τους τον Έλληνα λόγιο, την συντροφιά του οποίου είχαν απολαύσει την προηγούμενη. Όπως είναι φυσικό, αφού τον χαιρετούν ένθερμα, του κοινοποιούν τα σχετικά με τον Κορνήλιο, όπως και την εμπειρία που βίωσαν στην φυλακή και τους ποικίλους τύπους ανθρώπων που συνάντησαν εκεί, γεγονός το οποίο και τους κέντρισε ιδιαίτερα το ενδιαφέρον. Η συντροφιά των ηρώων μετά την νέα της προσθήκη συνεχίζει προς τον προαναφερθέντα προορισμό της, όπου και έμελλε να περάσουν τόσο το υπόλοιπο της ημέρας όσο και την νύχτα που θα ακολουθούσε (Μαυροκορδάτος 2017, 168-169).

Με το που φτάνουν στο οίκημα μένουν για άλλη μια φορά έκθαμβοι μπροστά στην ομορφιά του γεμάτου άνθη κήπου, όπου και λαμβάνουν αισθητική απόλαυση από την φύση. Στο ονειρεμένο αυτό τοπίο, δειπνούν και κατόπιν, έχοντας χαλαρώσει υπό την σκιά των θάμνων δάφνης, ο Έλληνας βρίσκει την ευκαιρία να τους απευθύνει ξανά έναν λόγο επηρεαζόμενος από την αναφορά που έκαναν προηγουμένως σχετικά με τους διαφορετικούς ανθρώπινους χαρακτήρες. Ειδικότερα, ο διανοούμενος περνά σε μία εις βάθος πραγματεία της φύσης του ανθρώπινου χαρακτήρα ξεκινώντας από τους αρχαίους Έλληνες και φτάνοντας έως τους σύγχρονους τότε διανοητές, δράττοντας παράλληλα την ευκαιρία να κριτικάρει τα κακώς κείμενα των ανθρώπων της κοινωνίας του (Μαυροκορδάτος 2017, 168-179).

Όπως εκφράζει εμφατικά και ο Ιταλός ακροατής της ομιλίας, ο Έλληνας αποτελεί ένα σπάνιο δείγμα ανθρώπου που διακρίνεται για την εξυπνάδα και την γνώση του επί των φιλολογικών ζητημάτων. Το θαυμαστό, ωστόσο, είναι πως μέσα από τα όσα διατυπώνει δεν αποκαλύπτεται μόνο η ευρυμάθειά του, αλλά και το πάθος και η αγάπη που τρέφει για τα θέματα που αναλύει. Ομοίως, εξάιρεται και ο Ιταλός

για τον ένθερμο τρόπο με τον οποίο επαινεί τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, όπως και αυτούς της ιταλικής Αναγέννησης. Αναμφίβολα, είναι και αυτός όχι λιγότερο αξιόλογος και μορφωμένος από ότι οι υπόλοιποι της συντροφιάς του. Παροιμιώδης, μάλιστα, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η ζέση που τον καταλαμβάνει και τον οδηγεί στο να απαγγείλει εδάφιο του *Συμποσίου* του Πλάτωνα. Δεν διστάζει, ακόμη, να αναπτύξει περαιτέρω τον λογισμό του, ο οποίος παραλίγο να παρερμηνευτεί από τους υπολοίπους, όπως μοιράζεται ο Φιλόθεος, θεωρώντας τον ησυχαστική ιδεολογία. Η φανέρωση, όμως, του ότι τα όσα λέει δεν είναι παρά ένας αυτοσχεδιασμός και συνάμα η τροπή που παίρνει έπειτα το λογύδριό του δεν αφήνουν καμία υπόνοια για την θεοσεβούμενη στάση που υιοθετεί (Μαυροκορδάτος 2017, 178-179).

Ο Ιταλός βέβαια δε στέκεται επιφανειακά σε αυτό, αλλά επιδίδεται σε έναν λίβελο κατά των άθεων και δεισιδαιμόνων ανθρώπων. Πιο συγκεκριμένα, καταγγέλλει όσους προσπαθούν να εξηγήσουν τα σχετικά με τη θρησκεία με λογικό τρόπο επιδεικνύοντας έτσι ασέβεια προς τα θεία. Με τη σειρά του, ορμώμενος από τα όσα λέχθηκαν από τον Ιταλό για τα άτομα που προσπαθούν να ενισχύσουν την αθεΐα και την δεισιδαιμονία με κάθε τρόπο, ο Φιλόθεος παίρνει κι αυτός τον λόγο μετά από αρκετή ώρα. Αισθανόμενος ίσως μειονεκτικά, έχοντας μιλήσει λιγότερο από ότι οι υπόλοιποι της παρέας έχουν κάνει με τρόπο αξιοθαύμαστο μέχρι εκείνη τη στιγμή, επιθυμεί να επιβεβαιώσει τα όσα ειπώθηκαν προηγουμένως βάζοντας, όμως, συγχρόνως και το δικό του λιθαράκι στην συζήτηση, κάνοντας τώρα αναφορά «Περί παραφροσύνης» (Μαυροκορδάτος 2017, 178-185).

Στον λόγο του αυτό, λοιπόν, ο Φιλόθεος ρίχνει φως στο πώς οι Οθωμανοί έχουν οδηγηθεί από την δεισιδαιμονία, που τους διακρίνει, στην παραφροσύνη, η οποία φτάνει σε σημείο να είναι πιο αποδεκτή από το αντίθετό της, τη φρόνηση. Η συμπεριφορά αυτή δεν σταματά εκεί, καθώς δεν είναι λίγοι εκείνοι που την παρερμηνεύουν με κάτι τόσο υψηλό όσο η αγιότητα. Για να στηρίξει επιπλέον τη θέση του αυτή ο πρωταγωνιστής παραπέμπει στα λόγια του Τιμαίου προς τον Πλάτωνα, όπως και στο χωρίο του έργου, *Φαίδρος*, του τελευταίου -έργο για το οποίο είχε γίνει ξανά λόγος προηγουμένως από τον Έλληνα λόγιο στην απόκρισή του σχετικά με τα αναγνώσματα που αυτός μελετά. Κάνει, παράλληλα, χρήση παραδειγμάτων που έχουν παρθεί από την καθημερινή ζωή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, σκιαγραφώντας διάφορους τύπους ανθρώπων από την κοινωνική της δομή και το πώς αυτοί λειτουργούν. Αναμφίβολα, όπως και οι ομιλητές που έχουν

ήδη ξεδιπλώσει την σκέψη τους, έτσι και ο Φιλόθεος είναι καλλιεργημένος και παρατηρητικός άνθρωπος που έχοντας διευρύνει τους πνευματικούς του ορίζοντες είναι ικανός, μη μένοντας απλώς στην εικόνα που παρουσιάζουν τα πράγματα, να προβεί σε μια βαθύτερη θέαση και ερμηνεία των όσων λαμβάνουν χώρα γύρω του. Συγχρόνως, δεν διστάζει να καταφερθεί εναντίον αυτών που δεν φέρουν τον απαιτούμενο σεβασμό για τα θεία και φτάνουν έως και το σημείο να τα εμπαίζουν (Μαυροκορδάτος 2017, 184-189).

Με το τέλος του λόγου του Φιλοθέου, την σκυτάλη παίρνει ξανά ο Ιταλός ο οποίος διατυπώνει την πεποίθηση, που απορρέει από αυτά που έχουν μόλις λεχθεί, ότι οι Οθωμανοί παρουσιάζονται με τρόπο ανάλογο με αυτόν που περιμένουν οι Δυτικοί από αυτούς να συμπεριφέρονται. Η διαπίστωση αυτή είναι λογική, αν ληφθούν υπόψιν και τα όσα έχουν ειπωθεί πιο πριν για τους Οθωμανούς εν γένει, τα ήθη τους, αλλά και την αντίληψη που έχουν σχηματίσει για αυτούς οι Ευρωπαίοι. Σύμφωνα με τον ίδιο, η εντύπωση αυτή είναι λανθασμένη. Όντας άνθρωπος με εμπειριστατωμένη άποψη, κρίνει βασιζόμενος στα πρόσωπα που έχει ο ίδιος συναναστραφεί και τα οποία ουδεμία σχέση έχουν με τους Οθωμανούς που περιέγραψε ο Φιλόθεος. Δηλώνει, βέβαια, πως επιφυλάσσεται για το σύνολό τους, καθώς κρίνει από μία μόνο μερίδα πολιτών.

Χαρακτηριστικό είναι, επίσης, ότι ο ομιλών κάνει αναφορά στον επιστημονικό τρόπο εξήγησης των πραγμάτων, ο οποίος δεν είναι άλλος από την έρευνα για την ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων. Αυτό σηματοδοτεί το πέρασμα του ανθρώπου στο κόσμο της λογικής, γεγονός που πυροδοτήθηκε άλλωστε από τους λογίους στο πλαίσιο του Διαφωτισμού. Με την διαμάχη Αρχαίων και Νεότερων (που έληξε με την νίκη των τελευταίων), την θεωρία του Σπινόζα και την προεργασία των λιμπερτίνων να έχουν λάβει νωρίτερα χώρα σε συνδυασμό με κάποια φυσικά φαινόμενα και ανακαλύψεις που έγιναν, ο άνθρωπος οδηγήθηκε στην αμφισβήτηση. Παράλληλα, η σύγκρουση που προέκυψε μεταξύ θεολογίας και μεταφυσικής για το εάν είναι δυνατόν να γίνει η πρώτη επιστήμη -κάτι στο οποίο αντιτάχθηκε η Καθολική Εκκλησία με την Ιερά Εξέταση- εξώθησε την κατάσταση στα άκρα (Israel 2006, 60-70). Στο πλαίσιο αυτό, το γεγονός ότι το έργο του Νικολάου διέπεται αποκλειστικά από την λογική φαίνεται φυσικό να αποτελεί πρότυπο της νεοτερικότητας.

Την ίδια στιγμή, εκφράζει και την αντίληψη πως όταν κανείς ασχολείται με την πολιτική θα πρέπει να διαθέτει «περιορισμένη διακριτική δυνατότητα», ούτως

ώστε να επιτύχει σε θέματα που άπτονται της ηπιότητας και αυστηρότητας (Μαυροκορδάτος 2017, 188-189). Η μικρή του αυτή αναφορά στο προαναφερθέν ζήτημα δεν είναι παρά ένα προοίμιο, μιας και θα προχωρήσει εν συνεχεία σε μια εκτενέστερη ομιλία για την πραότητα, αλλά και για την αυστηρότητα, ιδιότητες τις οποίες θα πρέπει εξίσου να έχει ένας ηγέτης ώστε να ασκεί σωστά την πολιτική εξουσία. Υποδεικνύει, ταυτόχρονα, τα υπόλοιπα συστατικά στοιχεία που είναι απαραίτητα για να εξασφαλίσει την εύνοια του λαού ένας πολιτικός, ενώ δεν λείπουν και τα σχετικά παραδείγματα ώστε να στηρίζει επιπρόσθετα τα όσα εκφράζει. Ο Ιταλός κλείνει τον λόγο του περνώντας σε μια σύγκριση μεταξύ των αρχαίων και των νεότερων προτύπων που παρουσιάζονται πάνω στο θέμα, όπως άλλωστε είχε πιο πριν κάνει και ο Έλληνας στον λόγο «Περί ηθών, παθών και χαρακτήρων». Όπως είναι γνωστό την εποχή εκείνη η διαμάχη μεταξύ των Αρχαίων και των Νεότερων «ταλάνιζε» το τότε πνευματικό γίγνεσθαι χωρίζοντας σε δυο στρατόπεδα τους διανοητές, με τους ήρωες του έργου να μην αποτελούν από ό, τι φαίνεται εξαίρεση (Μαυροκορδάτος 2017, 190-195).

Στο ίδιο κλίμα φαίνεται να εξελίχθηκε και περαιτέρω η συζήτηση, μέχρι τη στιγμή που ο ελληνικής καταγωγής λόγιος, τηρώντας την υπόσχεση που τους είχε δώσει όταν πρωτογνωρίστηκαν, τους παρουσιάζει ένα μικρό βιβλίο που πραγματεύεται την «ορθή ερμηνεία των κινήτρων και των πράξεων του ανθρώπου» και αποτελεί απάντηση στο κείμενο του Λα Ροσφουκώ. Ο ενθουσιώδης για ακόμη μία φορά Φιλόθεος, δεν αντιστέκεται και πάλι στον πειρασμό και όπως είχε προηγουμένως κάνει και με το ημερολόγιο του φυλακισμένου, προβαίνει στην αντιγραφή όσων σημειώσεων είναι σε θέση να καταγράψει κατά το μικρό αυτό χρονικό διάστημα (Μαυροκορδάτος 2017, 194-195).

Η επιμονή αυτή του ήρωα να αντιγράψει για δεύτερη φορά στο έργο κάποια δεδομένα σχετίζεται άμεσα με την αληθοφάνεια, που φαίνεται να επιθυμεί ο Μαυροκορδάτος να διαρρέει το έργο του. Αξιοσημείωτο είναι το ότι κατά αυτό τον τρόπο μας θυμίζει υπό μία έννοια την ιστορία, η οποία οφείλει να εμπεριέχει μαρτυρίες, ευρήματα, πηγές και επιτόπια έρευνα, ούτως ώστε να είναι ακριβής. Με άλλα λόγια, τόσο η καταγραφή πληροφοριών, στην οποία προχωρά ο Φιλόθεος, όσο και η καταγραφή ιστορικών γεγονότων αποσκοπούν στην «ρεαλιστική» απόδοση των πραγμάτων. Ο συγγραφέας κρυμμένος πίσω από το προσωπίο του Φιλοθέου εμμένει ως άλλος ιστοριογράφος στη σαφή παρουσίαση των γεγονότων και των καταστάσεων.

Συγχρόνως, φαίνεται να είναι αδιαμφισβήτητα ο τύπος εκείνου του ανθρώπου, που θέλει να εισπράξει όσο το δυνατόν περισσότερα, φυλακίζοντας με όποιο τρόπο μπορεί τις εμπειρίες του. Όντας, λοιπόν, στοχαστικός επιδιώκει να καταγράψει εν είδει ημερολογίου πράγματα που τον συναρπάζουν, ώστε να έχει τη δυνατότητα να επιστρέψει όσα είδε και πληροφορήθηκε όποτε αυτός το θελήσει απομυζώντας συγχρόνως κάθε είδους γνώση (Μαυροκορδάτος 2017, 194-195).

Ο αποφθεγματικός αυτός λόγος που παραδίδεται δεν είναι παρά ένας παραλληλισμός μεταξύ της αγροτικής και της αστικής ζωής, για να φτάσει στην συγκροτημένη άποψη πως επί της ουσίας η ευτυχία όπως και η δυστυχία είναι παρούσες και στις δύο κατηγορίες. Το ιδιαίτερο είναι ότι παρότι δεν κάνει εκτενή αναφορά στην αγροτική προβαίνει σε μία νεοτερική κοινωνιολογική παρατήρηση της ζωής στο άστυ. Η παρουσίαση αυτή του τρόπου ζωής αναπαριστά ουσιαστικά την διαχρονική τάση μετακίνησης των ανθρώπων από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα της εποχής, όπως η Κωνσταντινούπολη. Όντας και ο ίδιος ο συγγραφέας γηγενής της Πόλης, θα έγινε πιθανόν μάρτυρας του φαινομένου αυτού.

Επιπλέον, με αυτή την σύγκριση μεταξύ των δύο ειδών διαβίωσης, όπως και του συμπεράσματος στο οποίο καταλήγει για αυτές, θα μπορούσε να θέλει να επισημάνει ότι δεν παίζει ίσως τον σημαντικότερο ρόλο ο τόπος όπου ζει κανείς, αλλά οι εξωτερικοί παράγοντες που δεν εξαρτώνται από τις επιλογές του ίδιου του ατόμου. Για την ευτυχία, οπότε, του ανθρώπου δεν αρκεί το να ζει σε μία πόλη ή όχι, καθώς αυτό που πραγματικά χρειάζεται κανείς για να αγγίξει το υπέρτατο αυτό αγαθό είναι άλλου είδους αξίες, όπως η ελευθερία και η παιδεία.

Ενώ, λοιπόν, η σχετική με τα τελευταία συζήτηση βρισκόταν σε εξέλιξη, ο Ιάκωβος, ο οποίος στο μεταξύ βρισκόταν έξω αναζητώντας λύση στα προβλήματα του κρατούμενου ήρωα, χτυπάει την πόρτα του οίκου του. Παρατηρείται, επομένως, στο σημείο αυτό πως, εκτός από τα υπόλοιπα θετικά γνωρίσματα που διαθέτει, τηρεί και τις υποσχέσεις του, καθώς πράττει σύμφωνα με όσα είχε πει στους δύο άλλους ήρωες, ότι δηλαδή θα επιστρέψει έως το βράδυ στο μέρος όπου είχε συμφωνηθεί (Μαυροκορδάτος 2017, 194-213).

Από πλευράς τους, τα τρία αυτά πρόσωπα του έργου σπεύδουν να τον υποδεχτούν σκεπτόμενοι πως η οξύνια και η ευρυμάθεια, που είχε άλλωστε ήδη επιδείξει, ο Ιάκωβος θα πρόσφεραν και νέα τροφή για σκέψη πάνω στην ενδιαφέρουσα συζήτηση που είχε ανοίξει. Το κείμενο εν τέλει κλείνει με απότομο θα λέγαμε τρόπο με τον αφηγητή, Φιλόθεο, να καθησυχάζει άμεσα τους αναγνώστες πως

πρόκειται να επανέλθει σύντομα με τα όσα εκτυλίχθηκαν παρακάτω. Αφήνει, ωστόσο, ανοιχτό και το ενδεχόμενο να μη τα παραδώσει ακολουθώντας των δρόμο της σιωπής, σε περίπτωση που η ενδιαφέρουσα αυτή διήγηση προκαλέσει την αποστροφή τους (Μαυροκορδάτος 2017, 212-213).

Η επιλογή αυτή του Μαυροκορδάτου να μείνει ανοιχτό στο τέλος του πρώτου μέρους του έργου έχει ως αποτέλεσμα την εμπλοκή του αναγνώστη στη γραφή. Αποτελεί, λοιπόν, ένα από τα στοιχεία της “ναρκισσιστικής αφήγησης”, με το έργο να συγκαταλέγεται στα πρώιμα δείγματα του συγκεκριμένου είδους κειμένου. Η αφήγηση μένει ατελής και κατά συνέπεια ο αναγνώστης περιμένει το δεύτερο μέρος του πειραματικού αυτού μυθιστορήματος, για να ενώσει τις γραμμές της, κάτι το οποίο είναι βέβαια ανέφικτο μιας και η συνέχεια δεν γράφτηκε ποτέ. Αυτό το ειδολογικό και υφολογικό παιχνίδι ενισχύει, όπως είναι φυσικό, το “παιγνιώδες” της αφήγησης, που συνδυαστικά με τη λογοτεχνική γραφή, πετυχαίνει την ενεργοποίηση του αναγνώστη. Έτσι, παρά την δήλωση του Νικολάου, πως σκοπός του έργου είναι να χαλαρώσει αυτόν που το διαβάζει, η απόκριση φαίνεται να είναι αντίθετη (Μαυρέλος 2015, 239-240)

Σε τελική ανάλυση, ο αφηγητής μας, Φιλόθεος, δεν μοιράζεται μαζί μας την ιστορία του. Το ίδιο έχει ουσιαστικά συμβεί και με τον Κορνήλιο, για τον οποίο ναι μεν πληροφορούμαστε περισσότερα συγκριτικά με τον Φιλόθεο και πάλι όμως η σημαντικότερη πτυχή της ζωής του, που έχει άλλωστε άμεση σχέση τόσο με την κατάληξη του στην φυλακή όσο και με τον κίνδυνο που φαίνεται να συνεχίζει να τον κατατρέχει, παραμένει ένα άλυτο μυστήριο. Το αστυνομικό αυτό προδρομικό στοιχείο που εισάγεται, κάνει το κείμενο να συγκαταλέγεται ανάμεσα σε εκείνα της πρώιμης νεοτερικότητας με αιγιματική πλοκή μυστηρίου.

Πέρα από τους δύο αυτούς κεντρικούς χαρακτήρες, ζωτικής σημασίας είναι και ο ρόλος του Ιακώβου. Ο Ιάκωβος είναι αυτός που δημιουργεί την παρέα με την ορισμένη σύσταση, όντας γνωστός με αμφοτέρους τις παρέες στην αρχή της υπόθεσης. Είναι, βέβαια, πάλι οι δικές του γνωριμίες που οδηγούν τον Φιλόθεο στο να συστηθεί με τον Έλληνα, όπως και με τον Ιταλό αλλά και τόσους άλλους παρισταμένους διαφορετικών εθνικοτήτων που βρίσκονται εκεί και να συναναστραφεί μαζί τους. Αυτή η ποικιλία χαρακτήρων εξυπηρετεί την αληθοφανή απεικόνιση της κοινωνίας της εποχής. Κατά αυτό τον τρόπο, ο Μαυροκορδάτος προσπαθεί να αναγάγει σε σοβαρό είδος την προϋπάρχουσα ευρωπαϊκή παράδοση του μυθιστορήματος ως «ελαφρού» αναγνώσματος. Για να επιτευχθεί, βέβαια, αυτό μεγάλη σημασία έχει η

μεθοδολογία που ακολουθείται, η οποία είναι σοβαρή ως προς τη συλλογή υλικού και με γνώμονα την αριστοτελική θεωρία. Συγκεκριμένα, δίνεται βάρος στη ρητορική, όπως και στην ποιητική με μια πλατωνική χροιά (Μαυρέλος 2007, 112). Πέρα όμως από τους πνευματικούς αυτούς ανθρώπους των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, οι ήρωες έρχονται σε επαφή και με άτομα ταπεινότερων καταβολών, όπως ο βαρκάρης αλλά και ο κρατούμενος, που ανήκουν στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα.

Βρισκόμαστε, κατά αυτό τον τρόπο, σε θέση να σχηματίσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για τους πολίτες εντός ακόμη και εκτός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο χώρος που διαδραματίζεται η δράση του έργου είναι άκρως κοσμοπολίτικος χάρη και στις διπλωματικές σχέσεις που έχουν αναπτύξει οι Οθωμανοί πολίτες με αυτούς άλλων χωρών της Ευρώπης, τους οποίους μάλιστα είμαστε σε θέση να δούμε από κοντινή απόσταση κατά τις συζητήσεις τους στο σπίτι του Έλληνα. Συνεπώς, καθίσταται δυνατό να αποκαλυφθούν οι χαρακτήρες και οι αντιλήψεις τους τόσο άμεσα, δηλαδή μέσω των λόγων των ίδιων των προσώπων, όπως στην περίπτωση του λεμβούχου που λέει την ιστορία της ζωής του, είτε έμμεσα χάρη στις απόψεις που διατυπώνουν για ποικιλία θεμάτων, ο Έλληνας λόγιος, ο Ιταλός και ο Φιλόθεος.

Αναντίρρητα, οι ήρωες των *Φιλοθέου Παρέγων* είναι προσωπικότητες πολυδιάστατες και αινιγματικές. Αυτό πιθανότατα οφείλεται πέρα από τη μοναδικότητα του ανθρώπινου χαρακτήρα του καθενός, στις επικρατούσες συνθήκες της εποχής όπως και στο πολιτικό καθεστώς. Υπό αυτή την έννοια, λοιπόν, είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε γιατί ο Κορνήλιος του οποίου η ζωή απειλείται είναι διστακτικός να μοιραστεί τα προβλήματά του, ο Φιλόθεος λιγομίλητος και τόσο ο εξυπηρετικός Ιάκωβος όσο και ο αγχίνους Έλληνας εκφράζουν τις απόψεις τους για την σύγχρονή τους πραγματικότητα πιο έμμεσα, μέσα από φιλοσοφικού περιεχομένου κυρίως θέματα.

Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί πως ακόμη και οι πιο ταπεινής καταγωγής χαρακτήρες του έργου, αν και παρουσιάζουν τις ιδιαιτερότητές τους, προσφέρουν πολλά στην αφήγηση. Ο μεν βαρκάρης με την διήγησή του μας μεταφέρει τον παλμό της εποχής σε διάφορες πτυχές του καθημερινού βίου, όπως ο γάμος, αλλά και πως εξωτερικοί παράγοντες, όπως οι πανδημίες και οι πυρκαγιές, ήταν ικανές να αλλάξουν συθέμελα τη ζωή του απλού λαού. Ο δε συγκρατούμενος του Κορνηλίου στην φυλακή, μέσω του σημειωματάρου και των ιστοριών των φυλακισμένων που αυτό περιλαμβάνει, μεταδίδει τις παθογένειες της κοινωνίας εκείνης σε όλους της

τους τόνους. Δεν είναι, λοιπόν, διόλου παράξενο το γεγονός πως δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στη διάκριση των λογοτεχνικών ειδών από τα σοβαρά είδη που οφείλουν να ακολουθούν τη φύση. Το πρωτοποριακό, βέβαια, στοιχείο που φέρνει ο Μαυροκορδάτος είναι το ότι επισημαίνει τη σχετικότητα των ιδεολογικών ταξινομήσεων, σε σύγκριση με το προς απεικόνιση αντικείμενο. Όσον αφορά, πάλι, το γενικό χαρακτήρα των κατηγοριών δεν φαίνεται να δέχεται ούτε την κλασικιστική προοπτική των κλειστών ιστορικών ειδών, κατά το αριστοτελικό πρότυπο, παρότι εμμένει στη διάκριση των μειζόνων -σοβαρών- και ελασσόνων -παιγνιωδών- ειδών λόγου (Μαυρέλος 2007, 111).

5. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας θα λέγαμε πως στον Μαυροκορδάτο περνάμε στην σε μεγάλο βαθμό «ρεαλιστική» απεικόνιση του πολυπολιτισμικού άστεως σε παροντικό χρόνο με αναφορά, ωστόσο, σε ιστορικά γεγονότα. Οι ήρωες όντας πλανήτες αφού περιηγηθούν, στήνουν ένα συμπόσιο αρχαιοπρεπές σε κήπο φτιαγμένο με γεωπονική φροντίδα. Ο συγγραφέας σχολιάζει τις θρησκείες σε επίπεδο κρατικής πολιτικής και χωρίς καθόλου σχόλια για μεταφυσικά ζητήματα, ενώ φύση παρουσιάζεται «θεραπευμένη» από την επιστήμη της γεωπονίας. Η απεικόνιση της εσωτερικής πλευράς της ανθρώπινης φύσης είναι κάτι που προσέχει ιδιαίτερα, όπως φυσικά και η διατύπωση θεωρητικών απόψεων. Παρόλο που το έργο είναι, ειδολογικά μιλώντας, ένα τρόπον τινά μυθιστόρημα-χωνευτήρι άλλων ειδών, ο Μαυροκορδάτος επιλέγει τον πεζό λόγο συνειδητά τονίζοντας μάλιστα τη σημασία του στο εγκιβωτισμένο δοκίμιο για τη θεωρία της γραφής, με εμμονή στη «ρεαλιστική» απεικόνιση του κόσμου του εντός της μυθοπλασίας.

Βλέποντας το κείμενο πιο στενά και ιδίως τα είδη που το απαρτίζουν, γίνεται διακριτό πως αποτελείται από ένα συνονθύλευμα «σοβαρών» (πραγματεία, δημηγορίες για την παρουσίαση πολιτευμάτων και αγώνες λόγων) και «μη σοβαρών» ειδών (μυθοπλασία, αινιγματική πλοκή και παρωδία) ενώ τοιουτοτρόπως και τα θέματα για τα οποία γίνεται λόγος εντός του έργου είναι ένας συνδυασμός θεμάτων γύρω από την κοινωνία, την πολιτική και την θρησκεία. Εν ολίγοις, αυτό στο οποίο καταφεύγει ο Μαυροκορδάτος με το κείμενο αυτό δεν είναι άλλο από τον συγκερασμό όλων των λογοτεχνικών ειδών, που είχε συγγράψει σε ένα κείμενο (Μαυρέλος 2007, 103).

Κάνει, παράλληλα, χρήση προσωπικών, παιγνιωδών και σοβαρών στοιχείων που εκφέρονται από μορφωμένους αλλά και από κατώτερης τάξης ανθρώπους. Έτσι, μπορεί κατά μια έννοια το γεγονός αυτό να φανεί ιδιόμορφο στον αναγνώστη, αποτελεί όμως αναπαράσταση της πραγματικότητας. Οι δύο πραγματικότητες στις οποίες στοχεύει είναι η εσωτερική και η εξωτερική, η ψυχογραφία δηλαδή του ήρωα και η «ρεαλιστική» απόδοση της ψυχολογίας του, από τη μια, και η απόδοση των όσων συμβαίνουν όπως ακριβώς συνέβησαν, από την άλλη.

Τα πάρεργα, με τα οποία ασχολείται στο συγκεκριμένο έργο, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος είναι τα ρεαλιστικά ήθη και πάθη, τα οποία έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τα παλαιότερα μυθιστορήματα που παρουσίαζαν υπερβολικά στοιχεία

είτε περιπέτειας είτε έρωτα, και δράματος. Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος πάντως θεωρείται μετρημένα επικριτικός προς τα παλιά μυθιστορήματα, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν είναι ένας επιθετικά φερόμενος διανοούμενος. Το γεγονός ότι πρόκειται επί της ουσίας για ένα «μανιφέστο ρεαλισμού» πριν το ομώνυμο κίνημα πρωτοεμφανιστεί στη Γαλλία με τον Φλωμπέρ, είναι δίχως αμφιβολία μοναδικό. Με το έργο αυτό πάντως ο συγγραφέας απευθύνεται κυρίως στους λογίους την Ευρώπης, με του οποίους άλλωστε και διατηρούσε επαφές διά αλληλογραφίας, και λιγότερο στους μορφωμένους υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Μαυρέλος 2015, 126). Θα μπορούσαμε, μάλιστα, να υποθέσουμε ότι για να αρέσει στους λογίους είναι που φροντίζει να συμπεριλάβει και υψηλά ήδη γράφοντας συγχρόνως στην ανάλογη γλώσσα. Από το μυθιστόρημα, βέβαια, δεν λείπει και ο κατώτερος λόγος που εκφέρεται από τους ήρωες των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, όπως είναι ο βαρκάρης και οι φυλακισμένοι. Τα παραπάνω συνηγορούν μολαταύτα στο ότι τα *Φιλοθέου Πάρεργα* ήταν δυνατόν να διαβαστούν και από το ευρύτερο κοινό.

Συμπεραίνεται, λοιπόν, πως αν και ο φαινομενικός σκοπός του Νικολάου δεν είναι βαθύτερος από το να ασχοληθεί με κάτι και να περάσει ευχάριστα τον ελεύθερο χρόνο, που του προσφέρει η φυλάκισή του, πετυχαίνει με τα ταπεινά -όπως δηλώνεται από το όνομα τους- *Πάρεργα*, πολλά περισσότερα από όσα μπορούν να γίνουν διακριτά με μια μόνο ανάγνωση του έργου. Το «πείραμα» στο οποίο προχώρησε με τη συγγραφή λοιπόν του «υπερείδους» αυτού στέφεται από ολοκληρωτική επιτυχία. Αυτό γίνεται πραγματικό χάρη στην αναπαράσταση της πραγματικότητας, η οποία και αποτελείται στο έργο από τρία συστατικά στοιχεία: την περιγραφή, την δράση και τα απεικονιζόμενα λόγια των ηρώων. Η μεν περιγραφή πρόκειται για παύση της δράσης, ενώ οι λόγοι των προσώπων φανερώνουν, σύμφωνα με τον Genette, την διάρκεια της ιστορίας. Είναι, τελικώς, ένα σύγγραμμα που δεν ακολουθεί τους κανόνες ενός συγκεκριμένου λογοτεχνικού ρεύματος. Είναι, τέλος, γεγονός πως αν και θεματικά δεν ταυτίζεται μπάροκ, δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ούτε έργο του Κλασικισμού. Έχει, δηλαδή, ως μακρινό πρόγονο τον Αριστοτέλη αλλά σχετίζεται και με συγγραφείς, όπως ο Οράτιος και ο Boileau.

Βιβλιογραφία

BEARDSLEY C. Monroe 1989, *Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών*, μτφρ. Δημοσθένης Κούτροβικ, Αθήνα, Νεφέλη.

COMPAGNON, Antoine 2003, *Ο δαίμων της θεωρίας. Λογοτεχνία και κοινή λογική*, μτφρ. Απόστολος Λαμπρόπουλος, Αθήνα, Μεταίχμιο.

CORNEILLE Pierre 1979, «Λόγος για την τραγωδία και τα μέρη διαπραγμάτευσής της σύμφωνα με το πιθανό και το αναγκαίο», στο *Από τον Αριστοτέλη στον Μπρέχτ. Πέντε θεωρητικά κείμενα για το θέατρο. Αριστοτέλης, Λόπε ντε Βέγα, Κορνείγ, Σίλλερ, Μπρέχτ*, Αθήνα, Κάλβος, σ. 162.

CUDDON J.A. 2005, *Λεξικό λογοτεχνικών όρων και θεωρίας λογοτεχνίας*, μτφρ.-επιμ. Γιάννης Παρίσης, Μαρία Λιάπη, Αθήνα, Μεταίχμιο.

GENETTE Gérard 2007, *Σχήματα III. Ο λόγος της αφήγησης. Δοκίμιο μεθοδολογίας και άλλα κείμενα*, μτφρ. Μπάμπης Λυκούδης, επιμ. Ερατοσθένης Καψωμένος, Αθήνα, Πατάκης.

HAMON Philippe, «Rhetorical Status of the Descriptive», περ. *Yale French Studies*, τχ. 61 (1981), σ. 107-125.

ISRAEL Jonathan 2006, *Enlightenment Contested: Philosophy, Modernity, and the Emancipation of Man (1670-1752)*, Oxford University Press.

KAMPERIDIS Lambros 2021, *Les devoirs et la chose publique*, M.I.E.T., σ. 68-69.

ROSS W. D. 1993, *Αριστοτέλης*. Μτφρ. Μαριλίζα Μήτσου, Αθήνα, M.I.E.T.

ΑΘΗΝΗ Αναστασία – ΞΟΥΡΙΑΣ Ιωάννης 2015, *Νεοελληνική Γραμματεία 1670-1830*, Αθήνα.

BIBILAΚΗΣ, I. (εισ./σχόλ./γλωσσάρι) 2010. *Αυξεντιανός ο μετανοημένος [1752]*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, σ. 45-295.

ΔΗΜΑΡΑΣ Κ.Θ., *Νοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα, Ερμής, 1989.

Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, Έργα, Όροι, Πατάκης, Αθήνα 2007.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νίκος 2015, «Το “αινιγματικό” στοιχείο και η “αστυνομική” πλοκή σε προδρομική μορφή: Φιλοθέου Πάρεργα (1716) του Ν. Μαυροκορδάτου», στο *Αναπαραστάσεις και αποχωρισμοί*. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων χωρών, Κομοτηνή, σσ. 232-241.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Ν., «Ο Κοραΐς και τα αφηγηματικά είδη: από τη θεωρία στην πράξη», στον τόμο *Νεοελληνική Λογοτεχνία και Κριτική από τον Διαφωτισμό έως σήμερα. Πρακτικά ΙΓ΄ Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης. Μνήμη Π. Μουλλά, Σοκόλη-Κουλεδάκη*, Αθήνα 2014, 108-122.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Ν.-Συμεωνίδου Π.-Τζελέπης Δ.-Χουλιάρα (επιμ.) Μ. 2021, *Ο Πρώιμος Διαφωτισμός στην εποχή των πρώτων Μαυροκορδάτων (Αλέξανδρος ο Εξ απορρήτων και Νικόλαος). Οι απαρχές της νεοτερικότητας στην Ανατολική Ευρώπη*, Gutenberg, Αθήνα, σ. 168-188, 335-346.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νίκος 2007, «Νικολάου Μαυροκορδάτου, Φιλοθέου Πάρεργα: Η μυθοπλαστική εγκυκλοπαίδεια ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση», στο *Ο ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα. Πρακτικά του Γ΄ Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών και Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών (ΕΕΝΣ) (Βουκουρέστι 2-4 Ιουνίου 2006)*, τόμ. Α΄, επιμ. Κωνσταντίνος Α. Δημάδης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 99-105.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νίκος 2015 « “Πάρεργον”, “ΠΑίγνιον” και “Διηγηματική εγκυκλοπαίδεια”: Ο “ναρκισσισμός” της νεοελληνικής δημιουργικής πεζογραφίας ως όχημα της πρώιμης νεοτερικότητας (1716-1866)», στο *Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014): οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία*, Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, Αθήνα 2015, τόμος Β΄, επιμ. Κωνσταντίνος Α. Δημάδης, σσ. 581-598.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νίκος 2019, «Φιλόκαλοι περιπατητές» και έμπυχη «εικών»: πόλη και «θεραπευμένη» φύση στον Ν. Μαυροκορδάτο και στον Μοντεσκιέ, στο *Η Ποιητική του Τοπίου. Πρακτικά του Ε΄ Συνεδρίου της ΕΕΕΓΣΓ σε συνεργασία με τον τομέα των Νεοελληνικών Ερευνών – ΠΕ / ΕΙΕ (Αθήνα 19-22 Ιανουαρίου 2012, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών)*, τομ. Α΄, επιμ. Ευριπίδης Γαραντούδης, Βίκυ Πάτσιου, Ουρανία Πολυκανδριώτη, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, σσ. 143-147.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νίκος 2023, «Ecos y Resplandores Helenos en el “Amante liberal” de Cervantes, Συνέδριο Ecos y Resplandores Helenos en la Literatura Hispana: Siglos XVI-XXI», υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του *Ελληνικοί απόηχοι και αναλαμπές στην Ισπανόφωνη Λογοτεχνία: 16ος αι. - 21ος αι.*, Αθήνα, 30 Αυγούστου - 2 Σεπτεμβρίου 2023.

ΜΑΥΡΕΛΟΣ Νίκος 2023, «Οι μεταμορφώσεις του μυθιστορηματικού είδους από τον *Ερωτόκριτο* στο *Φιλοθέου Πάρεργα*», στο Στ. Κακλαμάνης (επιμ.), «*Η φύση των πραγμάτων*». Από τη γένεση στη διάχυση και την πρόσληψη του *Ερωτοκρίτου*, Στέγη Βιτσέντζος Κορνάρος, Σητεία 2023, σσ. 247-265.

ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ Ν. 2017, *Φιλοθέου Πάρεργα*, εισ./σχολ. J. Bouchard, προλ. Κ. Θ. Δημαράς, μτφ. εισ. από γαλλικά/μετγλ. ελληνικού κειμένου Δ. Χατζόπουλος, εκδ. Δήμος Φιλοθέης Ψυχικού και Ενορία Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Νέου Ψυχικού, Αθήνα.

ΠΕΧΛΙΒΑΝΟΣ Μίλτος 2021, «Τα ηγεμονικά πάρεργα και η οικονομία της γνώσης», στον τόμο *Ο Πρώιμος Νεοελληνικός Διαφωτισμός στην εποχή των πρώτων Μαυροκορδάτων (Αλέξανδρος ο Εξ απορρήτων και Νικόλαος). Οι απαρχές της νεοτερικότητας στην Ανατολική Ευρώπη. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Από τη Χίο στην Πόλη και εκεί στη Μολδοβλαχία. Η αρχή μιας δυναστείας: Αλέξανδρος ο Εξ Απορρήτων (1641-1709) και Νικόλαος, Ηγεμόνας Μολδοβλαχίας (1670-1730)» (Χίος 22-24 Αυγούστου 2017), επιμ. Ν. Μαυρέλος, Π. Συμεωνίδου, Δ. Τζελέπης, Μ. Χουλιάρα, Gutenberg, Αθήνα, σ. 235.*

ΠΙΣΣΗΣ Νικόλας 2021, «Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος ως αναγνώστης του Μακιαβέλλι», στον τόμο *Ο Πρώιμος Νεοελληνικός Διαφωτισμός στην εποχή των πρώτων Μαυροκορδάτων (Αλέξανδρος ο Εξ απορρήτων και Νικόλαος). Οι απαρχές της νεοτερικότητας στην Ανατολική Ευρώπη. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Από τη Χίο στην Πόλη και εκεί στη Μολδοβλαχία. Η αρχή μιας δυναστείας: Αλέξανδρος ο Εξ Απορρήτων (1641-1709) και Νικόλαος, Ηγεμόνας Μολδοβλαχίας (1670-1730)» (Χίος 22-24 Αυγούστου 2017), επιμ. Ν. Μαυρέλος, Π. Συμεωνίδου, Δ. Τζελέπης, Μ. Χουλιάρα, Gutenberg, Αθήνα, σ. 251-252.*

ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ Ιωάννης [επιμ.] (1889). «Διάλεξις Παναγιωτάκη του Μαρωνά, μεγάλου ερμηνέως πρώτου χριστιανού χρηματίσαντος εν τη των Οθωμανών βασιλεία μετά τινος Βανλή εφένδη μουσουλμάνου διδασκάλου των Τούρκων». *Δελτίον της Ιστορικής Ελληνικής Εθνολογικής Εταιρείας* 3, 249-273.